

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANABİLİM DALI**

Sibel YILMAZ

**ŞALPAZARI İLÇE MERKEZİ'NİN
COĞRAFI ETÜDÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TEZ DANIŞMANI
Yrd. Doç. Dr. Mehmet ZAMAN**

ERZURUM 2006

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
ÖZET	V
ABSTRACT	VI
ÖNSÖZ	VII
KISALTMALAR	VIII
ŞEKİLLER DİZİNİ	IX
TABLolar DİZİNİ	XI
FOTOĞRAFLAR DİZİNİ	XIII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. DOĞAL ÇEVRE ÖZELLİKLERİ	7
1.1. Başlıca Jeomorfolojik Özellikler	7
1.2. İklim Özellikleri.....	15
1.2.1. Giriş.....	15
1.2.2. İklim Elemanları	20
1.2.2.1. Sıcaklık.....	20
1.2.2.2. Atmosfer basıncı ve rüzgârlar	27
1.2.2.3. Nem ve bulutluluk.....	33
1.2.2.4. Yağışlar	41
1.3. Hidrografiya Özellikleri	50
1.4. Toprak Özellikleri	53
1.5. Doğal bitki Örtüsü Özellikleri.....	56

İKİNCİ BÖLÜM

2. BEŞERİ ÇEVRE ÖZELLİKLERİ	62
2.1. Nüfus	62
2.1.1. Genel bakış.....	62
2.1.2. Nüfus miktarları ve artışları	65
2.1.3. Nüfus hareketleri.....	69
2.1.3.1. Doğumlar ve ölümler	69

2.1.3.2. Göçler	71
2.1.3.2.1. Dış göçler	71
2.1.3.2.2. İç göçler	73
2.1.4. Nüfusun sosyal ve ekonomik özellikleri	76
2.1.4.1. Nüfusun cinsiyet ve yaş yapısı	76
2.1.4.2. Nüfusun eğitim ve kültür durumu	80
2.1.4.3. Nüfusun beslenme ve sağlık durumu	85
2.1.4.4. Aile büyüklüğü	86
2.1.4.5. Nüfusun diğer sosyal özellikleri	88
2.1.4.6. Çalışma çağı nüfusun sektörel dağılımı	89
2.1.5. Nüfus yoğunlukları ve dağılışı	91
2.2. Yerleşme	97
2.2.1. Yerleşmenin başlıca özellikleri	97
2.2.2. Yerleşmenin tarihi gelişimi	99
2.2.3. Yerleşme şekilleri	102
2.2.3.1. Konut fonksiyon alanları	103
2.2.3.2. Ticaret ve sanayi fonksiyon alanları	104
2.2.3.3. Yönetim fonksiyon alanları	105
2.2.3.4. Diğer fonksiyon alanları	106
2.3. Meskenler	107
2.3.1. Coğrafi çevre şartları ve meskenler	107
2.3.2. Mesken tipleri-inşa şekilleri ve fonksiyonları	108
2.3.2.1. Geleneksel mesken tipleri	108
2.3.2.2. Yeni tip meskenler	110

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. EKONOMİK COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ	112
3.1. Tarım	112
3.1.1. Genel bakış	112
3.1.2. Topraklardan yararlanma bakımından bölünüşü	115
3.1.3. Parsel büyüklüğü ve mülkiyet durumu	115
3.2. Başlıca tarım ürünleri	116
3.2.1. Tahıl tarımı	116

3.2.2. Sebze tarımı.....	117
3.2.3. Meyvecilik	118
3.3. Hayvancılık	121
3.3.1. Genel bakış.....	121
3.3.2. Yetiştirilen hayvan türleri	123
3.3.2.1. Büyükbaş hayvancılık.....	123
3.3.2.2. Küçükbaş hayvancılık.....	123
3.3.2.3. Kümes hayvancılığı	124
3.3.2.4. Arıcılık	124
3.4. Ormancılık	125
3.5. Sanayi.....	125
3.6. Ulaşım	127
3.7. Ticaret	128
3.8. Turizm.....	129
SONUÇ	131
ARAŞTIRMA SAHASININ TEMEL SORUNLARI VE	
ÇÖZÜM ÖNERİLERİ	133
KAYNAKÇA	135
ÖZGEÇMİŞ	139

ÖZET
YÜKSEK LİSANS TEZİ
ŞALPAZARI İLÇE MERKEZİ'NİN COĞRAFI ETÜDÜ
Sibel YILMAZ
Danışman: Yrd. Doç. Dr. Mehmet ZAMAN
2006-152 Sayfa
Jüri: Yrd. Doç. Dr. Mehmet ZAMAN
Prof. Dr. Saliha KODAY
Yrd. Doç. Dr. Fevzi ŞAHİN

Araştırma sahamızı oluşturan Şalpazarı İlçesi Karadeniz Bölgesi'nin Doğu Karadeniz bölümü sınırları dâhilinde yer almaktadır. Yönetim bakımından Trabzon iline bağlı bir ilçe olan Şalpazarı Trabzon İl merkezinin batısında bulunmaktadır ve merkeze uzaklığı yaklaşık 65 km.' dir. Beşikdüzü İlçesi'nin batısındaki Akhisar Vadisi boyunca kurulu olan Şalpazarı İlçesi'nin kıyıya uzaklığı 15 km kadardır.

İlçe toprakları konum itibariyle ilin en batısında yer alır. Batı sınırını Giresun iline bağlı Eynesil ve Görele ilçeleri oluşturur. Kuzeyinde Beşikdüzü, Güneyinde Gümüşhane iline bağlı Kürtün ilçesi ve doğusunda Tonya ile çevrilidir. (Şalpazarı İlçesi yönetim bölgesinin alanı 182 km² (18200ha) dir.

Şalpazarı ilçesi ve çevresinde mevcut yeryüzü şekilleri, Doğu Karadeniz'in hâkim yeryüzü şekilleriyle benzerlik gösterir. İlçe toprakları Akhisar deresi ve kolları tarafından derince yarılmış, arazi topografyasının arızalı ve oldukça engebeli olmasına neden olmuştur.

Araştırma sahası, idari bakımdan belediye sınırları dâhilinde olan altı mahalle ve ilçe merkezi olan kasaba yerleşmesinden oluşmuştur.

Şalpazarı ilçesinde devamlı yerleşmelere yaklaşık 1300 m yükseltilere kadar rastlanır. Kasaba merkezinde toplu dokulu ve çok katlı binalar şeklinde de görünen meskenler, mahallelerde dağınık halde ve geleneksel yapıda görünürler.

Şalpazarı ilçesinde 2000 yılı Genel Nüfus sayımı sonuçlarına göre, toplam 23.390 kişi yaşamaktaydı. Bu nüfusun yaklaşık 7.591 kişisi kasaba merkezinde 15.799'u ise köy ve bucaklarda yaşamaktaydı. 2000 yılı itibariyle aritmetik nüfus yoğunluğu 128 kişi/m² kadardır. Şalpazarı ilçesinde halkın geçim kaynağı büyük oranda hayvancılıktır. İlçe arazisi yapısının engebeli olması ve arazilerinin büyük bir kısmının orman sahası olması geniş çaplı tarım faaliyetlere izin vermemekte, küçük oranlarda yüksek teknikte tarıma imkân tanımaktadır.

ABSTRACT
MASTER THESIS
GEOGRAPHICAL STUDY OF ŞALPAZARI CENTRUM
Sibel YILMAZ
Advisor: Yrd. Doç. Dr. Mehmet ZAMAN
2006-152 Sayfa
Jury: Yrd. Doç. Dr. Mehmet ZAMAN
Prof. Dr. Saliha KODAY
Yrd. Doç. Dr. Fevzi ŞAHİN

The District of Şalpazarı constituting our field of researc is located within the Eastern Black Sea part of the Black Sea Region. Administratively attached to the province of Trabzon, Şalpazarı is located about 65 km west of Trabzon city center. The distance from the Şalpazarı district, established along the Akhisar Valley in the west of the District of Beşikdüzü, to the shore is about 15 km.

The lands of the district constitute the westernmost part of the province. It is surrounded by the Eynesil and Görele districts, attached to the provice of Giresun, in the west, Beşikdüzü in the east, Kürtün district of Gümüşhane provice in the south, and Tonya in the east. The administrative area of the Şalpazarı Distirict 182sq-km(18200 ha).

The topography of the Şalpazarı district and its surroundings is similar to the dominant topography of the Eastern Black Sea. The land of the district is split deeply by the Akhisar Creek and its branches, thus leading an uneven and rather rugged topography. The field of research is composed of the six quarters included in the municipal borders in terms of administration and the town that is the district center.

Constant settlements in the district of Şalpazarı are seen up to 1300 m approximately. The dwellings observed in the center of town also in the form of mass urbanization and multistoried buildings are seen in a scattered and traditional form in the quarters. According to the year 2000 census, 23.390 people lived in the district of Şalpazarı. Of this population, about 7.591 lived in the center of town, while 15.799 people lived in villages and sub-districts. A of the year 2000, the aritmetical density of population is 128 people per sq-m. The primary means of living of the Şalpazarı people is stockbreeding. That the district has a rugged land most of which is forest area does not enable to carry out large scale agricultural production, but instead allows performing small scale technical-intensive agriculture.

ÖNSÖZ

İnsanlar üzerinde yaşadıkları doğal çevreyi ve bu doğal çevre ile olan karşılıklı etkileşimlerin nedenlerini ve niçinlerini bilmek, araştırmak durumundadır. Bunun için de bilimsel etütlere gereksinimleri vardır. Araştırma konusu olan Şalpazarı İlçe Merkezi'nin coğrafi etüdü, bu bilme isteğinin bir neticesidir. Nitekim bölge, doğal çevre şartlarının güçlüğü sebebiyle potansiyelleri dâhilinde kullanılamamaktadır. Bu çalışma bir nebze olsun bu potansiyelleri dikkate almak ve yakın gelecekte oluşacak yeni yatırımlara ışık tutmak amacındadır.

Araştırmanın ön hazırlık sürecinde veri toplama ve doğru bilgilere ulaşmak için elimden gelen gayreti gösterdim. Yine de araştırma sahası ile ilgili kaynak yetersizliği tez araştırmamda sıkıntı oluşturmuştur.

Tez çalışmamda, büyük bir sabırla hatalarımı düzelter, yardımlarını benden esirgemeyen, bilgilerinden ve kaynaklarından istifade ettiğim saygı değer hocam ve tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Mehmet ZAMAN'a gönülden teşekkürlerimi sunuyorum.

Üniversite eğitimim boyunca bilime ve dünyaya bakışımı şekillendiren bölüm hocalarım Prof. Dr. İhsan BULUT, Prof. Dr. Saliha KODAY, Yrd. Doç. Dr. Zeki KODAY, Arş. Gör. Halil HADİMLİ' ye ve harita çizimlerimde yardımını benden esirgemeyen Yrd. Doç. Dr. İbrahim KOPAR' a derin şükranlarımı sunuyorum.

Bu çalışma bazı dostların ve ailemin desteği olmaksızın çok eksik kalırdı. Hepsine içten teşekkürlerimi sunuyorum.

Erzurum, 2006

Sibel YILMAZ

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
v.s.	: Vesaire
coğr.	: Coğrafya
Enst.	: Enstitü
Yay.	: Yayınları
Fak.	: Fakülte
Ed.	: Edebiyat
İst.	: İstanbul
Üniv.	: Üniversite
s.	: Sayfa
D.T.C.F.	: Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi
Araşt.	: Araştırma
Böl.	: Bölüm

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1. Araştırma sahasının lokasyon haritası	2
Şekil 1.2. Şalpazarı ve çevresinin topoğrafya haritası	4
Şekil 1.3. Şalpazarı ve çevresinin jeomorfoloji haritası	10
Şekil 1.4. Tonya’da sıcaklık değerlerinin yıllık gelişimi (1971-1990)	22
Şekil 1.5. Vakfıkebir’de sıcaklık değerlerinin yıllık gidişi (1984-1990)	23
Şekil 1.6. Tonya’da ortalama donlu günler sayısının aylara göre dağılımı (1970-1980)	25
Şekil 1.7. Tonya’da ortalama donlu günlerin mevsimlere göre dağılımı	26
Şekil 1.8. Akçaabat’ta aylara göre ortalama ekstrem basınç değerleri	28
Şekil 1.9. Tonya’nın yıllık ve mevsimlik ortalama frekans gülleri	31
Şekil 1.10. Tonya’nın yıllık rüzgarlarının mevsimlere göre dağılımı (1971-1990)	32
Şekil 1.11. Tonya’da ortalama nisbi nem değerleri ile ortalama sıcaklık değerleri arasındaki ilişkiler.	34
Şekil 1.12. Vakfıkebir’de ortalama nisbi nem değerleri ile ortalama değerleri ile ortalama sıcaklık değerleri arasındaki ilişki.	35
Şekil 1.13. Tonya’da ortalama yağışlar ve nisbi nemin yıl içindeki seyri	36
Şekil 1.14. Tonya ve Vakfıkebir’de açık, bulutlu ve kapalı günlerin dağılımı	38
Şekil 1.15. Tonya’da ve Vakfıkebir’de sisli günlerin aylara göre gidişi	39
Şekil 1.16. Tonya ve Vakfıkebir’de sisli günlerin mevsimlik dağılımı	40
Şekil 1.17. Tonya’da yıllık yağış miktarlarının aylara göre dağılımı	41
Şekil 1.18. Vakfıkebir’de yıllık yağış miktarının aylara göre dağılımı	42
Şekil 1.19. Vakfıkebir’de ortalama yağış miktarının mevsimlere göre dağılımı	44
Şekil 1.20. Tonya’da ortalama yağışın mevsimlere göre dağılışı	45
Şekil 1.21. Tonya’da yıllık ortalama yağış değerlerinin yıllara göre dağılımı (1964-1990)	46
Şekil 1.22. Tonya’da ortalama yağışlı gün sayılarının aylara göre dağılımı	47
Şekil 1.23. Tonya’da 1990 yılına ait yağış miktarlarının aylara göre dağılımı	48
Şekil 1.24. Tonya’da en yüksek kar örtüsünün cm yıl içindeki gidişi	48
Şekil 1.25. Araştırma sahasının toprak dağılışı haritası	55
Şekil 2.1. Sayım yıllarına göre Şalpazarı kasaba nüfusunda erkek-kadın ve toplam nüfus artışları (1935-2000)	67

Şekil 2.2. Şalpazarı ilçe merkezinde dış ülkelere yönelik göçlerin ülkeleregöre dağılımı	73
Şekil 2.3. Şalpazarı ilçe merkezinin nüfus piramidi (2000)	78
Şekil 2.4. Şalpazarı ilçesinde nüfusun geniş aralıklı gruplandırılması	79
Şekil 2.5. Şalpazarı ilçesinde ilköğretime devam eden öğrencilerin okullara göre dağılımı	81
Şekil 2.6. Şalpazarı ilçesinde ortaöğretime devam eden öğrencilerin okullara göre dağılımı	83
Şekil 2.7. Şalpazarı Halk Eğitim Kursları	84
Şekil 2.8. Şalpazarı ilçe merkezinde mahallelere göre aile büyüklükleri	88
Şekil 2.9. Şalpazarı ilçe merkezinde çalışma çağı nüfusun makro düzeyde sektörel dağılımı	91
Şekil 2.10. Şalpazarı ilçe merkezinde mahallelere göre aritmetik nüfus yoğunluğu (2000, kişi/km ²).....	94
Şekil 2.11. Şalpazarı ilçe merkezinde mahallelere göre fizyolojik nüfus yoğunluğu dağılımı	96
Şekil 2.12. Şalpazarı ilçe merkezinde mahallelere göre tarımsal nüfus yoğunluğu	97

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1.1. Tonya’ya ait sıcaklık değerlerinin aylara göre dağılımı (1971-1990)	21
Tablo 1.2. Vakfikebir Met. İst. Ait sıcaklık değerleri (1984-1990)	22
Tablo 1.3. Tonya’da ortalama donlu günlerin aylara göre dağılışı (1970-1980)	24
Tablo 1.4. Tonya’da ortalama donlu günlerin mevsimlere göre dağılımı	26
Tablo 1.5. Akçaabat’ta aylara göre ortalama ve ekstrem basınç değerleri (1986-1990)	28
Tablo 1.6. Tonya’da rüzgarların mevsimlere göre dağılımı (1971-1990)	29
Tablo 1.7. Tonya’nın yıllık rüzgarlarının mevsimlere göre dağılımı ve frekansları (1971-1990)	32
Tablo 1.8. Tonya’nın ortalama rüzgar hızı, en hızlı rüzgar hızı ve yönü (1971-1990)...	33
Tablo 1.9. Tonya ve Vakfikebir’de ortalama nisbi nem değerleri (%)	34
Tablo 1.10. Tonya ve Vakfikebir’de aylara göre ortamla açık, bulutlu ve kapalı gün sayıları	37
Tablo 1.11. Tonya ve Vakfikebir’de sisli gün sayılarının aylık ve yıllık ortalama değerleri	38
Tablo 1.12. Tonya ve Vakfikebir’de sisli gün sayılarının mevsimlere göre dağılımı (gün)	39
Tablo 1.13. Tonya ve Vakfikebir’de aylık ve yıllık ortalama yağış değerleri (mm)	41
Tablo 1.14. Tonya ve Vakfikebir’de ortalama yağışın mevsimlere göre dağılışı (mm)	43
Tablo 1.15. Tonya’da yıllara göre toplam yağış miktarı (1964-1990)	46
Tablo 1.16. Tonya’da ortalama yağışlı gün sayılarının yıllara göre dağılımı (1964-1990)	47
Tablo 1.17. Tonya’da 1990 yılına ait yağış miktarlarının aylara göre dağılımı	47
Tablo 1.18. Vakfikebir’de kar yağışlı, kar örtülü gün sayısı ve en yüksek kar örtüsünün aylara göre dağılımı (1960-1990)	49
Tablo 2.1. Sayım yıllarına göre Şalpazarı Kasaba Nüfusunda Erkek-Kadın ve toplam nüfus artışları (1935-2000)	66
Tablo 2.2. Şalpazarı ilçe merkezinden dış ülkelere yönelik göçlerin ülkelere göre dağılımı (1970-2000)	72
Tablo 2.3. Şalpazarı İlçesinden göç eden aile sayısı, nüfusu ve göç ettikleri iller (1970-2000)	75

Tablo 2.4. Şalpazarı ilçe merkezinde nüfusun cins durumu (2000)	77
Tablo 2.5. Şalpazarı ilçesinde nüfusun geniş aralıklı gruplandırılması	78
Tablo 2.6. Şalpazarı ilçesinde ilköğretime devam eden öğrencilerin okullara göre dağılımı (2005)	81
Tablo 2.7. Şalpazarı ilçesinde ortaöğretime devam eden öğrencileri okullara göre dağılımı (2005)	82
Tablo 2.8. Şalpazarı Halk Eğitim Kursları	83
Tablo 2.9. Şalpazarı ilçesinde hane halkı büyüklüğüne göre hane halkı sayısı (2000) .	87
Tablo 2.10. Şalpazarı ilçe merkezinde mahallelere göre aile büyüklükleri	87
Tablo 2.11. Şalpazarı ilçe merkezinde çalışma çağı nüfusun makro düzeyde sektörel dağılımı (2000)	90
Tablo 2.12. Şalpazarı ilçe merkezinde mahallelerle göre aritmetik nüfus yoğunluğu (2000, kişi/km ²).....	93
Tablo 2.13. Şalpazarı ilçe merkezinde mahallelere göre fizyolojik nüfus yoğunluğunun dağılımı	95
Tablo 2.14. Şalpazarı ilçe merkezinde mahallelere göre tarımsal nüfus yoğunlukları ...	96
Tablo 2.15. Şalpazarı ilçe merkezinde meskenlerin fonksiyonlarına göre dağılımı (2000)	103
Tablo 3.1. Şalpazarı İlçesi'nin arazi kullanım durumu (2005)	115
Tablo 3.2. Şalpazarı'nda yetiştirilen sebzelerin ekiliş alanlarına göre dağılımı	118
Tablo 3.3. Şalpazarı'nda yetiştirilen meyvelerin ekiliş alanlarına göre dağılımı	119
Tablo 3.4. Şalpazarı'nda yetiştirilen hayvanların dağılışı	122

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Fotoğraf 1.1. Şalpazarı Kasaba Merkezi'nden bir görünüm	1
Fotoğraf 1.2. Şalpazarı'nın güneyinde yer alan tepelik alanlardan bir görünüm.....	12
Fotoğraf 1.3. Akhisar Deresi Vadisi'nden bir görünüm	13
Fotoğraf 1.4. Karadeniz kökenli nemli hava kütlelerinin yükseklerle doğru yoğunlaşması sonucu oluşan sis bulutları	19
Fotoğraf 2.1. Mahallelerdeki geleneksel yapı tarzına bir örnek	109
Fotoğraf 2.2. Geleneksel yapılarda aşana bölümünden bir görünüm.....	110

GİRİŞ

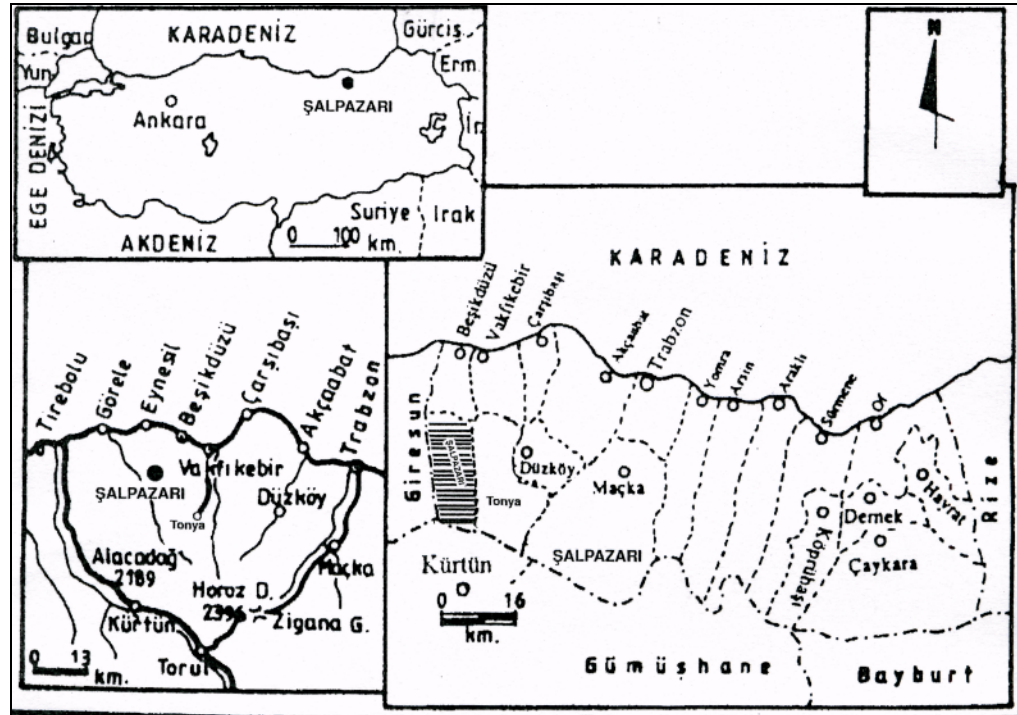
1. Araştırma Sahasının Konumu, Sınırları Ve Başlıca Özellikleri

Araştırma sahamızı oluşturan Şalpazarı ilçesi Karadeniz Bölgesi'nin Doğu Karadeniz Bölümü sınırları dâhilinde yer almaktadır. Yönetim bakımından Trabzon iline bağlı bir ilçe olan Şalpazarı, Trabzon il merkezinin batısında bulunmaktadır ve merkeze uzaklığı yaklaşık olarak 65 km'dir. Beşikdüzü ilçesinin, batısındaki Akhisar vadisi boyunca kurulu olan Şalpazarı ilçesinin kıyıya uzaklığı 15 km kadardır. Denizden yüksekliği 270 m olan ilçe merkezi Akhisar deresi ile Küçük derenin birleştiği noktada kurulmuştur.(Fotoğraf 1.1.)



Fotoğraf 1.1. Şalpazarı Kasaba Merkezi'nden bir görünüm.

İlçe toprakları konum itibariyle ilin en batısında yer alır. Batı sınırını Giresun iline bağlı Eynesil ve Görele ilçeleri oluşturur. Kuzeyinde Beşikdüzü güneyinde Gümüşhane iline bağlı Kürtün ilçesi ve doğusunda Tonya ile çevrilidir(Şekil 1.1.). Şalpazarı ilçesi yönetim bölgesinin alanı 182 km² (18200) ha' dir. Mevcut sınırların dâhilindeki araştırma sahamızın, kuzey sınırı (Beşikdüzü) hariç diğer sınırları su bölümü çizgilerini takip eden doğal sınırlardan oluşmuştur.



Şekil 1.1. Araştırma sahasının lokasyon haritası.

Şalpazarı ilçesi ve çevresinde mevcut yeryüzü şekilleri, Doğu Karadeniz'in hâkim yeryüzü şekilleriyle benzerlik gösterir. İlçe toprakları Akhisar deresi Değirmen Dere ile Küçük dere'nin ön kolları tarafından derince yarılmış, arazi topografyasının arızalı ve oldukça engebeli olmasına neden olmuştur(Şekil 1.2.). Eğiminin 17°-35° derece olduğu, yer yer de daha fazla olduğu dik yamaçlar üzerine yerleşme çekirdeklerinin dağıldığı görülür. Akhisar deresine doğu ve batıdan karışan kollar genelde köyler arasında ki sınırları oluştururlar. Akhisar deresi vadisi yaklaşık 42 km uzunluğunda bir oluk açmıştır. Bu vadi boyunca Karadeniz'in nemli ılıman iklim özelliği etkilerinin kolayca bu çevreye ulaşmasını sağlamıştır. Gerçekten de 1960-199 yılları arasında ki devreyi içeren iklimik verilere göre yörede ortalama yıllık yağış tutarı 1013 mm bulmakta, yıllık sıcaklık ise 9.7°C' ı aşmaktadır.

Karadeniz genelinde devamlı yerleşme sınırı 1200-1300m'yi bulur. Şalpazarı ilçesinde devamlı yerleşmelere komşu ilçelerde de olduğu gibi 1200 ila 1300 m' ye kadar devamlı yerleşmelere rastlanılır. Bu yükseltiden sonra ilçesinin % 59'unu kaplayan devlet ormanlarının ekip biçme faaliyetleri için uygun alanları kısıtlaması, eğimin artışı, iklim özelliklerinin tarım ürünlerinin yetiştirme sürelerini kısaltması gibi

olumsuz faktörler bu sınırdan üstünü geçici yerleşmeler için uygun hale getirirken, devamlı yerleşmeler için üst sınırı oluşturur.

Araştırma sahamız, idari bakımdan belediye sınırları dâhilinde altı mahalle yerleşmesi ve hem bu mahalle yerleşmelerinin hem de ilçenin merkezini oluşturan kasaba yerleşmesinden oluşmaktadır. İlçenin genel alanına ise bunların dışında bir kasaba (Geyikli) yerleşmesi ve 25 adet köy müdahildir.

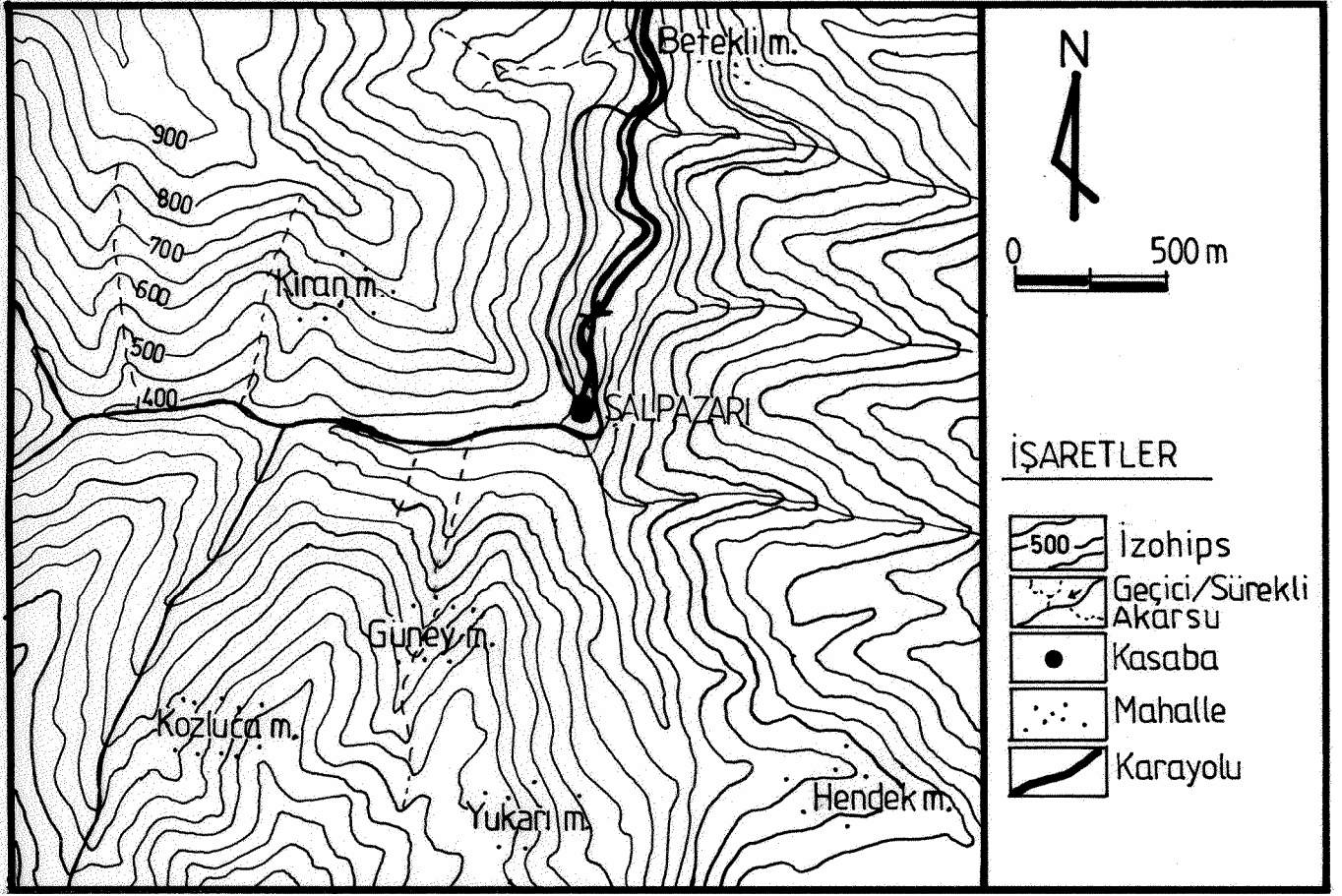
Şalpazarı ilçesinde 2000 yılı Genel Nüfus Sayımı Sonuçlarına göre, toplam 23.390 kişi yaşamaktaydı. Bu nüfusun yaklaşık 7.591 kişisi kasabada 15.799'u ise köy ve bucaklarda yaşamaktaydı. 2000 yılı itibariyle aritmetik nüfus yoğunluğu 128 kişi/m² kadardır

İlçe Osmanlı döneminde Trabzon Sancağı, Görele kazasın bağlı iken 1798 tarihinde çıkarılan bir fermanla Trabzon Sancağına bağlı Vakfihatuniye kazasına bağlanmıştır. Şalpazarı 1914 yılında bucak haline getirilmiş sonra teşkilat kaldırılmış,1927 yılında yeniden bucak olarak teşkilatlandırılmıştır. 1987 yılı itibariyle ilçe yönetim merkezi durumuna getirilmiş ve Vakfıkebir'den ayrılmıştır.¹

Şalpazarı ilçesinde halkın geçim kaynağı büyük oranda hayvancılıktır. İlçe arazi yapısının engebeli olması ve arazilerinin büyük bir kısmının orman sahası olması geniş çaplı ticari faaliyetlere izin vermemekte, küçük alanlarda tarımsal faaliyetler yapılmaktadır. İlçedeki ailelerin başlıca geçim kaynağı fındık ve büyükbaş hayvancılıktır. İlçedeki fabrika diye nitelendirilebilecek tek tesis, ilçenin 12 km güneyinde Şıhkıranı Dağ eteğinde Sütpınar köylülerinin ortak katkılarıyla 1971 yılında, önce Sınırlı Sorumlu Tüketim Kooperatifi daha sonra Çimenli ve Sütpınar köylüleri Tarımsal Kalkınma Kooperatifi olarak kurulmuştur. Kooperatife bağlı çalışan tesis ilçenin tek süt fabrikasıdır. Şalpazarı ilçe merkezinde mevcut diğer işletmeler küçüktür ve toplam 159vergi mükellefi bulunur.

Son yıllarda birçok kırsal bölgede olduğu gibi araştırma sahamızda da mevcut nüfusun artışı ve tarım sektörünün gerilemesi, makineleşmenin artışıyla sanayideki istihdamın hizmet sektörüne yönelmesi, ilçe dışı göçü arttırmıştır. Bu akışı durdurmak için tarım faaliyetlerinin desteklenmesi gerekmektedir.

¹ Karaca, S., 2000, Her Yönüyle Düünden Bugüne Ağasar, Şalpazarı Belediyesi Yayınları, No:1, Şalpazarı, s.55.



Şekil 1.2. Şalpazarı ve çevresinin topoğrafya haritası

2. Araştırmanın Amacı ve Metodu

Şalpazarı İlçe Merkezi'nin Coğrafi Etüdü olarak isimlendirdiğimiz bu çalışma bir yüksek lisans tezidir. Bu çalışmayı yapmamızın esas amacı Şalpazarı İlçe Merkezi'nin doğal ve beşeri çevre faktörlerini analiz ve sentez ederek yerleşme bölgesinin ekonomik ve sosyal bakımdan geri kalmasında etkili olan faktörlerin ortaya konulmasıdır. Bununla birlikte mevcut potansiyellerin değerlendirilmesi, kullanılan kaynakların veriminin artırılması, doğa ve çevre güzelliklerinin tanıtımının yapılması da amaçlarımız arasındadır. Genel tabirle bir yörenin tanıtılması; coğrafi konumu, doğal zenginlikleri, sosyal, kültürel ve ekonomik yapısı ile coğrafi özelliklerinin gözler önüne serilmesidir. ²

Yapmış olduğumuz etüt çalışmamızda, yörenin mevcut doğal, beşeri ve ekonomik kaynaklarını belirledik. Buna ek olarak bu kaynakları yönlendiren, olumlu

² Zaman, M., 2001, Tonya İlçesi'nin Coğrafi Etüdü. Tonya Belediyesi Kültür Yayınları, No:1, Trabzon, s.4.

yada olumsuz şekilde etkilenmesine sebep olan, doğal ve beşeri çevre faktörlerini analiz etmeye çalıştık. Eğer mevcut kaynaklar ve bunlarla bağıntılı sorunlar yeterince araştırılmamışsa kalkınma planı ya da yatırım kararları amaca uygun ve isabetli olmaz. Bu sebeple coğrafi esaslar temel alınarak bölgenin kalkınma planları hazırlanmalıdır. Aksayan ve muhakkak düzeltilmesi gereken hususlarda yine coğrafi faktörler göz önünde bulundurularak akılcı çözüm önerilerinin getirilmesi gerekmektedir. Sunulan önerilerin isabetli olabilmesi için yapılan bu çalışma, araştırmanın temel amaçlarından birini oluşturmuştur.

Ülkemizde, planlama kararlarının, rasyonel ve radikal esaslara dayandırılarak alınması bu kararların uygulanabilir ve sonuç alınabilir olması bakımından oldukça önemlidir. Nitekim son dönemlerde bu konunun önemini fark eden planlama uzmanları, yerleşmeleri planlamadan önce, imar alanıyla ilgili yapılan coğrafi araştırmaları göz önünde bulundurmaktadırlar. Yurt genelinde yerleşim bölgelerinin bazılarının iktisadi ve sosyal bakımdan gelişmiş olması o bölgenin doğal ve beşeri kaynaklarının zengin olmasından kaynaklanır. Bazı yerleşim bölgelerinin ise potansiyel kaynaklarının zayıflığı, o bölgenin geri kalmasına sebep olmaktadır. Mevcut sorunların çözülüp, hamlelerin yapılması da ancak bilimsel esaslar göz önünde bulundurulduğu ve önemsendiği sürece mümkündür.

Yukarıda belirttiğimiz amaçlar doğrultusunda hazırlamış olduğumuz bu çalışma Şalpazarı'na yönelik planlama ve yatırım kararlarında etkili olmasını umuyoruz.

Hazırlamış olduğumuz bu çalışma planlanmış birkaç aşamada gerçekleştirilmiştir.

Bunlardan ilk aşamayı, dokümanter verilerin, bölgeyle ilgili hazırlanmış diğer yazılı kaynak ve belgelerin gözden geçirilmesi, taranması ve kullanılacak olanların değerlendirilmesi oluşturur. Bu aşamada dikkatimizi çeken husus Şalpazarı ile ilgili yazılı kaynakların yetersiz oluşudur.

İkinci aşamada, coğrafi düşüncenin temel metotlarından biri olan, yerinde gözlem aşaması gerçekleştirilmiştir, yazılı kaynak ve dokümanların yetersizliği yerinde yapılan gözlemlerin yoruculuğunu arttırmış, birçok bilginin bu şekilde toplamasına sebep olmuştur. Araştırmamızın esasını teşkil eden bilgiler yerinde gözlem aşamasında derlenmiş olsa da, araştırmamızda, daha önce bölgeye yönelik yapılmış araştırmalarda hazırlanan dokümanlardan da yararlanılmıştır. Bunlar arasında Trabzon jeoloji

mühendisleri tarafından hazırlanmış 1/25.000 ölçekli jeoloji, jeomorfoloji, hidroloji haritaları H.G. K' nın 1:25.000 ölçekli Trabzon G42b1, 64 paftaları) Genel Nüfus Sayım Sonuçları, Trabzon Tarım Mastır planları gibi dokümanlar sayılabilir.

Gerekli veriler bu yolla sağlandıktan sonra coğrafi ilminin temel ilkelerinden olan dağılım(korelatif) ilişkiler ve nedensellik ilkeleri ile ifade tekniklerine (kompoze etmek, şekil ve haritalar hazırlama) bağlı kalınarak, tez metninin hazır duruma getirilmesi sağlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. DOĞAL ÇEVRE ÖZELLİKLERİ

1.1. Başlıca Jeomorfolojik Özellikler

Araştırmamıza konu teşkil eden Şalpazarı İlçe Merkezi, Kuzey Anadolu kıvrım kuşağının kuzeydoğu kesiminde yer alır. Sahada Eosen yaşlı Kabaköy formasyonu yüzeylenmektedir.³ Bölgenin litolojik yapısı üst Kretase Eosen Alt Tersiyer yaşlarında volkanik ve kayalardan oluşmuştur. Volkanik kayalar daha çok denizaltı volkanizması oluşumlarıdır.

Bunların çoğu koyu renkli andezitler, bazaltlar ve dasitlerdir. Denizaltı volkanizmasının durgun olduğu devrelerde, volkanik temel üzerine kumtaşı, kireçtaşı vb. gibi sedimanter materyaller çökelmiştir.⁴ Sahayı oluşturan Kabaköy formasyonu, andezit-bazalt lav ve piroklastlarından oluşmuştur. Lavlar yer yer eklemli ve çatlaklı yapıda olup, çatlak açıklıklar 1-5 mm arasında değişmektedir. Çatlaklar bazen klasit ve limonit dolguludur.⁵ Tektonik bakımdan Hersinyen ve Alp orojenezlerinin etkisinde kalmış bölgede, Alpin yaşlı volkanizma Jurada başlamış olup, üst Kretase ve Eosen devrelerinde, çok şiddetli ve yaygın bir hal almıştır.⁶ Jeologlarca bu ilk volkanizmanın bazik karakterde olduğu, ancak daha sonra özellikle üst Kretase boyunca gelişen bir evrimle, yerini asidik bir volkanizmaya bıraktığı kabul edilmektedir. Yine bu devrede asidik volkanizma ile aynı yaşta tortul kütlelerde çökelmeye başlamış ve denizel olduğu belirlenen volkanizma faaliyetleri kısmen yavaşlamıştır.⁷

Bununla birlikte jeotektonik evrim bakımından araştırma bölgesi Anadolu'nun bütün kuzey kesimleri dâhilinde Tetis denizi tarafından işgal edilmiştir. Doğu Karadeniz dağlarının yer aldığı bu alan, transgresyona uğramış ve denizel ortamlarda volkanik olarak farklı neritik dağlarının birikim alanı oluşmuştur. Kretase başlarından itibaren kuzeyde de batıda hareketli güneyde ise daha sakin tortulanma koşullarının hüküm sürdüğü anlaşılmaktadır. Nitekim Doğu Karadeniz dağlarının kuzey ve doğu kesimlerinde, jeosenklinallerdeki daralmaya bağlı olarak bir yandan kıvrılmalar ve deniz tabanında jeosenklinaller belirirken bir yandan da denizaltı eripsiyonları önem

³ Metropoliten Çevre Jeolojisi Projesi, Trabzon Grubu, 1995-1996, s.51.

⁴ İlhan.E., 1979, Türkiye Jeolojisi ODTÜ Mühendislik Yay. No: 51,17 Ankara, s.8385.

⁵ Metropoliten Çevre Jeolojisi Projesi Trabzon grubu, 1995-1996, s.54.

⁶ Yıldız, Ö., 1983, Doğu Karadeniz Bölgesin Cu-Pö 2 Çevreleşmelerinin Uzay Görüntülerinden Sağlanan çeşitli Yapılar ve İlişkiler, MTA/Erojerg Sayı, 99-100 Ekim 1982-Nisan 1998, Ankara, 78.

⁷ Dilek, S., 1974, Tekkeköy Civarı Hakkında Jeolojik Rapor, Maden Etüd Şb. M. 244, Ankara, s.6.

kazanmış, böylece üst kretase koşulları ile ara katkılı olarak andezitik, bazaltik lav, tüf ve anglomeralar oluşmuştur.⁸

Bilindiği gibi, Anadolu'nun kuzey ve güneyinde yerleşmiş olan jeosenklinallerdeki kıvrılmalar ve yükselmeler Kretaseden itibaren başlamış ve bu suretle Mesozoik boyunca geniş sahaları işgal eden jeosenklinaller, Tersiyer başlarından itibaren daralmaya ve yer yerde kaybolmaya yüz tutmuştur. Genel bir ifade ile araştırma sahasının da içinde yer aldığı Kuzey Anadolu dağlık kuşağının bulunduğu bölgedeki jeosenklineal, üst kretaseden itibaren orojenin başlaması ile önemli ölçüde kaybolmuştur.⁹

Nitekim Mesozoik sonundan itibaren başlayan ve Oligosen'de en şiddetli aşamasına ulaşan Alp Orojenik hareketleri sonucunda, Tetis denizi, Anadolu'dan çekilmiştir. Bu bakımdan, Oligosen, aşınımının hüküm sürdüğü karasal şartların yaygın olduğu devre olarak dikkate alınmalıdır.¹⁰

Doğu Karadeniz Bölümü'ndeki dağlar yapı bakımından bilhassa dip basınçları ve güneyden gelmiş bulunan yan basınçların tesiri altında batı-doğu yönünde büyük kubbeleşmeler ve doğuya doğru gidildikçe geniş dalgalı ve daha yüksek bir antiklineal meydana getirmiş bulunmaktadır.¹¹ Bu dağlar epirojenik oluşumlarını kretasede de sürdürmüşler, fakat kıyı değişmeden yaklaşık olarak aynı kalmıştır.¹²

Bilhassa, temelini Palezoik yaşlı kayaların meydana getirdiği Doğu Karadeniz Bölümü, o zamandan günümüze kadar değişik orojenik ve tektonik hareketlere sahne olmuştur. Bunlardan en önemlisi kuşkusuz, bölgenin bugünkü yüksek dağ sıralarının oluşumunu hazırlayan en son hareketlerdir. Özellikle Eosen ve Oligosende şiddetli tektonik hareketlere uğrayan bölgeye bir yandan da büyük kütleler halinde entrüsiv sokulmalar olmuştur. Bölgedeki dağların üzerlerinde aşınma yüzeylerinin bulunması ve iç püskürük kayaların yüzeye çıkmış olmaları, Neojen'de önemli aşınmaların meydana geldiğini gösteren delillerdir.¹³

⁸ Atalay, İ., Koçman, A, 1979, Kuzeydoğu Anadolu'nun Jeotektonik ve Morfoteknik Evriminin Ana Çizgileri, Jeomorfoloji Dergisi, Yıl 9, Sayı: 8 Ankara, s.57-59.

⁹ Atalay,İ., 1987, Türkiye Jeomorfolojisine Giriş, Ege Ünir. Ed. Fak. Yay No. 9, İzmir, s.21.

¹⁰ Atalay, İ., 1987, a.g.e, s.25.

¹¹ Tarkan T., 1963, a.g.e, s.10.

¹² Atalay, İ., 1987, a.g.e, s.115

¹³ Akkan, E., 1973, Doğu Karadeniz Bölgesinin Coğrafi Özellikleri Ankara Üniv., Rektörlüğü, Yay. No. 61, Ankara, s.46-47.

Araştırma bölgesinde Dereköy, Kireç ve Kalecik mahallelerinde yaygın olarak volkanik fasiyes kayalar bulunur. Andezit, bazalt, lav ve piroklastları, kumtaşı, kumlu kireçtaşı ve tuf serileri bu fasiyeslerde sıralanır. Bu devreye ait formasyonlar içerisinde, herhangi bir diskordansa rastlanılmadığı gibi kalınlıklarından da 2 ila 4 km arasında değiştiği belirtilmektedir.¹⁴

İnceleme bölgemizde Kuaterner'e ait alüvyonlar da yer almaktadır. Silt, kil, kum, çakıl ve blok gibi çeşitli malzemeden oluşan alüvyonlar, sahada özellikle şehir merkezinin bulunduğu alanda, Akhisar deresinin biriktirmesiyle oluşmuşlardır. Bu derenin yatağının dar ve eğimin arttığı kesimlerinde hemen hiç alüvyona rastlanılmamaktadır. Ayrıca yörede ki yamaç eteklerinde yamaç molozları da bulunmaktadır. Farklı boyuttaki unsurlardan oluşan bu malzemenin kalınlığı, sırtlarda eteklere oranla daha azdır.¹⁵ İnceleme sahasının sık bir bitki örtüsü ile kaplı olması, yapısal özellikleri gizlemektedir. Bu özellikler ancak, bitki örtüsünün tahrip edildiği alanlar ile akarsu yatağı ve yol kenarlarındaki şevlerde izlenebilmektedir.¹⁶

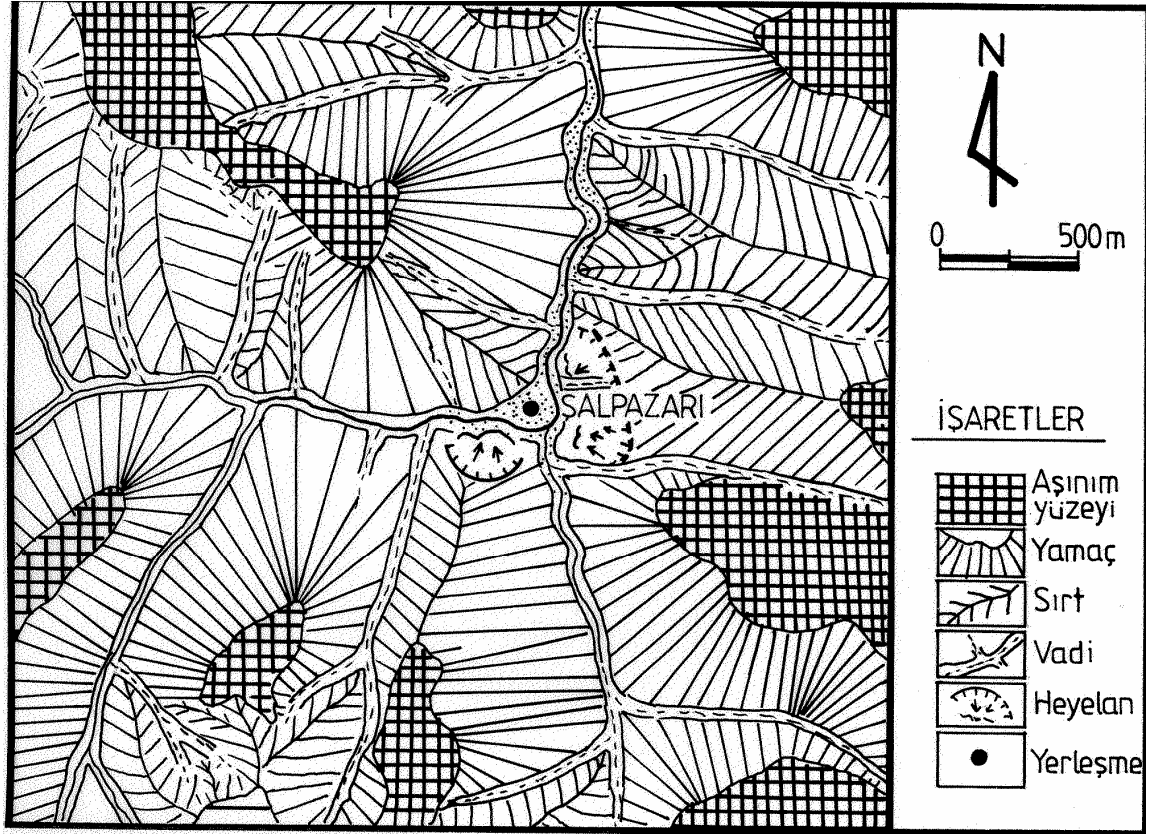
Araştırma sahası topografik yapı itibarıyla Doğu Karadeniz Bölümü'nün genelinde olduğu gibi kıyı çizgisinden itibaren devamlı yükselti kazanarak, kısa mesafelerde belirgin bir yükseltiye erişmektedir(Şekil1.1.). Öyle ki akarsu vadileri bile takip edildiği zaman, denizden birkaç km sonra yükseltinin 500 m'nin üstüne çıktığı görülmektedir. Çevredeki tepelik ve dağlık alanlar dikkate alındığı zaman ise, yükselti artışı daha net izlenebilmektedir. Gerçekten de akarsuların yataklarını derin olarak aşındırması sonucu yörede derin vadiler ve uzun sınırlar oluşmuştur. Vadileri birbirinden ayıran bu sırtlar ve tepelik alanlar dikkate alındığında kıyıda birkaç km sonra 1000 m izohipsine ulaşmaktadır.¹⁷

¹⁴ The Republic of Turkey Mineral Research and Exploration Institute Report on Geological Survey of Trabzon Area Northeastern Turkey, 1974, MM ydy s.19-21.

¹⁵ Zaman, M.,1996, Tonya İlçesi Merkezi'nin Coğrafi Etüdü, Atatürk Üniv., Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi,Erzurum, s.8.

¹⁶ Zaman, M., 2004; Vakıfkebir İlçesi'nin Coğrafyası, Atatürk Üniv. Yay. No. 937, Erzurum, s. 125.

¹⁷ Zaman, M., 1996,a.g.e.,s.12.



Şekil 1.3. Şalpaazarı ve çevresinin jeomorfoloji haritası

Şalpaazarı ilçesinde, vadi ve yamaç morfolojisi hâkimdir. Akhisar Deresi, vadisini derince yarmış olup, kertik vadi konumundaki yamaçlarda yer yer erozyonu rastlanır. Eğimin fazla olduğu yamaçlarda yer yer potansiyel heyelan alanları gözlenmiştir.

Araştırma sahamız güneyden kuzeye doğru akan Akhisar deresi ve bu dereye batı ve doğudan karışan kolları tarafından derince yarılmış fazla eğimli, engebeli bir topografik görünüm çizmektedir. Böylece yağışın fazla ve mevsimlere nispeten düzenli dağılmış olması ile buharlaşmanın az ve suyu depo edebilecek tabakaların bulunması gibi faktörlerin sonucu olarak sık bir akarsu ağı gelişmiştir.

Araştırma sahamızda; özellikle Şalpaazarı Belediye sınırları dâhilinde bulunan Kireç ve Kalecik mahallelerinin kurulmuş olduğu alanlar daha dirençsiz kayalardan meydana gelmesi sebebiyle kolayca aşınmışlar ve diğer yerleşim alanlarına nispetle daha yatık yamaçlara sahip olmuşlardır. Derin vadilerle yarılmış kuzey kısımları istisna edilirse, burada geniş alanlarda rölief enerjisi azdır ve görünüme kubbemsi tepeler,

basık boyunlar hâkimdir.¹⁸ Sahada eğimin 45'nin üstüne çıktığı alanlar zaman içinde, aşınmaya karşı direnmiş mukavemetli kayalardan oluşmuştur. Zaten bölgede kısa mesafeli basamaklar dâhilinde yükseltinin arttığı görülmektedir. Akhisar vadisinin yamaçlarında uzanan Sinlice köyü bu duruma örnek teşkil etmektedir.

İnceleme bölgemizde mevcut alanların büyük bölümü eğimli yamaçların uzanış gösterdiği tepelerden ve fazlaca arızalı engebeli yüzeylerden oluşmaktadır. Kıyıda 15 km güneyde kurulmuş ilçe merkezi, 270 yükseltidedir. 20 km sonra 1000 metreye, 30 km sonra 1500 metreye ve 40 km güneyde 2000 metreye erişir. Bölgenin bugünkü jeomorfolojik görünümü büyük ölçüde Alp orojenezi ve post-alpin hareketlerle belirlenmiş olduğu anlaşılmaktadır.¹⁹

Jeomorfolojik özellikleri yönünden araştırma bölgesinde tepelik alanlar aşınım yüzeyleri, yamaçlar ve vadiler bulunmaktadır.

Bölgenin Doğu Karadeniz'de yaygın görülen yapıyı sergilediği, sık bir akarsu ağıyla derince yarılmış bir arazi yapısına sahip olduğu görülür. Ancak aşınmaya karşı büyük mukavemet gösteren kayaların mevcut olduğu kısımlar, mukavemetsiz kısımlar kadar kolaylıkla ve süratle yarılmazlar. Böylece bu kısımlar bir müddet daha yukarıdaki sahalar için yerel taban seviyesi rolü oynayan eşikler teşkil ederler²⁰ ve tepelik görünümlerin ortaya çıkmasında önemli rol oynarlar. Volkanik tüf, kireçtaşı, çamurtaşı, kil ve marn formasyonları kolaylıkla aşınmış, volkanik kayalardan oluşan sert kütleler ise aşınmaya karşı direnç gösterdiklerinden yüksekte kalmış ve bugünkü tepelik görünüm ortaya çıkmıştır.²¹ Nitekim Beşikdüzü ilçe sınırından başlayan (9 km) tepe sınırları (Sisdağı) gibi yükselerek güneye doğru iki sıra halinde devam eder. Birinci sıra Tonya ilçesi doğa sınırını oluşturup güneye doğru uzanarak ve Alaca yaylasından Kürtün ilçesi topraklarında son bulur. Bu tepeler kuzeyden güneye sırasıyla İzmiş tepesi, (1014 m) Sivritaş ve Evliya tepesi (1125 m), İncik Tepe (1138 m), Sarabuluk Tepe (1362 m) metre, Tahtaltepe (1354 m), Karakısarak (1900 m) rakımdadır.

Ağasar'ın batısındaki ikinci sıra ise yine Beşikdüzü sınırlarından başlayarak, Görele (Giresun) sınırlarını takip eder, Kürtün (Gümüşhane) ilçesi topraklarında son

¹⁸ Erinç, S. 1945 Kuzey Anadolu Kenar Dağlarının Ordu-Giresun Kesiminde Landşaft Şeritleri. Türk Coğr.Derg. Sayı: 7-8, İstanbul, s.133.

¹⁹ Ardel, A., 1963, Samsun ve Hopa arasındaki Kıyı Bölgesinde Coğrafi Müşahadeler, İst. Ün. Coğrafya Enstitüsü Dergisi Cilt 7, Sayı 13, İstanbul, s.37-39.

²⁰ Erinç, S., 1996, Jeomorfoloji, Özeğitim Yayınları, No: 12, İstanbul, s.475.

²¹ Zaman, M., 1996, a.g.e., s.9.

bulur. Bu tepeler Kabalak Tepesi, (1074 m), Ağakonağı (1030 m), Enişdibi (1042 m), Şahintepesi (1090 m), Konaktepe (1823 m) Sisdağı (2182) zirvelerini oluşturur(Fotoğraf 1.2.).

Ağasar (Akhisar) vadisinin güneyden önüne bir set gibi kesen Şihkiran'ı (1382 m), Alacayaylaları ve Evliyatepesi (2168 m), Çakılıtepe (2100 m)'dir. Bu tepelerin hepsi de volkanik kökenli kayalardan oluşmaktadır. Gerçekten de Sisdağı, Konaktepe ve Sarabulut tepesi bazalt, andezit ve proklastlarından, diğer tepelik alanlar ise Eosen yaşlı,volkanitlerden oluşur.



Fotoğraf 1.2. Şalpazarı'nın güneyinde yer alan tepelik alanlardan bir görünüm

Değişik tip kayalardan müteşekkil araştırma sahası bu kayaların yapısına göre dik ya da eğimli yamaçlara sahiptir. Vadi profillerinin karakterinin belirlenmesinde en önemli unsur yamaç şekilleridir.

Jeomorfolojik bakımdan bir sahanın şekillenmesinde ki en büyük etken akarsulardır. Kuzey Anadolu Dağları 3. Zamanın sonunda Neojen'de yükselmiş ve düzleşmiştir. Bölgede ki bütün akarsularda bu oluşuma paralellik göstermiştir ve gençleşmiştir. Kuaterner esnasında taban seviyesinin birkaç defa alçalması derine aşındırma faaliyetlerini artırmış, yükselme esnasında ise, meydana gelen birikme olayları birbirini takip etmiştir. Bu devrede Karadeniz'de su seviyesinin yaklaşık 100m kadar alçalması ise, akarsuların yataklarını hızlı bir şekilde, derine ve geriye doğru

aşındırmasına sebep olmuştur. Böylece içerisinde devamlı akış gösteren dar ve derin vadiler oluşmuştur.²²

Yöreye asıl görünümünü veren Akhisar Deresi ve vadisi kuvvetle muhtemel sahada kurulan ilk akarsu şebekesidir(Fotoğraf 1.3.). Neojen sonunda meydana gelen gençleşme, akarsuyun denge profiline kavuşma faaliyetini başlatmıştır. Yörenin nemli iklim karakteri, havzaların hızlı akışlı olması ve fazla yük taşımaları, derine aşındırmada başlıca rolü oynamıştır. Aşınmaya karşı dayanıksız olan tuf, anglomera ve kalkerli yapılarda, derine aşındırma hızlanarak bir taraftan konsekant kollar gelişirken dik “V”şekilli vadiler oluşmuş, diğer taraftan da bu vadilerin yamaçlarında meydana gelen tali kollar artırdıkları aşındırma faaliyetleri ile yamaçları iyice parçalamışlardır



Fotoğraf 1. 3. Akhisar Deresi Vadisinden bir görünüm

Böylece sahada bugün görülen “dantritik” drenaj ağının oturduğu muntazam, denize doğru alçalan vadi sistemi meydana gelmiştir. Dar bir alanı olan Akhisar Vadisi yamaç erozyonlarıyla taşınan molozların vadi tabanına yakın alçak yamaçlarda birikmesiyle, düşük eğimli kısmi düzlükler oluşmuştur.

Araştırma sahasında en büyük akarsu ağını oluşturan Akhisar Deresi ve Küçük deresi, doğu ve batı yamaçlardan eklenen kolları ile bir ağaç ve dallarını andırır. Dandritik drenaj ağı olarak bilinen bu vadi şebekesinin kuruluşunda bünye ve litolojinin yönlendirici tesirleri olmadığı gibi, homojen sahalarda, dirençli masif katılşım

²² Ardel, A., 1963, Samsun-Hopa arasındaki Kıyı Bölgesinde Coğrafi Müşahadeler. İstanbul Ün. Coğrafya Enst. Dergisi , C:7, s.13, İstanbul, s.39.

kayaçları üzerinde görülürler. Aşındırma güçleri büyük olan bu konsekant akarsular, derin kerkik vadilere gömülmüş ve asli eğime uygun olarak akarlar.²³

Araştırma sahasının hâkim jeomorfolojik unsurlarından biride kütle hareketleridir. Bunlar büyüklüklerine göre, heyelanlar, toprak akması ve soliflüksiyonlar olarak sınıflandırılır. Şalpazarı yöresinin şekillenmesinde son derece önem taşıyan kütle hareketlerinin oluşmasının temel nedeni, zemin yapısından dolayı kayaçların ayrışmasıdır. Yörede özellikle yağışların arttığı ilkbahar aylarında, karlarında erimesiyle killi ve eğimli yamaçlarda kütle hareketleri artar ve çoğunlukla toprak akması türünde hareket görülür. Kütle hareketlerinin, şevler (eğimli topografya yüzeyleri, yamaçlar) üzerinde geliştiği bilinmektedir. Söz konusu şevler ise belirli eğim değerlerine sahip alanlardan oluşmaktadır. Bu eğim değerleri ise inceleme alanında 35-45°'yi bulur. Duyarlılık derecesinin nispeten 20° olduğu düşünüldüğünde bu değer in oldukça yüksek olduğu görülür.

Zemin hareketlerini denetleyen ve kontrol eden etmenlerin önemlilerinden bir diğeri de litolojik özelliklerdir. Bilindiği gibi bir zeminin kayma direnci hangi koşullarda olursa olsun efektif gerilmelere bağlıdır. Boşluk suyu hareketlerindeki kısıtlamalar, su basıncında artışa neden olur.²⁴

Zemin örtüsünün özellikleri de, zemin hareketlerini denetleyen bir faktördür. Bu nedenle zemin örtüsünün en önemli unsuru olan bitki örtüsü, onların kapallılık oranları ve insanların faaliyetleri sonucu zemin örtüsünde meydana gelen değişimlere göre şekillenen arazi yüzeyi ile zemin hareketlerinin ilişkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bitki örtüsünün az geliştiği veya gelişmediği alanlar kütle hareketleri için genel olarak duyarlı alanlar olarak bilinmektedir.

Odunsu bitkilerin ek yükler oluşturma ve ayrışmaya katkı sağlama gibi olumsuz yanlarının olduğu ileri sürülmekte ise de yamaç stabilitesinde olumlu yönlerinin daha fazla olduğu araştırmalarla ortaya konmuştur.

Yörenin oldukça fazla yağış alması, sıcak ve nemli oluşu, kayaçların derinliklerine kadar ayrışması ve volkanitlerin değişik minarellere dönüşmesine sebep olmaktadır.

²³ Erinç, S., Bilgin T, 1956, Türkiye’de Drenaj Tipleri, İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi Sayı, 7, s.4.

²⁴ Zaman, M., 1996,a.g.e., s.22.

Kayaçların bu şekilde derin ayrışması ve kil minerallerinin oluşması, genel yamaç eğimlerinin 25-35'nin üzerinde oluşu ve yıl içerisinde ki belli aylarda yağış bakımından uç değerlere yakın miktarlara ulaşması, diğer önemli potansiyel etkenlerdir.²⁵

1.2. İklim Özellikleri

1.2.1. Giriş

İklim kavramı üzerinde durmanın başlıca nedeni bu kavramla iklimin incelenmesinde takip edilen metod arasındaki sıkı ilişkidir. Bu bakımdan araştırmamızda kullanılan metodları izah yararlı olur düşüncesiyle bazı yazarların iklim tariflerini kısaca gözden geçirmeyi uygun bulduk.

Bilindiği gibi, iklim tariflerinin en klasığı J. Hann'a aittir. Hann iklimi *“Yeryüzünün her hangi bir noktasında atmosferin ortalama halini karakterize eden meteorolojik hadiselerin heyeti mecmuas”*ı olarak tanımlar.²⁶ Ancak bu görüş bazı klimatoloji ile uğraşanlar tarafından itiraza uğramıştır. Zira atmosferin ortalama halini ifade etmek için kullanılan “Ortalama metodu gerçeği aksettirmemektedir.”²⁷

Yeni görüşler içerisinde Fransız iklim araştırmalarının benimsendikleri bir iklim kavramının tarifi M. Sorre tarafından yapılmıştır. “İklim herhangi bir yerin üzerinde mutad sırası ile tevali eden atmosfer halleri serisidir.”²⁸ Bu yeni tarifle atmosfer halleri “hava tipleri” kavramı ile ifade ediliyor.

Kısaca ifade etmek gerekirse bugün iklimi atmosferik elemanların bir “kompleksi” olarak nitelendirilmekte olan hava tiplerinin birbiri arkasına, oluşumu olarak izah etme eğilimi mevcuttur. Buna göre bir yerde uzun süre boyunca görülen hava tiplerinin frekansı, bahis konusudur. Yani yüksek frekanslarda ki hava tipleri, o yerin iklimini karakterize edebilir.²⁹

İklim yeryüzünde işleyen dış kuvvetlerin dağılışı, etki şekilleri ve etki sürelerinin kontrol altına aldığı gibi, akarsu tipleri ve rejimleri, doğal bitki örtüsü, tür ve

²⁵ Erguvanlı, K., Tarhan, F., 1982, Doğu Karadeniz Kıyı Şeridinde Kütle Hareketlerinin Mühendislik Açısından Değerlendirilmesi Karadeniz Teknik Üniversitesi Jeoloji Derg. Özel Sayı. Trabzon, s.129.

²⁶ Ardel, A, 1961, Klimatoloji, İstanbul Üniversitesi, Coğr. Enst. Yay No.7, İstanbul, s.26.

²⁷ Karadeniz, 1995, Trabzon ve Çevresi'nin İklimi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, s.4.

²⁸ Kurter, A., 1971, Kastamonu ve Çevresinin İklimi, Üniv. Yay. No. 1627, Coğr. Enst. Yay. No. 62, İstanbul, s.62.

²⁹ Kurter, A., 1971, a.g.e, s.14.

miktarı insanların yeryüzüne dağılışı ve ekonomik etkinlikleri üzerinde doğrudan doğruya veya dolaylı olarak etkili olur.³⁰

İklim, coğrafi ortamın doğal özellikleri kadar, insan ve faaliyetlerini doğrudan veya dolaylı etkileyen en önemli faktörlerden biridir.³¹ Bu şekli ile de, coğrafi mekân birimleri olarak, bölge ve yörelerin tanınması ekonomik potansiyellerin araştırılması ve muhtemel kalkınma yollarının ortaya konulması bakımından iklim özellikleri büyük önem taşımaktadır.³²

Araştırma sahamızın ikliminin incelenmesinde ana malzemeyi teşkil eden meteorolojik veriler ve bunların elde edilmesine yarayan rasatların saptanmasından önce araştırma sahasının serilerine ulaşabileceğimiz en yakın istasyonlar hakkında biraz bilgi vermenin yararlı olacağı kanısındayız.

Şalpazarı ilçesinin bağlı bulunduğu Trabzon ili genelindeki istasyonların çoğu yakın zamanda faaliyete geçmiş bazıları ise faaliyetlerine bir süre ara vermişlerdir. İnceleme bölgemize konum itibariyle yakın olan Vakfıkebir istasyonu, 1938, Tonya istasyonu ise 1963 yıllarında faaliyete geçmiştir yakın bir dönemde her iki istasyon geçici bir süre için çalışmalarına ara vermiştir. Nitekim ülke genelinde muntazam ve sürekli kayıtlara ancak 1941 yılından itibaren başlanabilmektedir. Bu tarihten önce ülke genelinde 38 istasyon rasat yapmaktaydı. Bu istasyonlar arasında yer alan Trabzon istasyonunun rasatlarında kesinti olsa bile bu rasatlara 11 yıllık kayıtları da eklemek gerekir.³³

Araştırmamız verilerinden yararlanacağımız, Vakfıkebir ve Tonya rasat istasyonları birer “Küçük Klima” istasyonudur. Bu sebeple, ihtiyacımız olan bazı verileri almak için kullanacağımız en yakın “Büyük Klima” istasyonu olan Akçaabat’ın verileri de araştırmamıza kaynak teşkil edecektir.

Esas iklim elemanlarından olan sıcaklık basınç, rüzgâr ve yağış gibi iklim elemanlarının özelliklerini incelemeye geçmeden önce bu faktörler kadar önemli olan genetik-dinamik faktörler üzerinde durmak yerinde olur kanısındayız. Çünkü yıl içinde bölgede etkili olan radyasyon durumu hava kütlelerini ele alan planeter faktörler ile

³⁰ Karadeniz, Y., 1995, a.g.e, s.7.

³¹ Zaman, M.2001,a.g.e.,s.22.

³² Nişancı, A. 1989, Orta Karadeniz Bölümünde Mevsimlik Hava Tipleri Bakımından Önemli Devreler, Coğr. Araşt. Derg. Cilt:1, Sayı:1, Ankara, s.69.

³³ Derenel, İ., 1948-49 Memleket İklim ve Yağış İstasyonları Şebekelerinin 22 Yıllık Çalışmalarına Genel Bir Bakış, Türk Coğrafya Dergisi, Yıl: VI-VII, XI-XII, Ankara, s.18-19.

kotinentalite derecesi morfolojik özellikleri içine alan coğrafi faktörler, iklim şartları üzerinde kendisini hissettirirler. Daha sonra incelenecek olan diğer iklim faktörleri üzerinde de büyük ölçüde etkili olurlar.³⁴

Güneş ışınlarının geliş açısı bitki örtüsü, yamaç eğimi, bakı ve kayaç türleri güneş radyasyonu üzerinde etki ederler. Güneş ışınlarının geliş açısına göre radyasyon değeri de azalır, çoğalır. Araştırma sahamıza güneş ışınlarının geliş açısı 21 Aralık'ta Tonya rasat istasyonuna göre 25°-40' Vakfıkebir rasat istasyonuna göre 26°-42' arası, 21 Haziran'da bu değerler Tonya'ya göre 72°-34', Vakfıkebir'e göre 72° 25' dir.

Ortalama güneşli günler yönünden araştırma sahamız çevredeki yerleşimlere göre daha uzun güneşli günlere sahiptir.

Türkiye'nin kuzey kısmında yer alan inceleme sahamız hava kütleleri bakımından bir geçiş sahası üzerinde bulunur. Mevsimlere göre bölgeyi etkisi altına alan farklı karakterdeki hava kütleleri ve Karadeniz kıyısı boyunca doğuya doğru hareket eden barometre depresyonları sıcaklık, yağış basınç bulutluluk gibi meteorolojik elemanları olumsuz yönde etkileyerek istikrarsızlığı artırır.

Kış mevsimi atmosfer koşullarının çok yoğun olduğu hava kütlelerinin çok sık yer değiştirdiği bir mevsim olarak kendini gösterir. Bilhassa kuzeyden gelen polar hava kütesinin önünde bulunan soğuk cephe sık sık bölgemize sokularak kötü hava koşullarına sebep olur.

Kış mevsiminde, özellikle Doğu Karadeniz üzerinde oluşan alçak basınç alanına doğru Doğu Anadolu ve Kuzeydoğu Anadolu Dağları üzerindeki termik kökenli antisiklonal alandan hava akımı oluşur. Bu akım, kuvvetli rüzgârların esmesine sebep olur.

Ocak ayında bölgemizi etkisi altına alan hava kütleleri, Sibirya Antisiklonu Atlantik Okyanusu üzerinde oluşan Kuzey Atlantik Maksimumu ile Afrika üzerinde oluşan Güney Afrika Minimumu'dur.³⁵

Atlantik Kutbu Cephesi boyunca doğuya doğru hareket eden depresyonlar, Kuzey Avrupa'yı geçip Karadeniz'e yaklaşırken oklüzyon safhasına girerler ve soğuk cephenin meydana gelmesine sebep olurlar.³⁶ Bu açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, Türkiye esas itibarıyla kışın kutbi yazın tropikal kaynaklı hava kütlelerinin tesiri altında

³⁴ Karadeniz, Y, 1995, a.g.e, s.14.

³⁵ Karadeniz, Y., 1995, a.g.e, s.20.

³⁶ Kurter, A., 1971, a.g.e, s.28.

kalmaktadır. Buna göre; bu geçiş sahasının, kuzeyde kutbi cephenin yaz mevsimindeki sınırı, güneyde de yine kutbi cephenin kış mevsimindeki ortalama etki sahası ile kabaca sınırlandığı kabul edilebilir.³⁷

Kış mevsiminde Doğu Karadeniz, kuzeyde Doğu Avrupa üzerindeki kutbi hava kütleleri ile Anadolu üzerinde yerleşen kutbi hava kütleleri arasında bir konverjans alanı karakteri gösterir. Bu mevsimde Karadeniz'in kuzey kıyılarında kuzey rüzgârları büyük bir frekansla eserek soğuk mevsimde fönlü hava tiplerinin ve fön rüzgârlarının meydana gelmesine yol açarlar.

Zemine yakın seviyelerde bu rüzgârlar, karadan denize doğru eserler. Bu mevsimde, Doğu Karadeniz ve Doğu Akdeniz seyyar asgariler bakımından birer çekim merkezi özelliği gösterirler. Bu yüzden Karadeniz kıyılarında sıcaklık şartları pek azalmaz. (7-9 °C) Bu durum Doğu Karadeniz kıyılarında görülen fönlü hava tipleriyle yakından ilgilidir.

Kış mevsiminde karla kaplı Rusya platformunu geçerken soğuyan ve stabil hale gelen mP hava kütlesi Karadeniz'i aşarken alttan biraz ısınır instabil hale gelir ve konveksiyon hareketlerine maruz kalır. Neticede cephe boyunca yağmur, dolu kar veya sulusepken yağışlar görülür.³⁸

Yaz mevsiminde ise mP ve cP cepheleri çok kuzeye çekilmiştir. Yurdumuzun güneydoğusuna Basra Körfezi üzerinde 1000 mP kadar çıkan dinamik meşeli Kuzey Asya Maksimumu yerleşmiştir.³⁹ Bu basınç durumuna bağlı olarak yaz mevsiminde deniz üzerinden araştırma bölgemize hareket eden hava kütlelerinin nem oranı artmış olduğundan bu hava kütleleri dağlara tırmanmaya başlayınca orografik yağışlara neden olurlar.

Bölgemizde özellikle sonbahar ve kış aylarında frontal, ilkbahar ve yaz aylarında ise orografik ve konvektif yağışlar görülür. Ancak bölgemiz herhangi bir mevsimde sürekli bir hava kütesinin etkisi altında değildir. Bölgeyi etkileyen hava kütleleri sık sık değişir.

Bir yerin iklim, şartlarını sadece kozmik faktörlerle izah etmeye imkân yoktur. İklim şartlarının tayininde coğrafi faktörlerinde önemli etkileri vardır(Fotoğraf 1.4.).

³⁷ Erinç, S., 1981, Klimatoloji ve Metodları, İst. Üniversitesi Deniz Bil. Ve Coğr. Enst. Yay. No:2, İstanbul, s.295.

³⁸ Kurter, A., 1971, a.g.e, s.29.

³⁹ Ryaabchkov, A., 1976, The Changing of the Earth, 38, Moscow.

Bunlar bölgenin denizellik ve karasallık özelliği deniz akıntıları, bakı yükselti ve bitki örtüsü gibi çeşitli faktörlerdir. Ayrıca küçük ölçekli su birikintilerinin, yükselti faktörünün bitki örtüsünün, toprak ve zemin tabiatının da bazı lokalitelerinin iklim koşullarının belirlenmesinde katkılarının da bulunduğu da bilinmektedir.⁴⁰

İnceleme alanımızın hemen kuzeyinde Karadeniz'in bulunma nedeni ile bölge, kışın bir konverjans, Doğu Karadeniz Dağları ise bir diverjans sahası haline geçer. Bu yüzden hava akımları Karadeniz'de doğrudur. Böylece, kontinental etkiler altında rüzgâr istikametinde adeta “Musannal” bir devrilik meydana gelir. Böylece hâkim rüzgâr istikameti kışın iç kısımlardan muhite yazın ise muhitten iç kısımlara doğru yönelir. Kıyı dağlarının dış eteklerinde fön karakterinde rüzgârlar meydana gelir.⁴¹

İklim özelliklerinin tayininde orografik özellikler önemli rol oynar. Araştırma alanının güneyinde kıyıya paralel olarak uzanan dağlar kış mevsiminde kuzey-kuzey batı istikametinden gelen nemli hava akımlarının iç kısımlara geçmesine engel olduğu gibi iç kısımlarda yerleşen polar hava kütlelerinin de kıyıya inmesini engeller. En yüksek noktası 2182 m olan bu dağ sırası kıyı ile iç kesimleri birbirinden ayırır. Yıllık yağış miktarı kıyıda içeriye doğru azalır.

Dağların iç yamaçlarında kuvvetli yağış gölgesi vardır. Ancak, bu dağların iç yamaçları tamamen denizin etkisinde tecrit edilmiş değildir. Dağlar arasındaki oluklardan sokulan hava kütleleri iç kısımlarda zaman zaman etkili olur.



Fotoğraf 1.4. Karadeniz kökenli nemli hava kütlelerinin yükseklerle doğru yoğunlaşması sonucu oluşan sis bulutları.

⁴⁰ Kurter, A., 1971, a.g.e, s.31.

⁴¹ Erinç, S., 1996, a.g.e, 306.

Genelde 270-2182 m yükseltiiler arasında yer alan araştırma sahasının geneli Akhisarderesi vadisinde yer almakta olup, bu vadi sayesinde Karadeniz'in önemli ılıman ikliminin etkisi altına girmektedir. Ancak sahanın akarsular tarafından derin vadilerle parçalanmış olması ve yükselti farkının fazlalığı nedeniyle sıcaklık kısa mesafelerde değişmekte ve bu durum, sahanın, iklim şartlarını dolayısıyla beşeri ve ekonomik faaliyetleri de yakından etkilenmesi bakımından önemli bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır.⁴²

1.2.2. İklim elemanları⁴³

1.2.2.1. Sıcaklık

İklim elemanı olarak sıcaklık, bir taraftan buharlaşma ve yağış durumunu, su ihtiyaç değerlerini tayin ederek, karların erimesine, don olaylarının meydana gelmesine sebep olarak, doğrudan doğruya hidrolojik şartlar üzerinde derin tesirler meydana getirdiği gibi; diğer taraftan atmosferin stabilitesi, insitabilitesi ve yağış üzerinde önemli rol oynamaktadır.⁴⁴ Bu nedenle, gerek fizikî ve gerekse beşerî ve ekonomik faaliyetler üzerinde etkili olan sıcaklığın durumu ile yıl içindeki gidişini ortaya koyabilmek için, sahadaki meteoroloji istasyonlarının rasat sonuçlarını gözden geçirmek gerekmektedir.

Daha öncede belirttiğimiz gibi, rasat istasyonu bulunmayan araştırma sahamızda ki sıcaklık verileri, bölgeye her bakımdan benzeyen Tonya İlçesi'nde mevcut rasat istasyonu verileriyle değerlendirilecektir. Bu verilere göre, araştırma sahasında ortalama sıcaklığın 9.7°C, Vakfıkebir'de ise 13.7°C yi bulduğu görülür. Ancak, hemen belirtelim ki bu meteoroloji istasyonları, Vakfıkebir'de 25 m, Tonya'da ise 900 m yükseltiilerde kurulmuş iken, araştırma sahasının güneyinde, yükseltisi 2200-2400 m'ye ulaşmaktadır. Bu nedenle sıcaklığın her 100 m yükseltide ortalama 0.5°C azaldığı dikkate alınırsa bu verilerin daha çok global değerler taşıdığı ortaya konulabilir. Bu değerlendirmelerden de anlaşılacağı gibi bu esaslara göre, kıyı ile sahanın en yüksek alanları arasında yaklaşık olarak 11-12°C'lık bir farkın olabileceği ortaya çıkar.

⁴² Zaman, M.,2001, a.g.e., s.25.

⁴³ Zaman, M., 2001, a.g.e., s.25-55

⁴⁴ Erinç, S., 12987, Tatbiki Klimatoloji ve Türkiye'nin İklim Şartları, İstanbul Teknik Üniv. Hidrojeoloji Enst. Yay. Sayı 2, İstanbul, s.15.

Tablo 1.1. Tonya'ya Ait Sıcaklık Değerlerinin Aylara Göre Dağılımı (1971-1990).

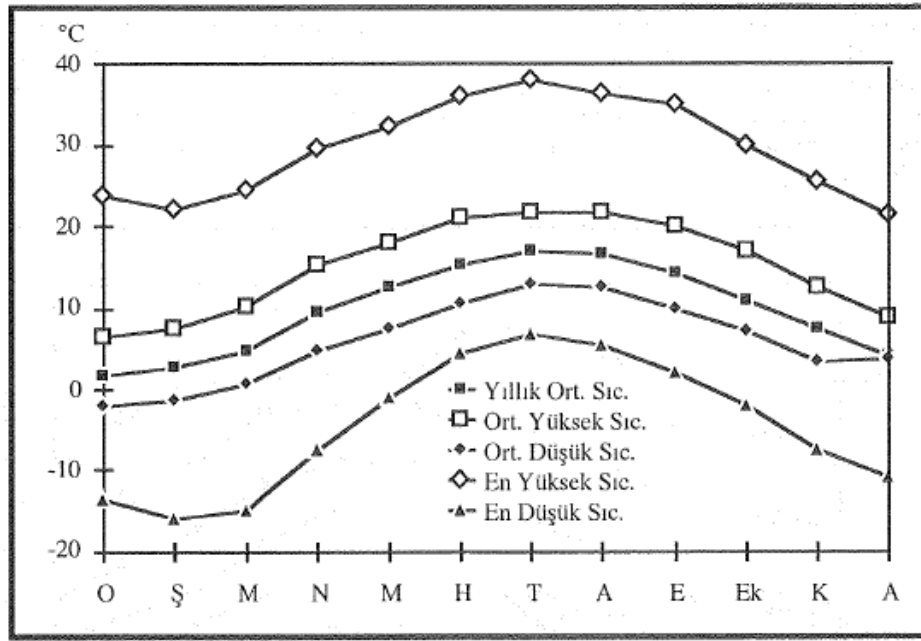
Sıcaklık Değerler (°C)	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek	K	A	Yıllık
Yıllık Ört. Sıc.	1.8	2.7	4.7	9.5	12.5	15.4	17.0	16.6	14.3	11.0	7.4	4.1	9.7
Ört. Yüksek Sıc.	6.6	7.4	10.1	15.4	18.1	21.0	21.8	21.7	20.1	17.0	12.7	9.0	15.2
Ört. Düşük Sıc.	-2.0	-1.5	0.6	4.8	7.6	10.6	13.1	12.5	10.0	7.2	3.4	3.8	5.6
EnYüksekSıc.	24.0	22.0	24.5	29.5	32.5	36.0	38.0	36.5	35.0	30.0	25.5	21.5	38.0
EnDüşükSıc.	-13.5	-16.0	-15.0	-7.5	1.0	4.5	6.9	5.5	2.0	-2.0	-7.5	-11.0	-16.0

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü verilerinden.

Tonya'nın ortalama sıcaklık değerlerine bakıldığında, aylara göre farklılıklar göstermesine rağmen, sıcaklıklar hiçbir ay 0°C altına düşmemektedir. Sahada en düşük ortalama sıcaklık 1.8°C ile Ocak ayında görülmektedir. Bu aydan sonra sıcaklıklar Temmuz ayına kadar devamlı artmakta ve bu ayda 17.0°C ile en yüksek seviyeye ulaşmaktadır. Bu aydan sonra azalmaya başlayan sıcaklıklar, Aralık ayında 4.1°C ye kadar inmektedir.. Yine yaz aylarının ortalama sıcaklığı 16.3°C iken, kış aylarının ortalama sıcaklığı 2.7°C' dir(Tablo 1.1,Şekil 1.4). Böylece yörede en soğuk ayla, en sıcak ay arasındaki ortalama sıcaklık farkı 15.2°C dir. Bu değer bölgede yıllık amplitüd'ün, deniz tesirlerinden dolayı fazla olmadığını göstermektedir.

Karşılaştırma istasyonu olarak ele aldığımız Vakfıkebir'in ortalama sıcaklık değerlerine bakıldığında aylara göre bazı farklılıklar göstermesine rağmen, hiçbir ay 6C^o'nin altına düşmemektedir. Bu özelliğiyle de,soğuk mevsimin hiçbir ayında ortalama sıcaklığın,genel olarak bitkisel gelişimin başlangıç noktası olarak kabul edilen 5C'nin⁴⁵ altında olmaması,vejetasyon devresinin bütün yılı kapsadığını ifade eder. Nitekim bu istasyonda en düşük ortalama sıcaklık 6.3° C ile Şubat ayında görülmektedir.

⁴⁵ Erinç, S., 1945, a.g.m., s.121.



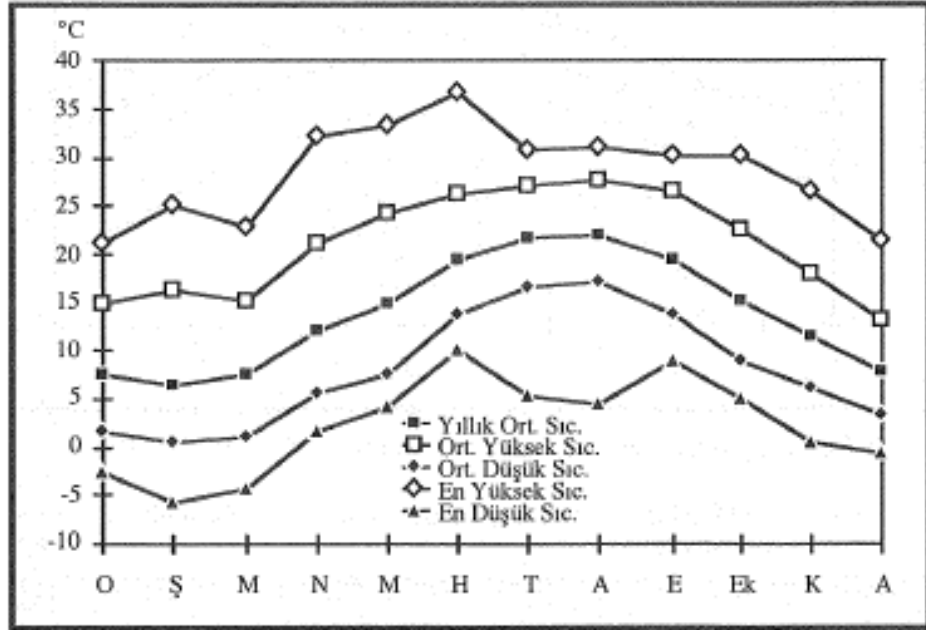
Şekil 1.4: Tonya’da sıcaklık değerlerinin yıllık gelişimi (1971-1990).

Bu aydan itibaren devamlı artan sıcaklıklar Ağustos’ta (22.0°C) en yüksek seviyesine ulaşır. Bu aydan itibaren ise azalışa geçen sıcaklık değerleri Aralık ayında 7.8°C ’ye kadar düşer. Bu verilere göre, yaz aylarının ortalama sıcaklığı 21.0°C iken, kış mevsiminin ortalaması 7.2°C civarındadır. Ayrıca bu istasyondaki en sıcak ay ile en soğuk ay ortalamaları arasındaki farkın (15.7°C), kıyı istasyonu olması sebebiyle, deniz tesirinin etkisini kuvvetli hissettirmesi sonucu oldukça düşüktür.

Tablo1.2. Vakfıkebir Meteoroloji İstasyonuna ait sıcaklık değerleri (1984-1990)

Sıcaklık Değerler ($^{\circ}\text{C}$)	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek	K	A	Yıllık
Yıllık Ort.Sıc.	7.4	6.3	7.6	12.8	14.9	19.4	21.6	22.0	19.3	15.2	11.4	7.8	13.7
Ort.Yüksek Sıc.	15.0	16.2	15.2	21.0	24.2	26.2	27.1	27.8	26.6	22.5	17.9	13.2	21.1
Ort.Düşük Sıc.	1.6	0.4	1.0	5.6	7.5	13.7	16.5	17.3	13.7	9.0	6.0	3.2	8.0
En Yüksek Sıc.	21.0	25.0	22.8	32.2	33.2	36.6	30.9	31.2	30.2	30.1	26.5	21.3	36.6
En Düşük Sıc.	-2.7	-5.9	-4.3	1.6	4.0	10.0	5.2	4.4	9.0	5.0	0.4	-0.8	-5.9

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü verilerinden



Şekil 1.5: Vakfikebir'de sıcaklık değerlerinin yıllık gidişi (1984-1990)

Kıyı istasyonu durumundaki Vakfikebir (25 m) ile iç kesimde yer alan araştırma sahama ait veriler karşılaştırıldığında, gerek yükselti ve gerekse topoğrafik şartların etkisi ile bazı farklılıkların ortaya çıktığı görülür. Öyle ki, Şalpazarı yıllık ortalama sıcaklık 9.7°C iken, Vakfikebir'de bu değer 13.7°C yi bulmaktadır.(Tablo 1.2, Şekil 1.5). Yine en soğuk ay Tonya'da Ocak (1.8°C), en sıcak ay Temmuz (17.0°C) iken, Vakfikebir'de en soğuk ay Şubat (6.3°C), en sıcak ay ise Ağustos (22.0°C)' dur. Nitekim kıyı şeridindeki istasyonlarda, (Rize 23.9°C, Trabzon 23.2°C, Giresun 23.6°C), iç kesimdekilerin aksine en yüksek ortalamaların Temmuz'dan Ağustos'a kaymış olması dikkat çekmektedir. Bununla birlikte sahadaki istasyonlar arasındaki farklılıklar kış ve yaz mevsimleri ortalamalarında da kendini göstermektedir. Öyle ki Tonya kış 2.7°C, yaz 16.3°C ortalamalarını gösterirken, Vakfikebir de kış 7.2°C, yaz ortalamaları ise 21.0°C yi bulmaktadır.

Ortalama yüksek ve ortalama düşük sıcaklıkların yıl içindeki dağılımları ele alındığında, ortalama sıcaklık eğrileri ile paralellik gösterdikleri dikkat çekmektedir.

Araştırma sahasındaki istasyonların ortalama yüksek sıcaklıklarının yıl içindeki gidişi incelendiğinde, ortalama değerlerde olduğu gibi, Tonya'da sıcaklıklar Ocak (6.6°C) ayından Temmuz (21.8°C) ayına kadar artarken, Vakfikebir'de bu artış Ağustos'a (27.8 °C) kadar devam etmekte ve bu aydan sonra yavaş yavaş azalmaktadır. Yıllık ortalamalar ise, Tonya'da 15.2°C, Vakfikebir'de 21.1°C kadardır. Ortalama

düşük sıcaklıkların aylara göre gidişi ele alındığında ise, Tonya'da Ocak (-2.0°C) ve Şubat (-1.5°C) aylarında sıcaklığın 0°C'nin altına düştüğü görülürken, Vakfikebir'de hiçbir ay, ortalama düşük sıcaklıklar 0°C nin altına inmemektedir.

Ekstrem sıcaklık değerlerinin yıl içindeki dağılışı durumları incelendiğinde ise, maksimum sıcaklıkların her iki istasyonda da 21.0°C'nin üzerinde olduğu görülmektedir. Tonya'da 1970-1990 arasındaki devrede Temmuz 38.0°C ile en yüksek sıcaklığın görüldüğü ay durumundadır. Vakfikebir'de ise en yüksek sıcaklıklar 36.6°C ile Haziran ayında ölçülmüştür. Buna karşılık en düşük sıcaklık değerleri gözden geçirildiğinde Tonya'da, Mayıs-Eylül arasındaki aylar, dışındaki diğer aylar içerisinde sıcaklık 0°C'nin altına düşebilmektedir. Bu istasyonda rasat yılları içerisinde en düşük mutlak sıcaklık -16.0°C ile Şubat ayında ölçülmüştür. Vakfikebir de ise Aralık ayından Mart ayına kadar olan dört aylık devrede sıcaklıklar, 0°Cnin altına düşmektedir. Bu istasyonda ise en düşük sıcaklık, -5.9°C ile Şubat ayında tesbit edilmiştir.

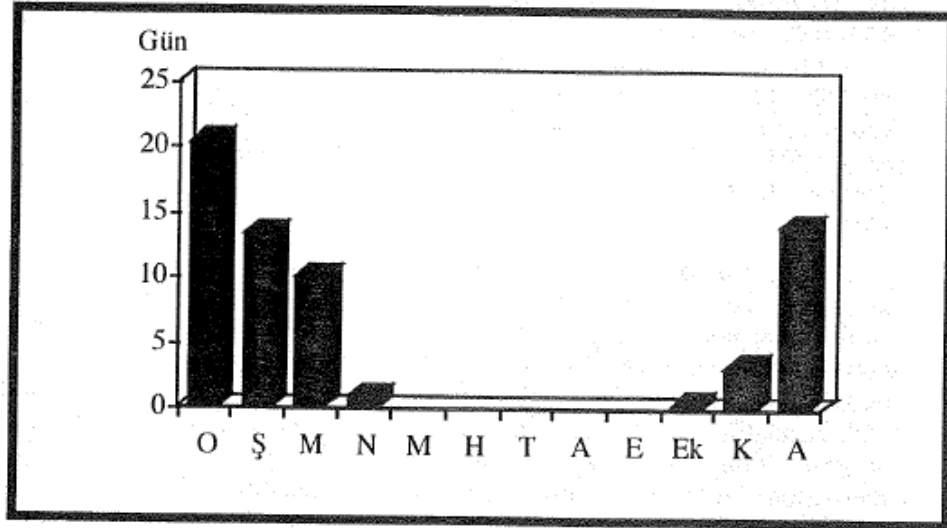
Araştırma sahası, donlu günler sayısı bakımından da kıyı ile iç kesimler arasında geçişi yansıtmaktadır. Vakfikebir'de donlu gün sayısı, kıyıda yer alması ve denizellik nedeni ile birkaç günü geçmezken, iç kesimlere doğru gidildikçe, donlu gün sayısı karasallığın da şiddetlenmesine bağlı olarak, donlu gün sayısı kıyıya göre artmakta ve Tonya'da 62.2 günü bulmaktadır(Tablo 1.3,Şekil 1.6.) Başka bir ifadeyle bu istasyonda yılın yaklaşık 1/6'sında don olayı görülmektedir. Bu durum, kıyı şeridi ile iç kesimler arasındaki ekonomik çeşitliliği azaltmakta ve fındık bitkisinin iktisadî bakımdan yetiştirme sınırını etkilemektedir. Nitekim bu kültür bitkisi yörede 500-600 m yükseltilere kadar ekonomik anlamda yetiştirilirken bu yükseltilerden sonra verimi düşmekte ve yerini (fındığa göre) daha az ekonomik gelir sağlayan mısır bitkisi almaktadır. Daha yüksek yerleşmelerde ise hayvancılık, ziraî faaliyetlerin önüne geçmektedir.

Tablo 1.3. Tonya'da ortalama donlu günlerin aylara göre dağılışı (1970-1980).

Aylar	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek	K	A	Yıllık
Donlu GünlerSayısı	20.4	13.4	10.0	0.9	-	-	-	-	-	0.3	3.2	14.0	62.2

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü Verilerinden.

Tonya’da Ekim ayı sonlarından itibaren başlayan don olayları, Nisan ayının başlarına kadar devam etmektedir. Mayıs-Eylül arasındaki aylarda don olayı hiç görülmemektedir. Ocak, 20.4 gün ile en fazla donlu günün görüldüğü aydır. Bu ayı 14.0 ve 13.4 gün ile Aralık ve Şubat ayları izlerken, Ekim 0.3 gün ile en az don olayının görüldüğü ay durumundadır.



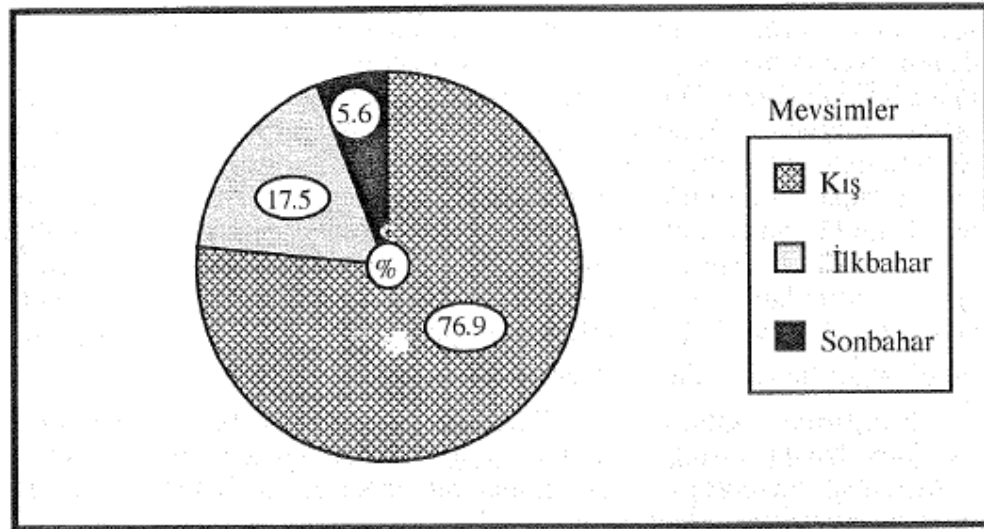
Şekil 1.6. Tonya’da ortalama donlu günler sayısının aylara göre dağılımı.
(1970-1980)

Donlu günlerin mevsimlere göre dağılışı incelendiğinde, kış en fazla don olayının görüldüğü mevsimdir. Başka bir ifadeyle kış aylarının 47.8 günü donlu geçmektedir. Nitekim yıl içinde görülen don olayının, % 76.9'u bu mevsimde görülmektedir (Tablo 1.4, Şekil 1.8). Bu mevsimde don olaylarının görülmesi, tarımsal faaliyetler açısından fazla önemli değildir. Ancak akarsu rejimlerini etkilemesi ve en düşük seviyelerde akış göstermeleri bakımından bir değer taşımaktadır.

Tablo 1.4. Tonya’da ortalama donlu günlerin mevsimlere göre dağılımı (1980-1990).

Mevsimler	Donlu Günler Sayısı	% si
Kış	47.8	76.9
İlkbahar	10.9	17.5
Sonbahar	3.5	5.6
Yaz	-	-
Toplam	62.2	100.0

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü verilerinden.



Şekil 1.7. Tonya’da ortalama donlu günlerin mevsimlere göre dağılımı.

Bu olayın en fazla görüldüğü ikinci mevsim ise % 17.5 (10.9 gün) ile ilkbahardır. Sonbahar ise % 5.6 (3.5 gün)'lık oranı ile en az donlu günlerin görüldüğü mevsim durumundadır(Tablo 1.4,Şekil 1.7) Yaz mevsiminde ise don olayı görülmemektedir.

Araştırma sahasında özellikle ilkbaharda görülen don olayları, bitkilerin vejetasyon devresinin başlangıcına isabet ettiği için olumsuz etkiye sahip olması ile önem taşır. Başka bir ifade ile bu mevsimde hem ekip-biçme faaliyetlerinin başlaması ve hem de meyve ağaçlarının çiçek açma dönemine girilmesi nedeniyle oldukça kritik bir devreyi meydana getirmektedir. Ayrıca bu mevsimde, bazı yıllar meydana gelen

beklenmedik don olayları da, bölgede meyvecilik faaliyetlerini, özellikle de ticarî olarak üretimi yapılan fındık tarımını etkilemekte ve beklenilmeyen ürün kayıplarına neden olmaktadır. Bu nedenle de fındık bitkisi sahada, ancak kıyıda 500-600 m yükseltilere kadar olan ve de ilkbahar donlarının etkilemediği alanlarda ekonomik olarak yetiştirilmektedir.

1.2.2.2. Atmosfer basıncı ve rüzgârlar

Güneşin zahirî hareketine bağlı olarak yıl içinde yer değiştiren basınç kuşaklarının denetiminde, yaz ve kış mevsimlerinde Anadolu ile çevresindeki denizler üzerindeki ısınma farklılıklarına bağlı olarak ortaya çıkan basınç merkezleri, araştırma sahasında, basınç durumu ve rüzgârları belirleyen en önemli faktörlerdir. Bu nedenle de, özellikle yıl içindeki basınç dağılışılarının dolayısıyla da atmosferin zemine yakın seviyelerindeki hava, sirkülasyonlarının bilinmesi, bilhassa yağışın yıl içindeki seyri ile rüzgârların yönü ve frekanslarının açıklanması için son derece önemlidir.

Subtropikal Yüksek Basınç kuşağının kışın güneye çekilmesi ile Türkiye, batı rüzgârları kuşağının etki sahasına girmektedir. Ancak kütleli bir kara parçası durumundaki Anadolu bu mevsimde antisiklon sahası durumundayken, kuzeyde ve güneydeki denizler üzerinde sıcaklık değerlerinin kara kütlelerine göre daha yüksek olması sonucu alçak basınç alanları ortaya çıkmaktadır. Araştırma sahasındaki hava olaylarını etkileyen Karadeniz, kış mevsiminde konverjans sahası durumundadır. Nitekim bu mevsimde Doğu Karadeniz, alçak basınç merkezinin etkisinde olmasına rağmen, Anadolu yüksek kara parçası üzerine Sibirya antisiklonunun bir kolu yerleşmiştir. Böylece Doğu Karadeniz, kuzeyde Doğu Avrupa üzerindeki kutbî hava kütleleriyle Anadolu üzerine yerleşen kutbî hava kütleleri arasında bir konverjans sahası özelliği gösterir. Yaz mevsiminde ise Türkiye, tropikal hava kütlelerinin hâkimiyeti altındadır. Atlas Okyanusu'ndan güney doğudaki Intertropikal konverjans sahasına doğru ilerleyen tropikal hava kütleleri, Türkiye'nin ve bölgemizin hava şartlarını düzenler.⁴⁶

Araştırma sahasındaki Tonya ve Vakfıkebir meteoroloji istasyonları, basınç rasatları yapmadığı için, sahamıza en yakın istasyon olan Akçaabat meteoroloji istasyonuna ait değerler ile bölgedeki basınç durumu incelenmeye çalışılmıştır.

⁴⁶ Erinç, S., 1984, a.g.e., s.294-313.

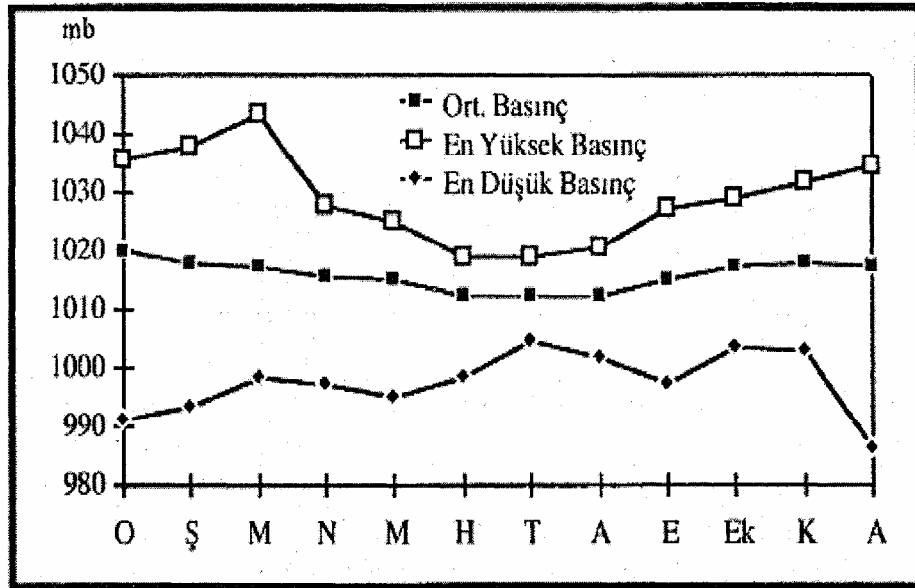
Tablo 1.5. Akçaabat' ta aylara göre ortalama ve ekstrem basınç değerleri (1986-1990).

Aktüel Basını (mb)	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek	K	A	Yıllık
Ortalama Basınç.	1020	1018	1017	1016	1015	1012	1012	1012	1015	1118	1018	1017	1015.8
En Yüksel Basınç	1036	1038	1044	1028	1025	1019	1019	1020	1027	1029	1031	1035	1029.3
En Düşük Basınç	991.2	993.2	998.6	997.3	994.9	998.5	1004.7	1002.0	997.6	1003.6	1003.0	986.5	991.2

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü verilerinden.

Yükselti, sıcaklık ve coğrafi enleme bağlı olarak değişen basınç değerlerinin aylara göre gidişi incelendiğinde Akçaabat'ta, yıllık ortalama aktüel basınç değeri 1015.8 mb'dır. En yüksek ortalama basınç değerine 1020 mb. ile Ocak ayında ulaşılırken, en düşük değerlere ise, 1012.1 mb. ile Haziran, Temmuz ve Ağustos aylarında görülmektedir(Tablo 1.5,Şekil 1.8).

Görüldüğü üzere, Akçaabat'ta, sıcaklık şartlarının da etkisiyle, yaz aylarında basınç en düşük, kış mevsiminde ise en yüksek değerleri göstermektedir. Yaz aylarında basıncın diğer aylara göre düşük oluşu, sıcaklık değerlerinin yükselmesi ile ilgilidir. Kış mevsiminde ise basınç değerlerinin yıllık ortalama basıncın üzerine çok az çıkması, bu mevsimde Karadeniz üzerinde yerleşen alçak basınç merkezinin yanı sıra, denizin üzerinden bölgeye sokulan orta enlem gezici siklonlarının belli aralıklarla sahayı etkisi altına alması ile ilgilidir.⁴⁷

**Şekil 1.8.** Akçaabat'ta aylara göre ortalama ve ekstrem basınç değerleri. (1986-1990)

⁴⁷ Nişancı, A., 1975, a.ge., s.62-65.

Araştırma sahasında görülen rüzgârların yönü ve frekansları, sahada etkili olan basınç merkezlerinin yıl içindeki dağılışının veya mevsimler itibariyle değişmesinin yanı sıra yer şekillerine bağlı olarak gelişmiştir. Bu basınç merkezleri kış mevsiminde Doğu Anadolu'ya yerleşen yüksek basınç alanı ile Doğu Karadeniz'deki alçak basınç alanı; yaz mevsiminde ise kuzeye ilerleyen ve Karadeniz'e kadar genişleyen Asor Yüksek Basınç alanı ile aşırı ısınmaya bağlı olarak Anadolu'ya kadar genişleyen Basra Alçak Basınç alanıdır. Bu aksiyon merkezlerinin denetiminde bulunan araştırma sahasında, yaz mevsiminde kuzey, kış mevsiminde ise güney sektörlü rüzgârlar esmektedir. Ancak bu rüzgârların yön ve hızları ile frekansları üzerinde basınç merkezleri kadar yeryüzü şekilleri de etkili olmaktadır. Bu faktörlerin etkisi altındaki Tonya meteoroloji istasyonu verilerine göre, sahada yıllık hâkim rüzgâr yönü güneydoğudur (Tablo 1.6, Şekil 1.9). Kuzey ve güneybatı yönleri ise tali yönleri oluşturmaktadır. Yine bu istasyonun rasat sonuçlarına göre yıllık rüzgârların % 43.3'ü güney sektörlüdür. Kuzeyden esen rüzgârların oranı ise, % 40.5'i bulmaktadır. Böylece yıllık rüzgârların yaklaşık % 83.8'i bu iki yönden esmektedir. Yörede kuzeyden esen rüzgârlar *yalı*, güneyden esenler ise *kible* olarak adlandırılmaktadır. Rüzgârların en az estiği yönler ise, % 8.6 ile doğu ve % 7.6 ile batıdır.

Tablo 1.6. Tonya'da rüzgarların mevsimlere göre dağılımı. (1971-1990)

Yönler	Mevsimler, Esme Sayıları ve Frekansları									
	İlkbahar		Yaz		Sonbahar		Kış		Yıllık	
	Esme Sayısı	% Fre-kansı	Esme Sayısı	% Fre-kansı	Esme Sayısı	% Fre-kansı	Esme Sayısı	% Fre-kansı	Esme Sayısı	% Fre-kansı
N	824	14.7	737	13.8	734	15.8	723	16.3	3018	15.1
NE	723	12.9	906	16.9	700	15.1	387	8.8	2716	13.5
E	387	6.9	573	10.7	498	10.7	267	6.0	1725	8.6
SE	819	14.6	906	16.9	843	18.1	670	15.1	3238	16.1
S	535	9.5	456	8.5	578	12.4	686	15.5	2255	11.3
SW	1220	21.8	804	15.0	410	8.8	761	17.2	3195	15.9
W	412	7.3	329	6.1	363	7.8	410	9.3	1514	7.6
NW	690	12.3	646	12.1	524	11.3	523	11.8	2383	11.9
Toplam	5610	100.0	5357	100.0	4650	100.0	4427	100.0	20044	100.0

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü verilerinden.

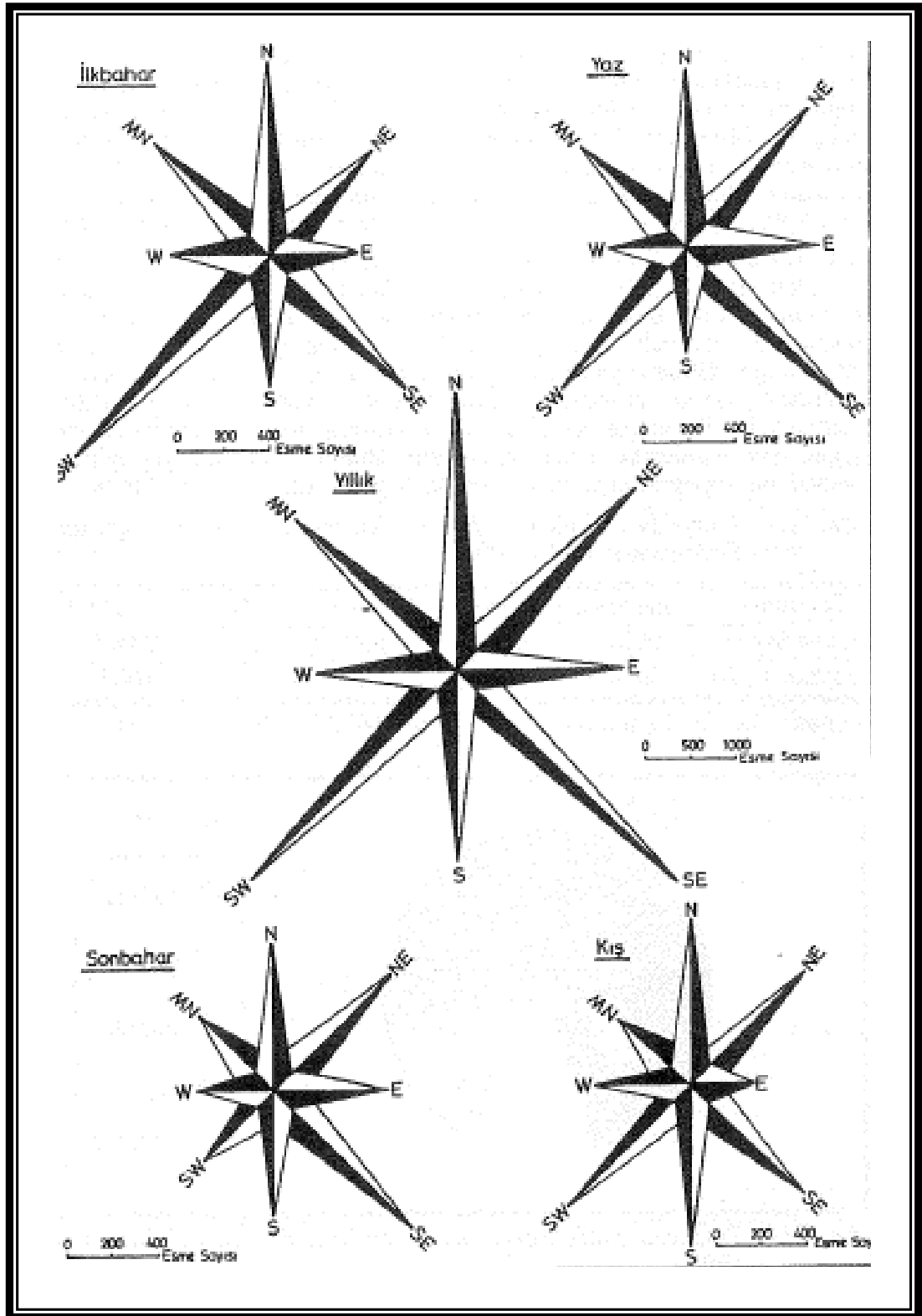
Araştırma sahasında rüzgârların yönlere göre farklı frekans göstermeleri daha önce de belirtildiği gibi, kış ve yaz mevsimlerinde kara ve deniz üzerinde yer alan farklı basınç merkezlerinin yanı sıra yörenin yeryüzü şekilleriyle de yakından ilgilidir. Kuzey ve güney sektörlü rüzgârların frekanslarının fazla olması, sahanın güney-kuzey doğrultusunda uzanan ve deniz tesirlerinin iç kısımlara sokulmasını sağlayan Akhisar deresi vadisiyle rüzgârlara açık olmasından kaynaklanmaktadır.

Nitekim sahanın güneyindeki dağlık alanlardan kıyıya doğru esen rüzgârların bu vadiye kanalize olunca şiddetini daha da artırması, yörede birinci etkin yönün güney olmasında etkili olmuştur. Aynı şekilde sahanın Karadeniz üzerinden gelen hava kütlelerine de açık olması ikinci etkin yönün kuzey olmasında önemli rol oynamıştır. Ayrıca kış mevsiminde güney yönünden fon karakterli rüzgârların görülmesi, bu yönden esen rüzgârların frekanslarının artmasında etkili olmaktadır. Buna karşılık doğu ve batı yönlerinden esen rüzgârların frekanslarının düşük oluşu, bu yönlerin rüzgârlara kapalı olmasının doğal bir sonucudur. Diğer bir ifadeyle Tonya kent merkezi, dolayısıyla da meteoroloji istasyonu bu yönlerden yüksek alanlarla çevrilidir.

Tonya'da rüzgâr esme sayılarının mevsimlere göre dağılımı incelendiğinde fazla bir farklılığın olmadığı görülmektedir. Ancak hâkim rüzgârların frekansları mevsimlere göre farklılık göstermektedir. Bilhassa yaz ve sonbahar mevsimlerinde kuzey sektörlü rüzgârların frekansları, yıllık ortalamanın (% 40.5) üstünde değerler göstermektedir. Buna karşılık kış (% 47.8) ve ilkbahar (% 45.9) mevsimlerinde, güney sektörlü rüzgârlar da frekanslarını artırmaktadır.

Bu durum, bölgeyi etkisi altında bulunduran basınç merkezlerinden kaynaklanmaktadır. Nitekim kış ve ilkbahar mevsimlerinde güney yönlü rüzgârların artması, Doğu Anadolu ile Doğu Karadeniz kıyıları arasındaki basınç farklılıklarının bir sonucudur. Bu mevsimlerde, Doğu Anadolu platolarından Doğu Karadeniz kıyılarına doğru alçalan hava kütleleri, adiyabatik olarak ısınmakta ve fön olayı meydana gelmektedir. Klasik (hava kütlesi) fön olarak adlandırılan bu olay, basınç farklarının devam ettiği Kasım-Nisan devresi boyunca görülebilmektedir.⁴⁸ Yöre halkı tarafından *kible rüzgârları* olarak bilinen bu rüzgârlar, özellikle ilkbahar mevsiminde yüksek alanlardaki mezra ve yaylalardaki karları eriterek, hayvancılığa elverişli yemyeşil otlakların ortaya çıkmasına olumlu etki yapmaktadır. Bunun yanı sıra kış mevsiminde esen sıcak karakterli bu rüzgârlar, karın erimesini hızlandırarak, yerde kalma süresini azaltmaktadır. Karın çok kısa bir sürede erimesi, toprağın tamamen su ile doymun hale gelmesine neden olmaktadır. Bunun sonucunda da eğimli ve engebeli bir topografyaya sahip yörede heyelan olayları artmaktadır.

⁴⁸ Erinç, S., 1960, Doğu Karadeniz Kıyılarında Fön ve Termik tesirleri Hakkında, İst. Üniv. Coğ. Enst. Derg. Sayı: 20, İstanbul, s.15-25.

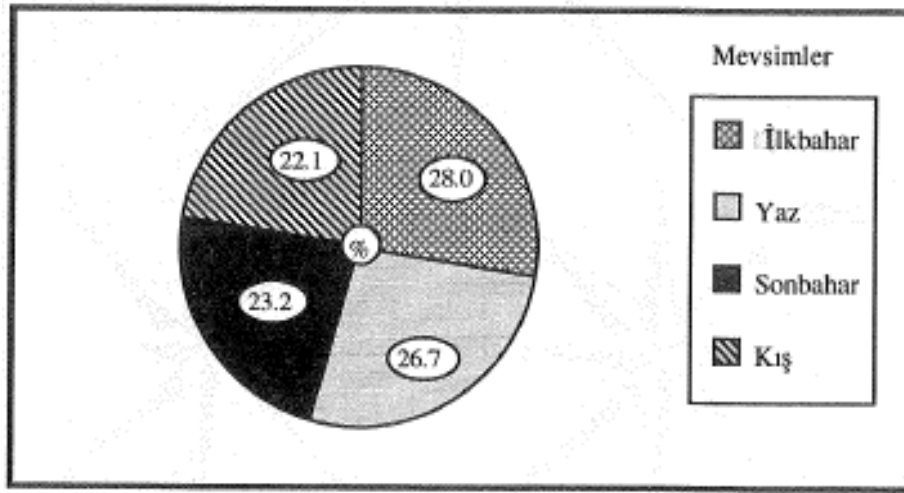


Şekil 1.9. Tonya'nın yıllık ve mevsimlik ortalama frekans gülleri

Tablo 1.7. Tonya’da yıllık rüzgârların mevsimlere göre dağılımı ve frekansları (1971-1990).

Mevsimler	İlkbahar	Yaz	Sonbahar	Kış	Toplam
Esme Sayısı	5610	5357	4650	4427	20044
Frekansı (%)	28.0	26.7	23.2	22.1	100.0

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü verilerinden.



Şekil 1.10. Tonya’da yıllık rüzgarların mevsimlere göre dağılımı(1971-1990)

Tonya’da yıllık rüzgârların esme sayıları dikkate alındığında mevsimler arasında frekanslar yönünden bariz bir farkın olmadığı görülmektedir. Nitekim mevsimlik rüzgâr frekansları incelendiğinde ilkbahar % 28.0, yaz % 26.7, sonbahar % 23.2 ve kış mevsimi % 22.1'lik değerler göstermektedir(Tablo 1.7,Şekil.1.10).

Tonya’nda aylık ortalama rüzgâr hızına ait değerler oldukça düşüktür. Meteoroloji istasyonunun 19 yıllık gözlem sonuçlarına göre, yıllık ortalama rüzgâr hızı 1.2 m/sn. olarak tespit edilmiştir(Tablo 1.8).

Tablo 1.8. Tonya’da ortalama rüzgâr hızı, en hızlı rüzgâr hızı ve yönü (1971-1990).

Aylar	0	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek	K	A	Yıllık
Rüzgâr Hızı (m/sn.)	1.3	1.3	1.3	1.2	1.1	1.1	1.0	1.0	1.1	1.2	1.3	1.4	1.2
En Hızlı Rüzgâr (m/sn)	8	7	6	6	5	4	3	6	4	6	6	8	8
En Hızlı Rüzgâr Yönü	SW	S	SW	SE	SW	N	NW	NW	S	SW	SE	SW	SW

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü verilerinden.

Ortalama rüzgâr hızına ait değerler, aylara göre farklılıklar göstermektedir. Nitekim ortalama rüzgâr hızı 1.4 m/sn ile Aralık ayında maksimum seviyeye ulaşmaktadır. En düşük değer ise 1.0 m/sn. ile Temmuz ve Ağustos aylarında görülmektedir. En büyük rüzgâr hızına 8 m/sn. ile Ocak ve Aralık aylarında ulaşılmakta ve SW yönünden esmektedir. En düşük değere ise, 3 m/sn. ile Temmuz ayında ulaşılmakta ve NW yönünden esmektedir. Bu değerlerden de anlaşılacağı üzere, araştırma sahasında kuvvetli rüzgârlar görülmemektedir. Ancak bazı yıllar yaz aylarında görülen kısa süreli ve nispeten kuvvetli rüzgârlar, ziraî ürünlere, özellikle de mısır bitkisine zarar vererek, verimin azalmasına neden olmaktadır.

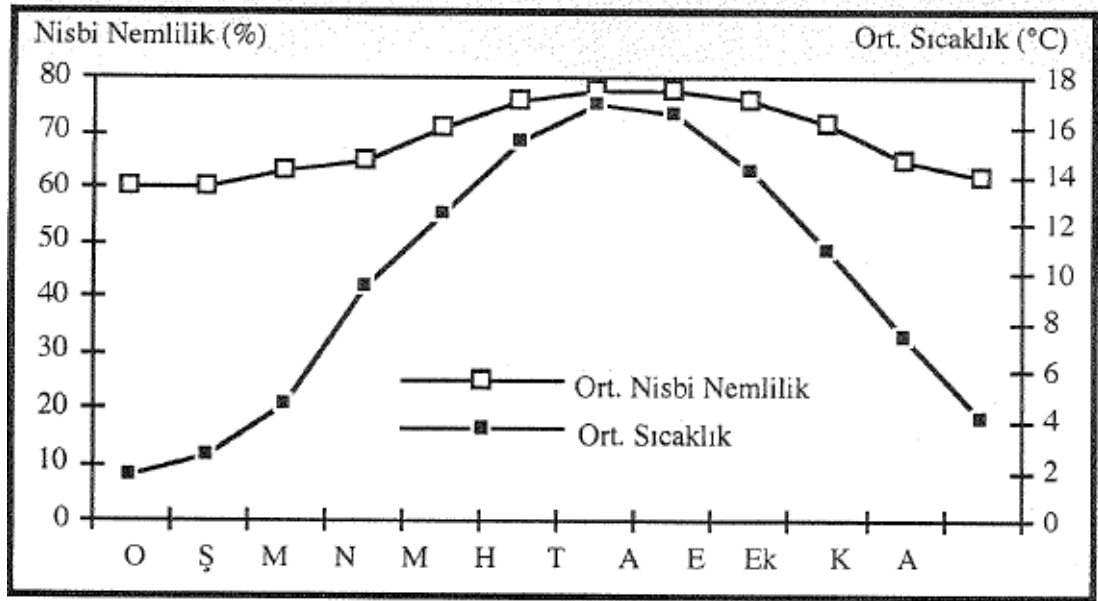
1.2.2.3. Nem ve bulutluluk

Havadaki su buharı miktarına ve sıcaklık derecesine bağlı olarak değişen nisbî nem miktarlarının yıl içindeki seyri incelendiğinde, sahada; nem oranlarının bütün yıl boyunca kararlı bir gidiş gösterdiği ve oldukça yüksek değerlere eriştiği görülür. Nitekim yıllık ortalama nisbî nem değerleri Tonya’da % 69, Vakfıkebir’de ise % 73 dolayındadır (Tablo 1.9, Şekil 1.11-12).

Tablo 1.9. Tonya ve Vakfıkebir'de ortalama nisbi nem değerleri (%).

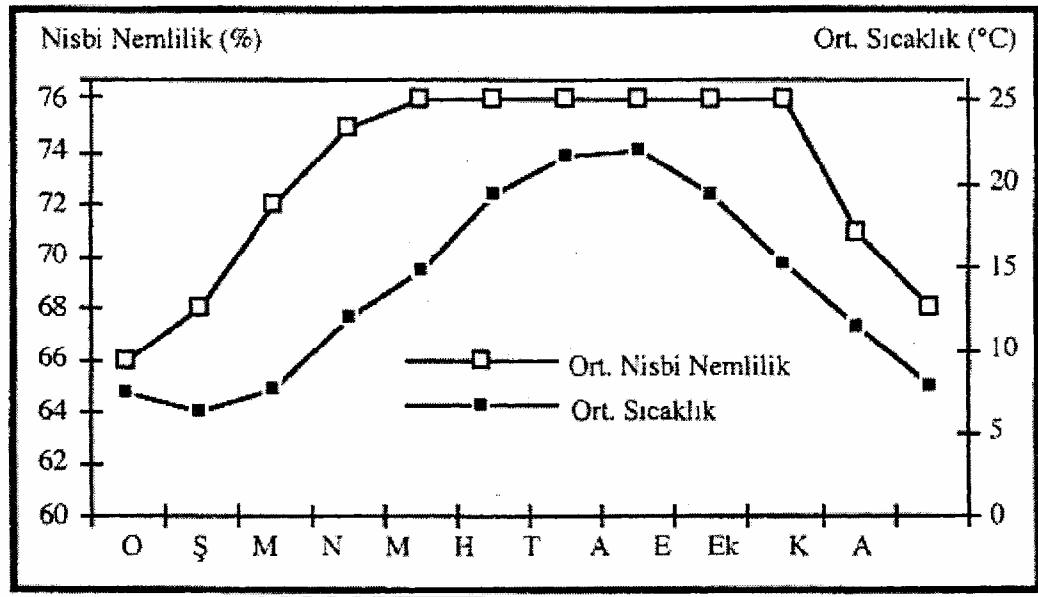
İstasyonlar	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek	K	A	Yıllık
Tonya(1972-1 990)	60	60	63	65	71	76	78	78	76	72	65	62	69
Vakfıkebir(1984-19 90)	66	68	72	75	76	76	76	76	76	76	71	68	73

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü verilerinden.



Şekil 11. Tonya'da ortalama nisbi nem değerleri ile ortalama sıcaklık değerleri arasındaki ilişki.

Araştırma sahasında, sıcaklık değerlerinde olduğu gibi, nem oranlarında da kıyı ile iç kesimler arasında bazı farklılıklar görölmesine rağmen, maksimum ve minimum değerleri arasında pek fazla bir farkın olmadığı anlaşılır. Nitekim Tonya'daki nisbi nem miktarlarına ait veriler incelendiğinde, Kasım-Nisan arasındaki aylarda yıllık ortalamanın (% 69) altında değerler görölür iken, Mayıs-Ekim döneminde yıllık ortalamanın üstünde değerlere erişilir.



Şekil 12. Vakfıkebir'de ortalama nisbi nem değerleri ile ortalama sıcaklık değerleri arasındaki ilişki

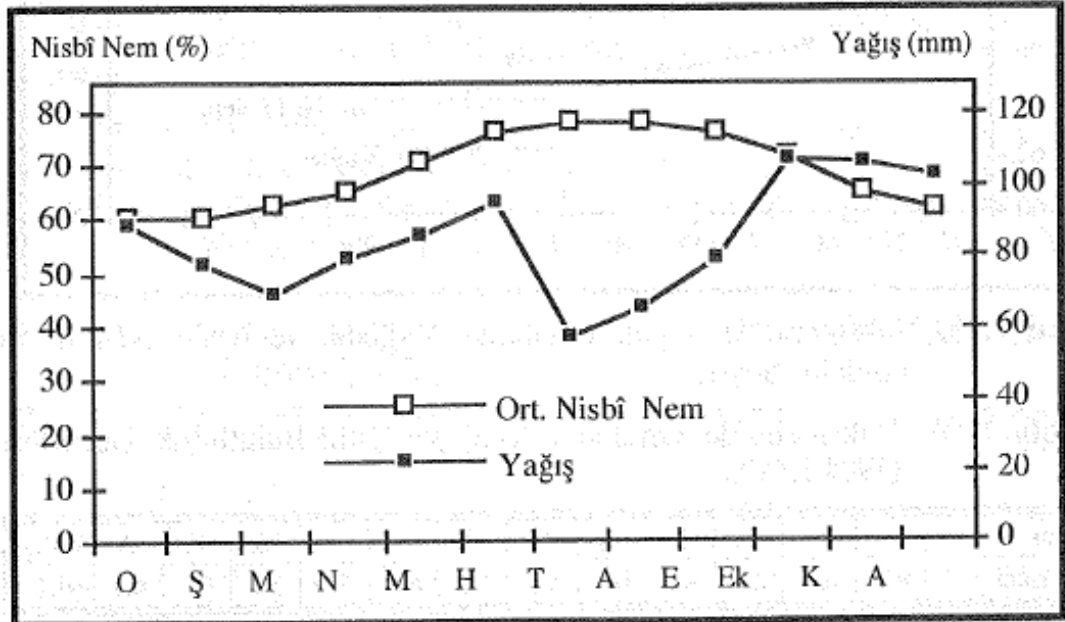
Vakfıkebir'de ise, nisbi nem değerleri Kasım-Mart arasındaki 5 aylık devrede yıllık ortalamanın altında seyrederken, diğer aylarda ise bu ortalamanın üstüne çıkar. Görüldüğü gibi, her iki istasyonda da en yüksek değerlere yaz aylarında, en düşük değerlere ise, kış mevsiminde erişilir. Oysa, sıcaklık yükseldikçe nisbi nemin düşmesi, azaldıkça ise artması ve aynı zamanda en küçük değerlere yazın ve gündüzün erişilmesi⁴⁹ gerekirken, bölgede tam anlamıyla tersi bir durum söz konusudur (Şekil 1.13).

Genel kurala uymayan bu özellik, rüzgâr yönleri ve sıcaklık dikkate alınarak izah edilebilir. Gerçekten de yaz mevsiminde bu kıyılarda denizden karaya doğru esen ve dağ yamaçlarında, yükselmeye zorlanan hava hareketleri kıyı istasyonlarında yazın havanın nisbi nemliliğini artırır. Buna karşılık kış mevsiminde, karadan denize, yani dağlardan aşağıya doğru esen fön karakterli rüzgârlar nisbi nemliliği azaltır.⁵⁰ Yine yaz mevsiminde, Karadeniz'in su yüzeyinden buharlaşmanın fazla olması nedeniyle nisbi nemlilik artarken, kış mevsiminde buharlaşmanın az olması da nem miktarının azalmasında etkili olmaktadır. Havanın bulutlu ya da açık olması, gün boyunca, ölçülen

⁴⁹ Erinc, S.1984, a.g.e., s.349.

⁵⁰ Erinc, S., 1984, a.g.e.,s.349-350.

sıcaklık değerlerini ve güneşlenme süresini etkilemesi bakımından önem taşımaktadır. Bu açıdaki, kıyı istasyonumuz olan Vakfıkebir'de 1984-1990 devresindeki rasat sonuçlarına göre yıllık ortalama bulutluluk 6.1'dir.



Şekil 13. Tonya'da aylık ortalama yağışlar ve nisbi nemin yıl içindeki seyri.

Sahanın yağış şartlarını etkilemesi açısından önemli olan bulutluluğun aylara göre dağılışına bakıldığında, en düşük değerlere yaz aylarında (Haziran 5.0, Temmuz 6.0, Ağustos 6.1) en yüksek miktarlara ise kış mevsiminde (Ocak 6.8, Şubat 6.6) ulaşıldığı görülür. Nitekim bu istasyonda kış aylarının ortalama bulutluluğu 6.7 iken, yaz aylarının ortalaması 5.7 dir. Yaz aylarında bulutluluğun yüksek oluşu karaya yönelen hava kütlelerinin, dağ yamaçlarında yükselmeye zorlanması ile ortaya çıkan yoğunlaşmanın sonucudur. Kış mevsiminde ise, güneyden gelen nemce fakir hava kütleleri ve fon karakterindeki rüzgârların sıcaklık değerlerini yükseltmesi ve nisbi nemi düşürmesi, bulutluk üzerinde etkili olmaktadır. Görüldüğü gibi bölgede nisbi nem miktarlarında olduğu gibi, bulutluluk değerleri de oldukça yüksektir. Nitekim ülkemizde bulutluluk bakımından en yüksek değerlere Karadeniz kıyılarında erişilmektedir. Bu bölgede ortalama bulutluluk, 5.5 den fazladır ve yer yer 7'ye yaklaşmaktadır.⁵¹

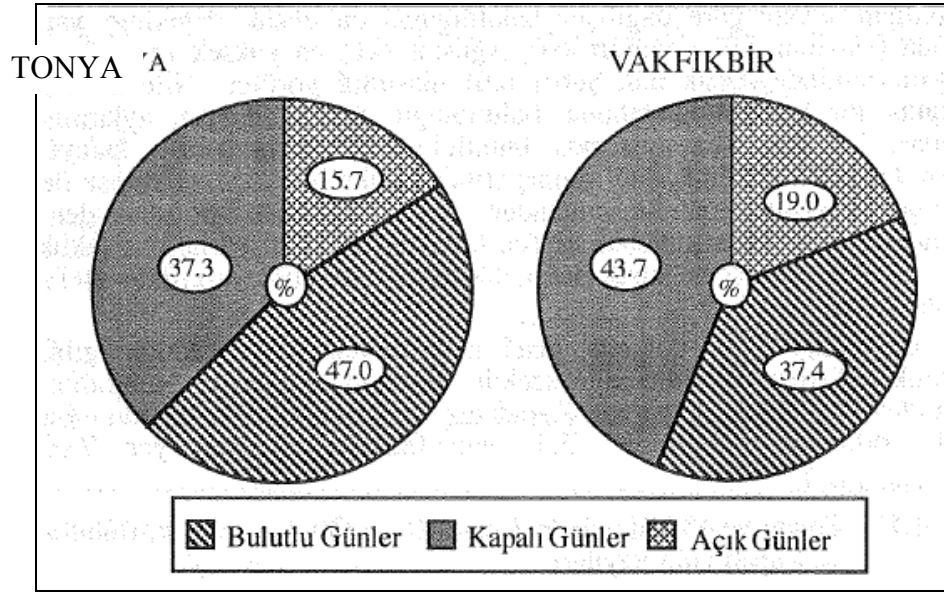
⁵¹ Erinç, S., 1984, a.g.e.,s.349.

Tablo 1.10. Tonya ve Vakfıkebir'de aylara göre ortalama açık, bulutlu ve kapalı gün sayıları.

İstasyonlar	Gün Sayısı	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek	K	A	Yıllık
	Açık Günler	4.3	4.6	4.9	4.4	3.9	5.5	3.8	4.2	5.7	6.3	5.9	3.9	57.2
Tonya(1964-1990)	Bulutlu Günler	14.0	12.3	13.0	14.1	17.0	15.8	14.1	15.1	14.9	13.8	13.2	14.7	171.8
	Kapalı Günler	12.7	11.7	13.1	11.5	10.1	8.7	13.1	11.7	9.4	10.9	10.9	12.4	136.2
	Açık Günler	4.6	5.1	4.7	5.3	4.9	8.1	6.5	6.0	6.3	6.9	6.7	4.4	69.5
Vakfıkebir (1960-1990)	Bulutlu Günler	9.9	9.5	9.6	11.1	13.8	13.3	12.5	12.3	12.5	10.6	10.5	11.1	136.7
	Kapalı Günler	16.5	14.0	16.7	13.6	12.3	8.6	12.0	12.7	11.2	13.5	12.8	15.4	159.3

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü verilerinden

Meteoroloji istasyonu gözlem sonuçlarına göre, yılın 57.2 (% 15.7) günü açık geçmekte ve en yüksek değer 6.3 gün ile Ekim ayında görülmektedir. En düşük değere ise, 3.8 gün ile Temmuz ayında rastlanılmaktadır. Bulutlu günler 171.8 (% 47.0) gün ile yıllık dağılışıta ilk sırayı alırken, Mayıs (17.0 gün) en fazla, Şubat (12.3 gün) ise en az bulutluluğun görüldüğü ayları oluşturmaktadır. Tonya'da yılın % 37.3 (136.2 gün)'ü kapalı geçmektedir. Vakfıkebir'de ise güneşlenme durumu incelendiğinde, ortalama olarak yılın 69.4 (% 19.0) günü açık, 136.7 (% 37.4) günü bulutlu, 159.3 (% 43.7) günü de kapalı geçmektedir.



Şekil 1.14. Tonya ve Vakfıkebir'de açık, bulutlu ve kapalı günlerin dağılımı.

Araştırma sahasında deniz yüzeyinden kaynaklanan buharlaşmanın yükseklerle doğru gidildikçe yoğunlaşması sonucu oluşan sis (yöresel adıyla duman) olayı, kıyından iç kesimlere doğru artmakta, çoğu zaman yöreyi tamamıyla kaplamakta ve bazen de günlerce çekilmemektedir.

Tablo 1.11. Tonya ve Vakfıkebir'de Sisli Gün Sayılarının Aylık ve Yıllık Ortalama Değerleri.

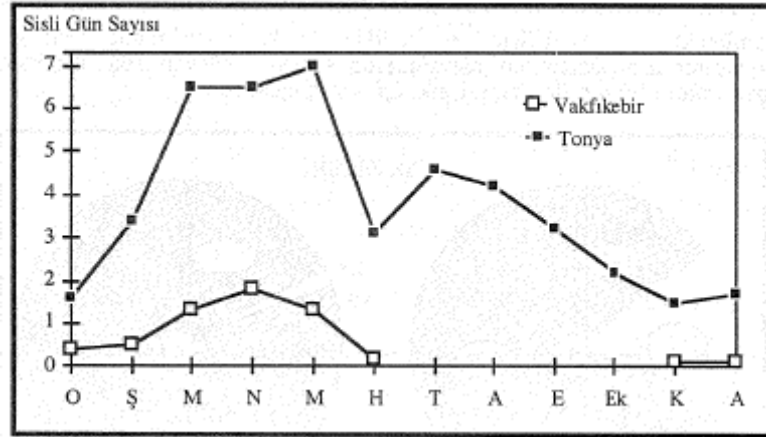
Aylar	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek	K	A	Yıllık
Tonya(1964-1990)	1 R	34	fi 5	65	70	31	46	4?	Ü?	??	1 5	1 7	45.5
Vakfıkebir(1984-1990)	0.4	0.5	1.3	1.8	1.3	0.2	-	-	1	-	0.1	0.1	5.7

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü verilerinden.

Gerçektende Vakfıkebir'de yıllık sisli gün sayısı sadece 5.7 gün iken, 20 km güneyde 755 m yüksekte bulunan Tonya'da bu sayı 45.5 güne çıkmaktadır(Tablo 1.11,Şekil 1.15). Bu sayı yaklaşık 2000 m nin üzerinde bulunan yaylalarda daha da artmaktadır.

Sisli günlerin aylara göre dağılışı incelendiğinde Vakfıkebir'de 1.8 gün ile Nisan ayı ilk sırayı almaktadır. En az sisli gün ise 0. 1 ile Kasım ve Aralık aylarında

görülmektedir. Yine bu istasyonda Temmuz-Ekim arasındaki aylarda sisli günler hiç görülmemektedir. Muhtemelen bu durum bu aylarda kara ve deniz arasındaki sıcaklık farklarının yüksek olmamasından kaynaklanmaktadır. Tonya’da ise hemen her ay sisli günlere rastlanılmaktadır. Yine de en fazla sisli gün Mayıs (7.0 gün) en az ise, Kasım (1.5 gün) aylarında görülmektedir.



Şekil 1.15. Tonya’da ve Vakfıkebir’de sisli günlerin aylara göre gidişi.

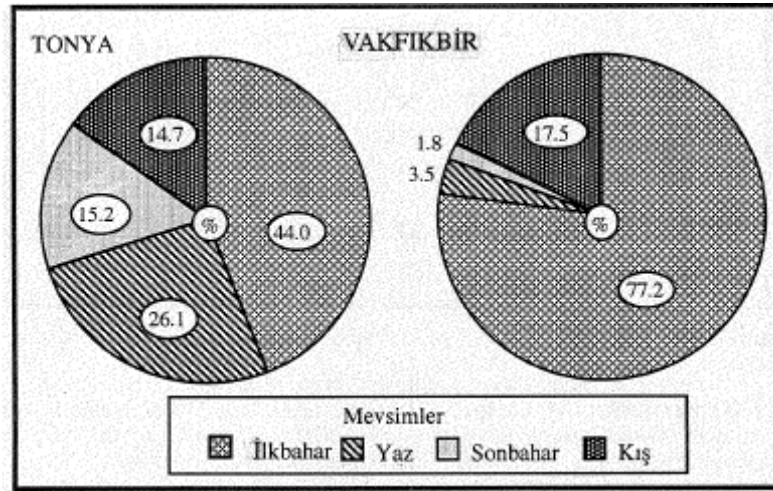
Sisli gün sayılarının mevsimlere göre dağılışı incelendiğinde ise, her iki istasyonda da ilkbahar ilk sırayı almaktadır. Vakfıkebir’de yaz aylarında hemen hemen hiç sisli güne rastlanmazken, Tonya’da bu aylar sis olayının en fazla görüldüğü ikinci mevsimi oluşturmaktadır. Yine bu istasyonda kış ve sonbahar mevsimlerindeki sisli günler birbirlerine çok yakın değerler göstermektedir(Tablo 1.12,Şekil 1.16)

Tablo 1.12. Tonya ve Vakfıkebir’de sisli gün sayılarının mevsimlere göre dağılımı (Gün).

Mevsimler	Ukabahar		Yaz		Sonbahar		Kış		Yıllık	
	Sisli Gün Sayısı	%	Sisli Gün Sayısı	%	Sisli Gün Sayısı	%	Sisli Gün Sayısı	%	Sisli Gün Sayısı	%
Tonya(1964-1990)	20.0	44.0	11.9	26.1	6.9	15.2	6.7	14.7	45.5	100.0
Vakfıkebir (1984-1990)	4.4	77.2	0.2	3.5	0.1	1.8	1.0	17.5	5.7	100.0

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşler Genel Müdürlüğü verilerinden.

Gittikçe artan, yükseltiye paralel olarak sisli gün sayılarının da artması muhtemelen nem bakımından zengin olan Karadeniz kökenli hava kütlelerinin, Doğu Karadeniz dağlarına doğru yükselerek sis bulutlarının oluşmasına neden olmasının bir sonucudur.⁵² Araştırma sahasında hemen her mevsim sis görülmesine rağmen, ilkbahar sisin yoğunluğunun arttığı mevsimdir. Bunun sebebi, kara, ile deniz, arasındaki sıcaklık farklarından kaynaklanmaktadır. İlkbahar mevsiminde karalar denizlere oranla daha sıcaktır. Bilhassa bu devre de şartlar, denizden karalara doğru ilerleyen hava kütlelerinin, geceleyin kara üzerinde soğuması neticesinde meydana gelen meltem sislerinin oluşmasına müsait görülmektedir.⁵³ Sonbahar ve özellikle de kış mevsiminde sisli gün sayılarının azalmasının bu mevsimlerde sahayı etkileyen fon karakterli hava hareketlerinin de önemli etkileri söz konusudur.



Şekil 1.16. Tonya ve Vakfıkebir’de sisli günlerin mevsimlik dağılımı.

Araştırma sahasında nisbî nem miktarlarının yüksek oluşu, insan sağlığı üzerinde olumsuz etki yapmakta ve bu nedenle de yörede, romatizmal ve akciğer hastalıkları sıkça görülmektedir. Yörede ilkbahar ve özellikle yaz aylarında görülen sisler ise, ziraî faaliyetleri olumsuz yönde etkilemektedir. Nitekim bu olay, meyvelerin ve mısır bitkisinin olgunlaşma sürelerinin uzamasına, patates bitkisinde pas (mildiyö) hastalığının görülmesine, dolayısıyla da verimin düşmesine neden olmaktadır. Buna karşılık gerek nisbî nem miktarlarının gerekse de sisli günler sayısının fazla olması

⁵² Atalay, İ., Tetik, M., Yılmaz, Ö., 1985, a.g.e., s.37.

⁵³ Erinç, S., 1984, a.g.e., s.352.

hayvancılık faaliyetlerini desteklemektedir. Özellikle yaylacılığın yoğun olduğu alanlarda otların uzun süre yeşil kalmasında ve çayırların büyümesinde olumlu etkileri söz konusudur. Ayrıca sisli-puslu hava şartlarının görüldüğü kesimlerde gelişme imkânı bulan ladin ve nemli ormanlar açısından da son derece elverişli bir ortamın oluşmasına zemin hazırlamıştır.

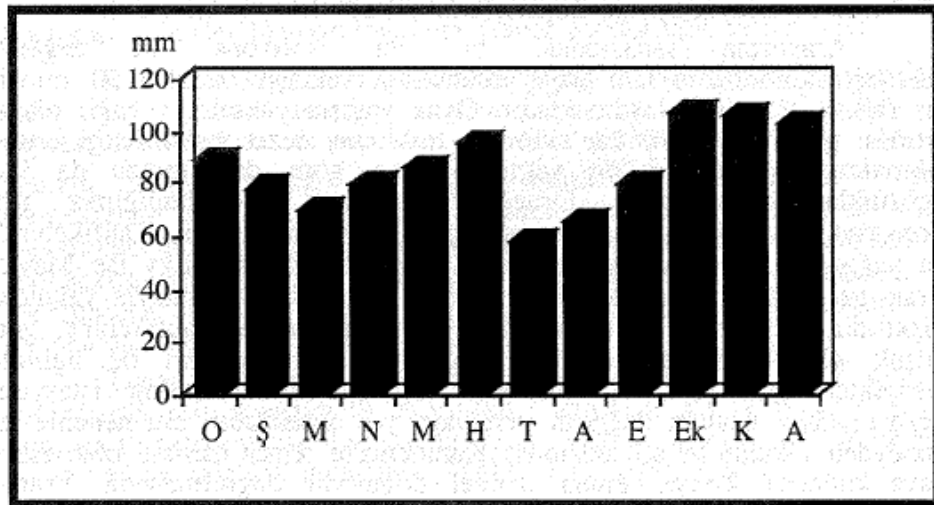
1.2.2.4. Yağışlar

Araştırma sahasının ılık bir denizin kenarında bulunması ve bölgeyi etkileyen Hava kütlelerinin nemce zengin olmaları, bütün yıl boyunca yağış oluşumuna zemin hazırlamıştır. Ayrıca yağışın bütün yıla dağılmasında, bölgeyi etkileyen basınç şartları ile orografik özellikler etkili olmuştur. Nitekim bölgede kış mevsiminde daha çok siklonik şartlara bağlı yağışlar etkili olurken, yaz mevsiminde daha ziyade orografik yağışlar görülür. Bu hususların daha iyi belirtilmesi için, yörede uzun yıllardan beri yağış rasatları yapan araştırma sahasının verilerinin derlendiği Tonya ve Vakfıkebir meteoroloji istasyonlarına ait verilerin incelenmesinin daha yararlı olacağı kanısındayız.

Tablo 1.13. Tonya ve Vakfıkebir'de aylık ve yıllık ortalama yağış değerleri (mm).

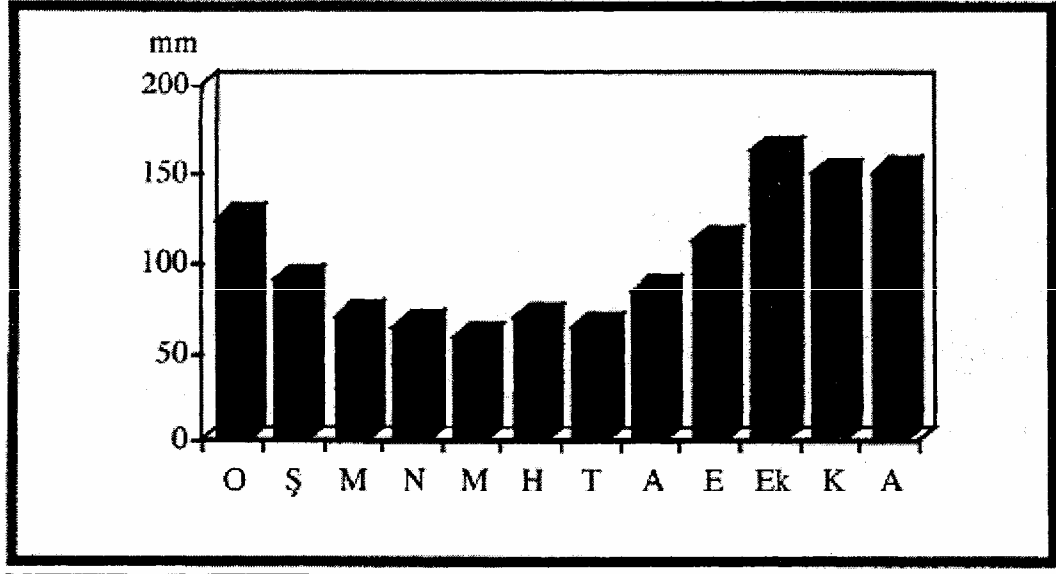
İstasyonlar	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Yıllık
Tonya (1964-1990)	88.5	77.7	69.4	79.0	85.6	95.2	57.6	65.4	79.4	107.4	105.9	102.5	1013.6
Vakfıkebir (1960-1990)	124.0	90.4	70.1	64.8	59.1	68.8	60.8	84.8	112.1	162.0	140.1	151	1200.6

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü verilerinden.



Şekil 17. Tonya'da yıllık yağış miktarının aylara göre dağılımı.

Araştırma sahasındaki istasyonlardaki yağışlarla ilgili gözlem sonuçları incelendiğinde, Tonya'da yıllık toplam yağış tutarının 1013.6mm olduğu görülür. Yağışın aylara göre dağılımına bakıldığında ise en fazla yağışın 107.4 mm ile Ekim ayında, en az yağışın ise 57.6 mm ile Temmuz ayında gerçekleştiği görülür(Tablo 1.13,Şekil 1.17).



Şekil 1.18. Vakfıkebir’de yıllık yağış miktarının aylara göre dağılımı

Buna karşılık deniz kıyısında 25 m yükseltide kurulmuş Vakfıkebir’de, yıllık ortalama yağış tutarı 1200 mm’dir. Vakfıkebir’de en yağış miktarı 162.0 mm ile Ekim ayında görülürken, en az yağış 59.1 mm ile Mayıs ayında düşmektedir(Tablo 1.13,Şekil 1.18).

Araştırma sahasındaki bu iki istasyona ait değerler karşılaştırıldığında; toplam yağış miktarında yaklaşık olarak 190 mm’lik bir farkın olduğu anlaşılmaktadır. Oysa yağışın yükseltiye bağlı olarak artması gerektiği göz önüne alınırsa, durumun tezat teşkil ettiği ortaya tadır. Aynı şekilde yağışın aylara göre dağılımında da bazı farklılıklar görülmektedir. Örneğin daha önce değindiğimiz gibi, Tonya’da en yağışlı ay Ekim, en az yağışlı ay Temmuz iken, Vakfıkebir’de en yağışlı ay, Tonya’da olduğu gibi Ekim, en az yağışlı ay ise Mayıs’a düşmektedir. Bu farklılık bölgenin topoğrafik yapısıyla yakından ilişkilidir. Nitekim Tonya’nın yıllık yağış miktarının Vakfıkebir’e göre düşük olması muhtemelen bu istasyonun kuruluş yeri ile ilgilidir, nitekim araştırma sahasına

en yakın meteoroloji istasyonu paralel uzanan dağların gerisinde yer almaktadır. Bu nedenle de, kuzeyden sokulan ve alt kesimleri Karadeniz'le temas halinde olan nemli hava kütleleri, kıyıya hemen paralel doğu-batı doğrultusunda uzanan dağlara daha fazla yağış bırakırken, denizden 20 km güneyde ve etrafı tepelerle çevrilmiş, Fol deresi vadisinde yer alan meteoroloji istasyonunun az yağış almasında etkili olmaktadır. Ancak bu durum, tam anlamıyla sahanın yıllık yağış miktarını yansıtmamaktadır. Çünkü yüksek alanlarda yağış miktarının arttığı bilinen bir gerçektir.

Sahanın topoğrafik yapısı nedeniyle, yağış miktarlarının kısa mesafelerde farklılık göstermesi, bölgenin önemli özelliklerinden birisidir. Bilhassa hava hareketlerinin yeryüzüne yakın seviyelerde ve genellikle güney-kuzey doğrultusunda uzanan vadilere kanalize olması, bakı olayı ile de ilgili olarak yağışların türü ve miktarı üzerinde de etkili olmaktadır. Ayrıca bu özelliklerin yanı sıra deniz tesirlerinin de önemli rol oynadığı muhakkaktır.

Yağışın mevsimlere göre dağılışı incelendiğinde her mevsimin yağışlı olduğu ve mevsimler arasında büyük bir yağış dengesizliğinin olmadığı, başka bir ifadeyle yağışın mevsimlere nispeten düzenli dağıldığı görülmektedir. Bununla birlikte sahadaki yağış azamisi, frontal faaliyetlerin en kuvvetli olduğu sonbahar ve kış mevsimlerine rastlar. Kuzeybatıdan güneydoğu istikametine doğru hâkim bir hava akımının olduğu yaz mevsiminde orografik yağışlar meydana gelir. Buna karşılık güney rüzgârlarının büyük bir frekansla estiği, yağış ihtimallerini azaltan, fonlu hava tiplerinin nispeten fazla görüldüğü ve denizle kara arasındaki termik farkların azaldığı ilkbahar ayları yağışın az olduğu mevsimdir.⁵⁴

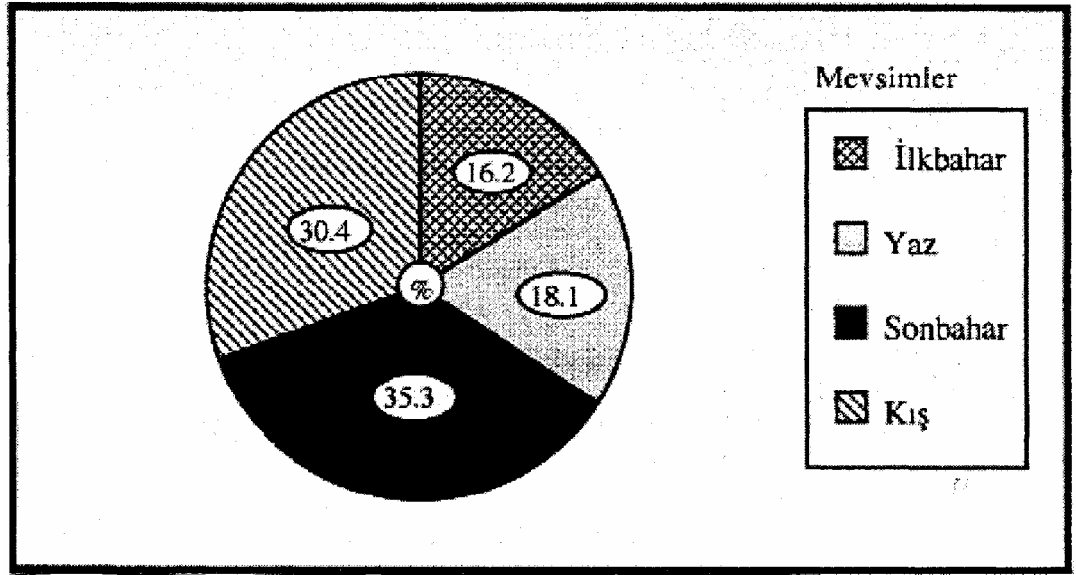
Tablo 1.14. Tonya ve Vakfıkebir'de Ortalama Yağışın Mevsimlere Göre Dağılışı (mm).

Mevsimler	Sonbahar		Kış		Yaz		11 kaballar		Yıllık	
İstasyonlar	Yağış (mm)	%	Yağış (mm)	%	Yağış (mm)	%	Yağış (mm)	%	Yağış (mm)	%
Tonya (1964-1990)	292.7	28.9	268.7	26.5	218.2	21.5	234.0	23.1	1013.(	100
Vakfıkebir (1960-1990)	423.8	35.3	365.4	30.4	217.4	18.1	194.9	16.2	1200.6	100

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşler Genel Müdürlüğü verilerinden.

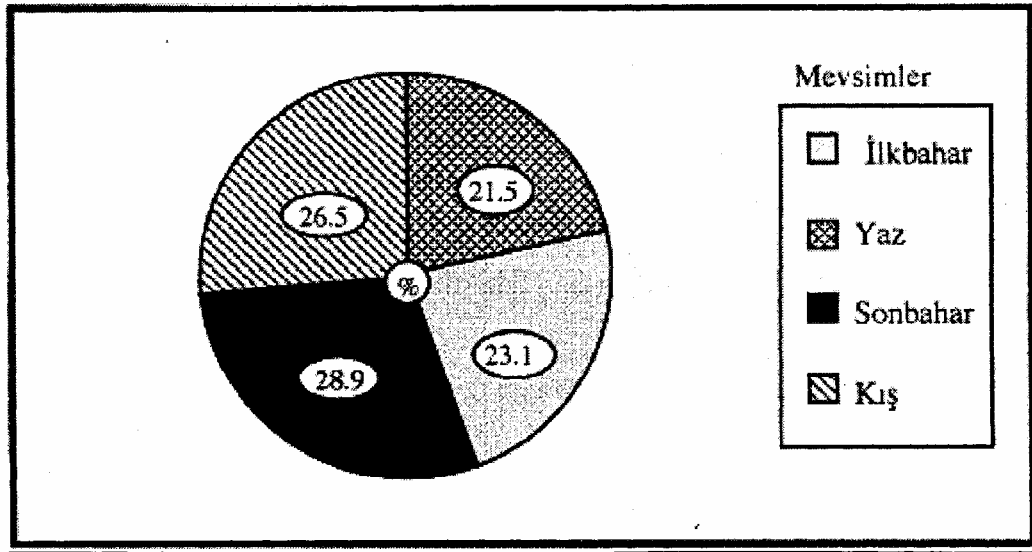
⁵⁴ Erinc, S., 1984, a.g.e, s.331.

Karadeniz kıyılarının genelinde olduğu gibi araştırma sahasında da yağış maksimumu denizin karaya göre en sıcak bulunduğu ve depresyonların daha sık geçtikleri sonbahar ve kışın, minimumu ise yine denizin karaya doğru en soğuk bulunduğu ilkbaharda düşer.⁵⁵ Gerçektende rasat sonuçlarından faydalandığımız istasyonlarda en yağışlı mevsimler sonbahar ve kış olduğu görülmektedir. Vakfıkebir'de sonbaharın yıllık toplam yağış içerisindeki payı % 35.3 kadardır. Bu mevsimi kış (% 30.4), yaz (% 18.1) ve ilkbahar (% 16.2) mevsimleri takip etmektedir(Tablo 1.14,Şekil 1.19)



Şekil 1.19. Vakfıkebir’de ortalama yağış miktarının mevsimlere göre dağılışı

⁵⁵ Akyol, İ.H., 1944, Türkiye’de Basınç, Rüzgarlar ve Yağış Rejimi, Türk Coğr. Derg. Sayı: 5-6, Ankara, S.29.



Şekil 1.20. Tonya’da ortalama yağışın mevsimlere göre dağılışı. (1994-1990)

Tonya’da ise, en çok yağış alan mevsim % 28.9 (292.7 mm) ile sonbahardır. Bu mevsimi % 26.5 (268.7 mm) ile kış ve % 23.1 (234.0 mm) ile ilkbahar mevsimleri izlemektedir. Yaz ise % 21.5 (218.2 mm) ile en az yağışın düştüğü mevsimdir (Tablo 1.14, Şekil 1.20). Bununla birlikte sahada yağışın mevsimlere göre dağılışında ERİNÇ’in de belirttiği gibi, sonbahar ve kış azamileri ile nispeten daha az yağışlı ilkbahar ve biraz daha yağışlı geçen yazları tamamıyla Batı Avrupa Okyanusal yağış rejimine benzemektedir. Bu yağış dağılışının sebepleri arasında gezici depresyonların yanı sıra, bilhassa kara ve deniz arasından doğan yerel yoğunlaşma şartlarının da önemli etkileri söz konusudur. Bu yerel şartlar bir bakıma ilkbahar minimumlarının aydınlatılması bakımından önemli görünmektedir. Gerçekten bu mevsimde, deniz nispeten ılık olduğu halde, kara oldukça büyük bir hızla ısınmış bulunmakta ve bu yüzden ilkbahar genel olarak yoğunlaşmaya en elverişsiz şartları göstermektedir. Buna karşılık karaların denize nispetle çok daha soğuk olduğu sonbahar ve kış mevsimlerinde ise yağış ihtimali çok daha fazladır.⁵⁶ Ayrıca bölgemizde yaz mevsiminde Karadeniz üzerinden gelen hava kütlelerinin yüksek dağlara tırmanmaya mecbur olmaları nedeniyle, nisbî nemlilik yükselir ve orografik yaz yağışları meydana gelir. Böylece bütün ülkemizi içine alan yaz kuraklığı bu kıyılarda görülmediği gibi, yaz yağışlarının da önemli olduğu anlaşılmaktadır.⁵⁷

Yıllık ortalama yağış miktarlarının yıllar itibarıyla dağılışı incelendiğinde, 1965-1990 yılları arasını kapsayan 27 yıllık devrede Tonya’da en fazla yağışın 1988 yılında

⁵⁶ Erinç, S. 1945, a.g.m., s.122-123.

⁵⁷ Erinç, S., 1984, a.g.e., s. 313.

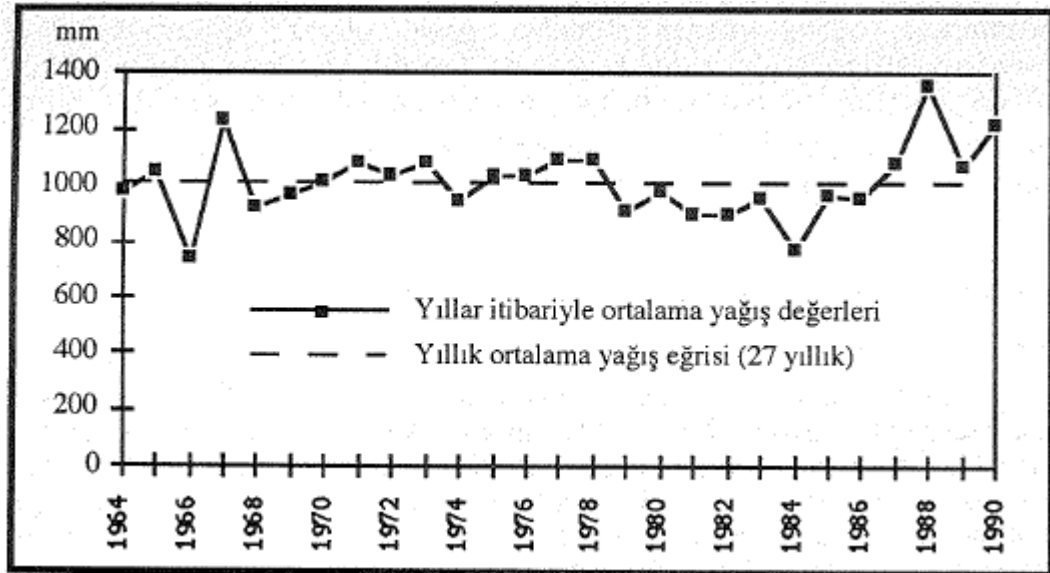
(1356.1 mm) düştüğü, buna karşılık en düşük yağışın da 1966 yılında (741.1 mm) gerçekleştiği görülmektedir(Tablo 1.15,Şekil1.21). Bu verilere göre maksimum ve minimum değerler arasında, 615 mm'lik bir yağış farkının olduğu ortaya çıkmaktadır.

Tablo 1.15. Tonya'da yıllara göre toplam yağış miktarı (1964-1990).

Yıllar	Yağış (mm)	Yıllar	Yağış (mm)	Yıllar	Yağış (mm)
1964	974.2	1973	1084.2	1982	902.1
1965	1045.1	1974	946.5	1983	959.5
1966	741.1	1975	1041.6	1984	772.0
1967	1229.5	1976	1036.5	1985	967.7
1968	921.4	1977	1092.4	1986	951.8
1969	967.0	1978	1092.2	1987	1080.6
1970	1012.1	1979	906.7	1988	1356.1
1971	1078.4	1980	974.6	1989	1066.4
1972	1042.8	1981	903.5	1990	1215.4

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşler Genel Müdürlüğü verilerinden.

Araştırma sahasında yağışlı gün sayısı ise oldukça fazladır. Nitekim Tonya'da yılın 1/3'den fazlasında (128.9 gün) yağış görülmektedir(Tablo 1.16,Şekil 1.22).

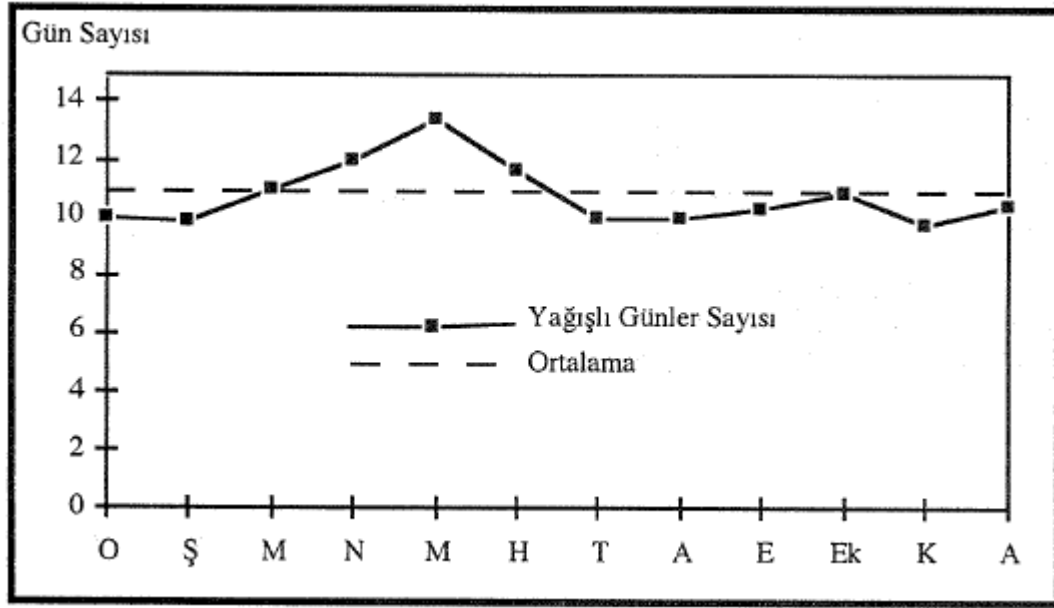


Şekil 1.21: Tonya'da yıllık ortalama yağış değerlerinin yıllara göre dağılımı (1964-1990)

Tablo 1.16: Tonya’da ortalama yağışlı gün sayılarının yıllara göre dağılımı. (1964-1990)

Aylar	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek	K	A	Yıllık
Yağışlı Günler Sayısı	10.0	9.8	10.9	12.0	13.4	11.6	10.0	10.0	10.3	10.8	9.7	10.4	128.9

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü Verilerinden

**Şekil 1.22:** Tonya’da ortalama yağışlı gün sayılarının aylara göre dağılımı (1964-1990)

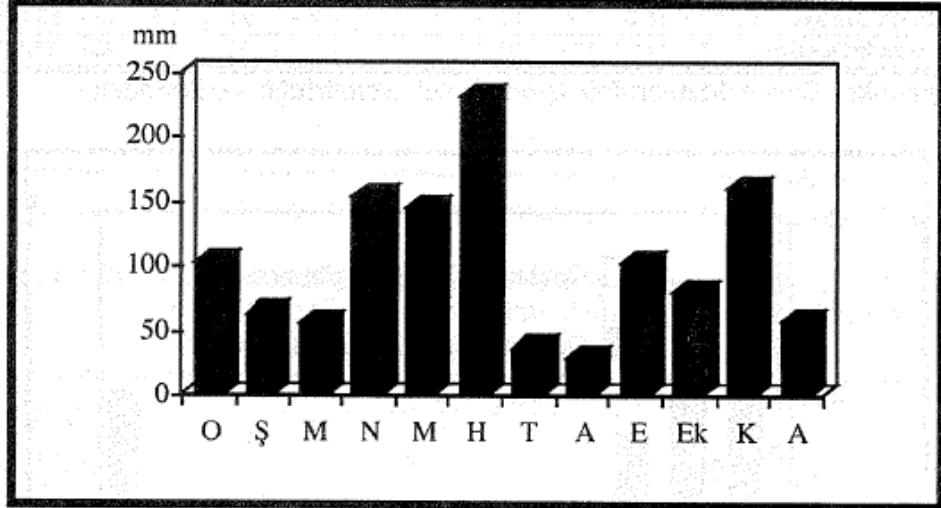
Görüldüğü gibi yağışlı gün sayısının aylara göre dağılışında her ne kadar birbirine yakın değerler görülmekte ise de, kış ve yaz aylarındaki yağışlı gün sayılarının az, buna karşılık ilkbahar aylarında ise fazla olduğu dikkat çekmektedir. Bu durum tarımsal faaliyetlerin ekip-dikme ve gelişme devrelerine denk gelmesi bakımından elverişli bir durum arz etmektedir.

Meteoroloji istasyonu verilerine göre, 1990 yılında uzun yıllar ortalamasının üstünde yağış görülmüştür.

Tablo 1.17. Tonya’da 1990 yılına ait yağış miktarlarının aylara göre dağılımı.

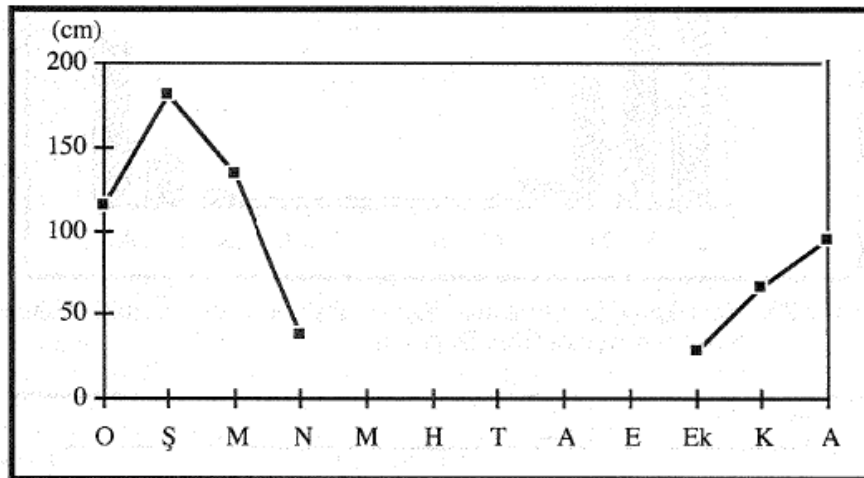
Aylar	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek	K	A	Yıllık
Yağış miktarları (mm)	102.2	60.Y0	54.8	154.2	144.6	231.4	36.4	28.4	101.6	80.2	160.2	58.4	1215.5

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşler Genel Müdürlüğü verilerinden.



Şekil 1.23: Tonya'nın 1990 yılına ait yağış miktarlarının aylara göre dağılımı.

Gerçekten bu istasyonda, 1990 yılında görülen yıllık yağış miktarı (1215.5 mm), uzun yıllar ortalamasından (1013.6 mm) 201.9 mm daha fazladır. Yine bu yılda, diğer yılların aksine Haziran 231.4 mm ile en fazla yağışın görüldüğü aydır. Araştırma sahasında kış aylarında görülen yağışlar genellikle kar şeklindedir. Tonya'da yıllık ortalama kar yağışlı gün sayısı 21.7 iken, karla örtülü gün sayısı 55.6'dır. Tonya'da kar yağışları Ekim ayı sonlarından Nisan ayı başlarına kadar olan devrede görülmektedir. En az kar yağışı 0.1 gün ile Ekim ayında görülürken, en fazla kar yağışı 6.8 gün ile Ocak ayında görülmektedir(Şekil 1.24) Ekimden itibaren kar yağışlı gün sayısı artarken, karın yerde kalma süresi de buna paralel olarak artmaktadır. Ocak ayından sonra havaların ısınmaya başlaması ile kar yağışlı gün sayısı ve süresi de azalmaktadır. Kar yağışları daha çok kış aylarında düşmektedir. Nitekim kar yağışlı günlerin % 75.1 (16.3 gün)'i ve karla örtülü günlerin % 78.9 (43.9 gün)u bu mevsimde görülmektedir.



Şekil 1.24: Tonya'da En yüksek kar örtüsünün (cm) yıl içindeki gidişi

Tablo 1.18: Vakfikebir’de ortalama kar yağışı, karla örtülü gün sayısı ve en yüksek kar örtüsünün aylara göre dağılımı (1960-1990)

Ayar	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek	K	A	Yıllık
Ort Kar Yağışı Gün Sayısı	2.6	1.5	1.2	-	-	-	-	-	-	-	0.2	0.5	6.0
Karla Örtülü Gün Sayısı	4.0	3.0	1.9	-	-	-	-	-	-	-	0.1	1.2	10.2
En Yüksek Kar Örtüsü (cm)	109	51	45	-	-	-	-	-	-	-	17	41	109

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşler Genel Müdürlüğü verilerinden.

Vakfikebir’de, denizin ılıman etkisinin Tonya’ya göre daha fazla olmasının yanı sıra yükselti farkı sebebiyle hem kar yağışlı gün sayısı (6 gün), hem de karın yerde kalma süresi (10.2 gün) azalmaktadır. Bu istasyonda en fazla kar yağışı 2.6 gün ile Ocak ayında görülürken, bu ayı 1.5 gün ile Şubat ve 1.2 gün ile Mart ayları takip etmektedir. Kasım ve Aralık aylarında ise; kar yağışlı gün sayıları oldukça düşük değerler göstermektedir. Aynı şekilde kar yağışlı günlerde olduğu gibi karın yerde kalma süresi de sıcaklıkların düşmesine bağlı olarak artmaktadır. Yine en fazla karla örtülü ay Ocak’tır. Bu ayı, kar yağışlı günlerde olduğu gibi, Şubat ve Mart ayları takip ederken, Kasım en az karla örtülü gün sayısının görüldüğü aydır.

Araştırma sahasında kar kalınlığı ve yerde kalma süresi alçak kısımlardan dağlara, güney yamaçlardan kuzey yamaçlara gidildikçe artmaktadır. Nitekim Şalpazarı’nda en yüksek kar örtüsü 26 yıllık (1964-1990) devrede, 1967 yılında 182 cm ile Şubat ayında, Vakfikebir’de ise 109 cm ile Ocak ayında ölçülmüştür. Ülkemizde de en yüksek kar örtüsünün kalınlıkları, Doğu Karadeniz kıyı istasyonlarında tespit edilmiştir (Rize’de 187 cm, Giresun’da 125 cm, Hopa’da 109 cm). Fakat bu istasyonlarda karın yerde kalma süresi kısadır.

Bu durum, sahada kış mevsiminde meydana gelen bazı kuvvetli yağışlar ve rüzgârların tesiri altında meydana gelen bölgesel haller olarak ortaya konulmalıdır.⁵⁸

Sahada, kar yağışlı ve karla örtülü günlerin Ekim ayından itibaren görülmeye başlaması yaylacılık faaliyet sürelerini tayin etmektedir. Öyle ki, yavaş yavaş Eylül ayından itibaren yaylalardan köylere geri dönüş başlamakta ve yüksek kesimlere yılın ilk karının yağması ile bu olay hızlanmaktadır. Diğer taraftan kar örtüsünün yüksekliği, yöredeki beşerî faaliyetleri de yakından etkilemektedir. Bilhassa kar yağışlarının fazla olduğu ve kar örtüsünün yüksek değerler gösterdiği aylarda, Tonya kent merkezinin özellikle yüksekte kurulmuş köylerle olan ulaşım bağlantıları zaman zaman kesintiye uğramaktadır.

⁵⁸ Erinc, S., 1984, a.g.e., s.165.

1.3. Hidrografya Özellikleri

Bir bölge ya da yörenin hidrografik özellikleri denilince o sahadaki yeraltı ve yerüstü deniz, göl, akarsular) su durumları ile kaynaklar akla gelir. Araştırma sahamızdaki yeraltı su potansiyelini ortaya koyacak herhangi bir çalışma bugüne kadar yapılmamıştır. Ancak, sahada yıllık toplam yağışın fazla olması bunun mevsimlere nispeten düzenli dağılması, yanında buharlaşmanın da az olması, yörede çok sayıda kaynağın ortaya çıkmasını sağlamıştır. Ayrıca, Vakfikebir'e ait su bilânçosundan da anlaşılacağı gibi toprağın Temmuz ve Ağustos ayları dışında suya doymun olduğu da dikkate alınırca, sahanın yer altı suyu bakımından zengin olduğu söylenebilir.⁵⁹

Araştırma sahası dâhilinde yer alan jeolojik birimler çoğunlukla volkanik kayaa olup, kırıklı-çatlaklı akifer özeliği gösterirler. İnceleme yanında ki belli başı su kaynaklarını eriyen kar ve yağmur sularını yüzeysel akış şeklinde taşıyan akarsular oluşturmaktadır. Yer yer kayaaardaki birbiriyle bağlantılı kırık sistemleri boyunca yüzey altında topoğrafik eğimin azaldığı yönde bir yeraltı suyu hareketi mevcuttur. Yüzey altı akışların bir kısmı kat ettikleri kayaaarın jeolojik özelliklerine göre (parazite, kırık sistemler, fay vb.) drenize ulaşmadan önce kaynaklar şeklinde akarsu ağlarını beslemekte, bir kısmı da denizaltı kaynakları şeklinde sonlanmaktadır.

Sıcak suyu kaynaklarının bulunmadığı saha, soğuk su kaynakları bakımından oldukça zengindir. Daha önce de belirtildiği gibi, yağışın fazla buharlaşmanın az ve suyu depo edebilecek tabakaların mevcudiyeti sebebiyle kısa araklılarla her yerden kaynaklar çıkmaktadır. Bu da, sahada dağınık dokulu yerleşmenin ortaya çıkışında etkili olan faktörlerden birini oluşturmaktadır. Ayrıca yörenin, zemininin faylı fleksürlü bir yapısının olması da yörede, birçok yamaç kaynağının (pınar, göze) meydana gelmesine yol açmıştır. Bilhassa yeraltına sızan sular, bazen volkano-sedimanter yapı ile temeldeki sert kütlelerin temas ettiği hatlardan geçerek tabaka kırıklarından ortaya çıkabilmektedir.

Araştırma sahasında vadi doğrultuları ve dolayısıyla akarsu sisteminin oluşumu her şeyden önce topografik özelliklere, tektonik yapıya jeolojik devirlerde ki iklim özelliklerinin zaman içerisindeki değışikliklerine bağlı olarak gelişmiştir. Yörede akarsu ağının kuruluşunu etkileyen faktörlerin başında morfolojik yapı önemli rol oynamıştır. Nitekim eğimin fazla ve Karadeniz'e doğru olması, akarsu ağının gelişmesinde etkili

⁵⁹ Zaman, 2004, a.g.e. , s.62.

olmuştur. Ayrıca, doruk çizgisinin kıyıya yakın olması burada büyük akarsuların gelişimini engellemiştir. Öyle ki, kaynak sahalarında bulunan doruk çizgisini henüz pek aşamamış olan bu akarsular bol yağışlı bir iklimin etkisi altında olması sebebiyle yataklarında her mevsim su bulundurlar. Ayrıca eğimlerinin fazla olması nedeniyle boyuna profillerinde yer yer, eğim kırıklar meydana gelmiştir. Bu da, bölgedeki akarsu, sistemlerinin genç olduğunu gösteren deliller olarak düşünülmelidir.⁶⁰

Aşınmaya karşı dayanıksız olan tuf, anglomera ve kalkerli formasyonlarda derinden aşınma hızlanarak bir taraftan yan kollar gelişirken, dik yamaçlı “V” şekilli kerk vadiler oluşmuş ve yer yer daha da daralarak boğaz görünümü kazanmışlardır. Diğer taraftan bu vadilerin yamaçlarında meydana gelen tali kollar, arttırdıkları aşınma faaliyetleri ile yamaçları iyice parçalamışlardır. Bu haliyle yörenin engebesi daha da artmıştır.

Sahanın drenaj ağını oluşturan vadiler genellikle tabansız kerk vadiler şeklindedir. Ancak büyük derelerin vadilerinde yaklaşık 1250-2000 m kotlarından kıyıya kadar olan kesimleri tabanlı vadi konumuna dönüşür.

Araştırma sahasının en önemli akarsuyunu güney-kuzey doğrultusunda uzanan Akhisar (Ağasar) Deresi oluşturmaktadır. Akhisar deresi kaynağını sahanın güneyini bir set gibi kapatan Sisdağı’ndan ve Şıhkıranı tepesinden almaktadır. Simenli ve Geyikli’den ana kola katılan dereler debiyi arttırarak güneye doğru uzanır.

Daha güneyde ise Ağakonağı eteklerinde doğan Değirmendere ve İzmiş’ten menşeyini alan Küçükdere, Akhisar vadisinde toplanır ve Beşikdüzü ilçe merkezi sınırını oluşturarak Karadeniz’e dökülür. Yaklaşık 42 km’lik bir akarsudur.

Akhisar deresi dışında kaynağını yüksek bir alandan alan diğer bir akarsu Alaca yaylası ve Gökçeköy’den çıkan Gökçeköy Deresi’dir. Gökçeköy Deresi, Çayırdere ve Kovanlı Dere kolları ile birleşerek Sisdağı’nın batısından Görele topraklarından Karadeniz’e dökülür.

Sahanın en önemli akarsuyunu oluşturan Akhisar Deresi 42 km uzunluğundadır ve beslenme havzası alanı yaklaşık 69km²’dir. Akhisar Deresi üzerinde bulunan EİE’ye ait 22/73 nolu Aylık Akarsu Gözlem İstasyonu(AAGİ)akımlarından alan oranıyla(65,4/92,2)türetilen yıllık ortalama debi 1,603 m³/sn’dir. Akhisar deresi doğu

⁶⁰ Akyol, İ.H. 1947, Türkiye’de Akarsu Sistemleri ve Rejimleri Türk. Coğ. Derg. Sayı: IX-V, İstanbul, s.17.

yamaçlarından, güneyden kuzeye doğru Simenli, Karlidere, Kuz, Yeşilce, Soğucak, Güneşli, Karadere, Kabasakal, İnderesi, Kazandereleri almaktadır.

Batı yamaçlardan bu seriyi takiple, Kartal, Boğaz, Işık, İncirli, Kiraz, çömlek, Küçük ve Değirmen dereleri yer almaktadır. Doğu ve batı yamaçlardan eğime bağlı olarak hızla inen bu dereler, özellikle sağnak yağışlardan sonra taşan kısa boylu akarsuları oluşturmaktadır. Genç ve dinamik bir yapıya sahip olan bu dereler, geçtikleri alanlardaki kayaçların geçirimsizlik derecesine ve eğim durumuna göre yataklarını kazmışlardır. Bu akarsuların volkanik kayaçlar içerisinde bulunan yatakları, genelde dar, derin ve birçok yerde V şekilli bir vadi özelliğindedirler.

Akarsuların eğimleri fazla, yatakları düzenlenmemiş ve rejimleri, düzenli yıllık yağış dağılışına rağmen, eğimin fazlalığından ötürü sel karakterindedir.⁶¹ Bu derelerin, akışları eğime bağlı olarak "hızlı, ancak boylan kısadır ve genellikle kaynak sularıyla beslenirler. Bir veya daha fazla kaynağın birleşmesinden meydana gelen dereler, yağmur sularıyla da beslenmeleri sayesinde, yataklarında bütün yıl boyunca su bulundururlar.⁶²

Araştırına bölgemizin en önemli akarsuyunu, güney-kuzey doğrultusunda uzanan Akhisar deresi oluşturmaktadır. Bu akarsu kaynağını Sisdağı(2182m) eteklerinde bulunan Şihkıranı(1382m)'ndan alır. Akhisar deresinin güneyde ki ucunda neredeyse bir set görünümündedir. Yaklaşık 42 km uzunluğunda olan bu dere, Şalpazarı şehir merkezinin doğu kenarından geçerek, Beşikdüzü ilçe merkezinin batısından denize dökülür. Akhisar deresine, araştırma sahası sınırları içerisinde batı yamaçlardan, Fidanbaşı, Sugören, Küçükdere, Kazan ve Değirmendere, doğu yamaçlardan ise, Çamlıca, Düzköy, Karakaya ve Yeşil dereleri katılmaktadır. Yamaçlardan eğime bağlı olarak hızla inen bu dereler, özellikle sağnak yağışlardan sonra taşan kısa boylu akarsular oluşturmaktadır.

Bölgenin kıvrımlı, faylı-fleksürlü bir yapısının olduğu ve bol miktarda yağış alması sebebiyle birçok yamaç kaynağına sahip olduğu gözlenmektedir. Yeraltına sızan sular, bazen volkano-sedimanter yapı ile temeldeki sert kütlenin birleştiği hatlardan geçerek, tabaka kırıklarından veya yol yarmaları sonucunda ortaya çıkabilmektedirler.⁶³

⁶¹ Erinç, s.1945, a.g.m., s.121

⁶² Zaman. M., 1991, a.g.e., s.31

⁶³ Zaman. M., 1991, a.g.e., s.31

Araştırma sahasında yeraltı suyu seviyesiyle ilgili hiçbir çalışma yapılmamıştır. Ancak sahada her mevsimin yağışlı ve nispeten mevsimlere düzenli dağılmış olması, yıllık yağış miktarının fazla, buna karşılık buharlaşmanın az olması sebebiyle, her taraftan kaynaklar çıkmaktadır. Ayrıca toprağın yılın çoğunluğunda tamamen suya doygun olması vb. nedenler, yeraltı suyu seviyesinin yüzeye yakın olduğunu göstermektedir. Yine açılan bina temellerinin çoğunluğunda su çıkması, bu seviyenin yüksek olduğunu ifade etmektedir. Bu seviye, karların erimeye başladığı devrelerde daha da yükselmektedir⁶⁴.

Araştırma bölgesindeki akarsuların çoğunluğu, kar ve yağmur sularının yanı sıra, kaynaklarla beslendiklerinden ve aynı zamanda yağışların mevsimlere düzenli dağılması ve buharlaşmanın az olması dolayısıyla, yatakları hiçbir zaman kurumaz.

Bölgedeki akarsuların rejimlerinde, havza genişliği, iklim, beslenme, yitirme, topoğrafik eğim, bitki örtüsü ve ana kaya gibi faktörlerin önemli rolü vardır. Araştırma sahasının en büyük akarsuyu olan Akhisar deresi drenaj alanındaki litolojiler çoğunlukla geçirimsiz veya çok az geçirimli özellik gösteren kayalık topluluklarından oluşmaktadır. Bu durum, yağmur olarak düşen yağışların yamaçlarda tutunma süresini azaltmakta ve yağışın büyük bir kısmının doğrudan yüzey akışı şeklinde drenaj alanına boşalmasına neden olmaktadır.

Bölgedeki derelerin akım miktarları bazen şiddetli sağanak yağışlardan sonra çok yükselmekte ve zaman zaman görülen taşkın olayları, yol ve köprülerin yıkılmasına, dere yatağındaki tarım arazilerinde toprak kaybına neden olmaktadır.

1.4. Toprak Özellikleri

Beşeri ve iktisadi coğrafyanın en önemli konularından birisi de ziraattir. Memleketimizin ziraatı geniş ölçüde etkisi altında bulunduran bazı tabii ve beşeri amiller mevcuttur. Tabii amillerden en önemlileri iklim, toprak ve hidroğrafyadır.⁶⁵

Yeryüzündeki yaşamın temel unsurlarından biri olan ve en önemli doğal kaynak olarak kabul edilen topraklar, inorganik ya da organik kökenli, katı faz ile gaz ve sıvı şeklindeki öğelerinin koşullara bağlı olarak oranlarının değiştiği dinamik bir denge yapısına sahip canlı ve üç boyutlu, bitki, hayvan ve bitki organizmalarının yaşam bulduğu doğal bir ortamdır.⁶⁶

⁶⁴ Zaman, M., 1996, a.g.e. , s. 32

⁶⁵ Bayartan, M., 1996, Beşeri ve İktisadi Coğrafya Açısından Kapıdağ Yarımadasının Coğrafi Etüdü. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, s.1

⁶⁶ Mater. M., 2004, Toprak Coğrafyası, Çantaya Kitabevi. İstanbul, s.1

Araştırma sahasındaki ana kayaların çoğunluğu asit karakterlidir.⁶⁷ Yüzeysel akışa etki eden topoğrafya ise derin ve akarsularla parçalanmış engebeli ve eğimli bir yapı göstermektedir. Bunların yanı sıra, iklimin her mevsim yağışlı olması, toprağın yıkanması ve asitli bir yapı kazanmasında etkili olmaktadır.

Nitekim araştırma sahasında, Tarım İlçe Müdürlüğü tarafından 360 ayrı yerden numune alınarak yapılan tahlil sonuçlarına göre, toprakların Ph değerinin 5,5-6,5 arasında değiştiği tespit edilmiştir(Şekil 1.25) Yine fazla yıkanmadan dolayı toprakta serbest halde kireç bulunmaktadır.⁶⁸ Bilindiği gibi herhangi bir bölgedeki toprağın özellikleri, iklim ve canlıların topoğrafya şartlarına bağlı olarak ve uzun bir zaman periyodu içinde ana kaya üzerinde yaptıkları müşterek tesirin sonucunda meydana gelmektedir. Kültür özellikleri ve insanların toprağı kullanma şekilleri de müşterek etki içersinde yer almaktadır.⁶⁹

Şalpazarı İlçesi ve çevresinde yapılan tahliller sonucunda gri-kahverengi podzolik toprakların geniş bir yayılım alanı gösterdiği tespit edilmiştir. Oldukça geniş alanlarda yaygın olarak bu toprakların en önemli özelliklerinden biri Argillic B (silikat ve killerin biriktiği yıkanmış holizon) horizonuna sahip olup %50'den fazla baz doyunluğuna sahip olmasıdır.

Gri-Kahverengi Podzolik toprakların büyük bölümü yüksek oranda tarımsal potansiyele sahiptir. Her ne kadar yüksek baz doyunluğuna sahiplerse de üzerinde tarım yapılırken toprağı genellikle kireç ve kimyasal gübre katmak gerekmektedir. Bu topraklar genellikle orta enlemlerin tarım toprakları olarak bilinirler. Bu topraklar ayrıca tropikal ve subtropikal bölgelerde verimli tarım toprakları olarak tanımlanırlar.⁷⁰

Araştırma sahamızda ormanların yıpranmış olduğu yerlerde bitki örtüsünün çürümesi ile oluşmuş kalınlığı oldukça değişken topraklar vadi tabanlarına kadar iner. Toprakların kalınlıklarının farklı olması ana kayanın yamaçlarda yer yer yüzeye çıkmasına neden olmaktadır. Böylece sahanın genel görünümünde çıplak kaya ve molozlar göze çarparlar. İlçenin kuzeybatısında Üzümlü Köyü girişindeki Tösmen Kayası bu görünüme örnek teşkil eder.

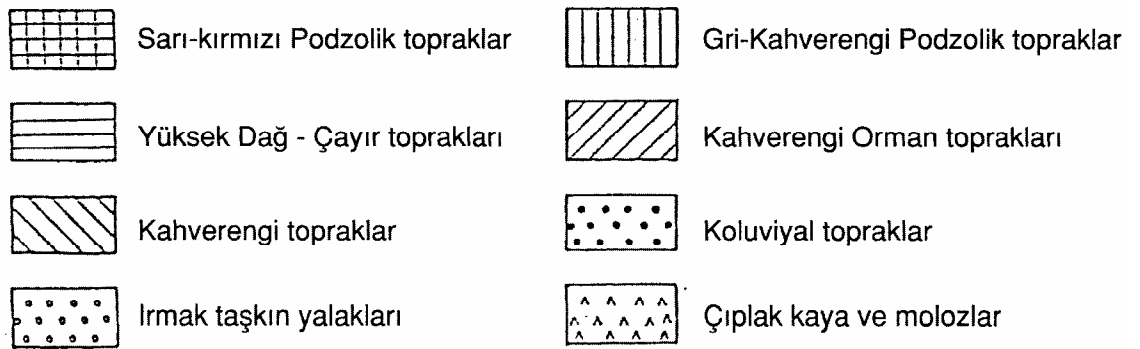
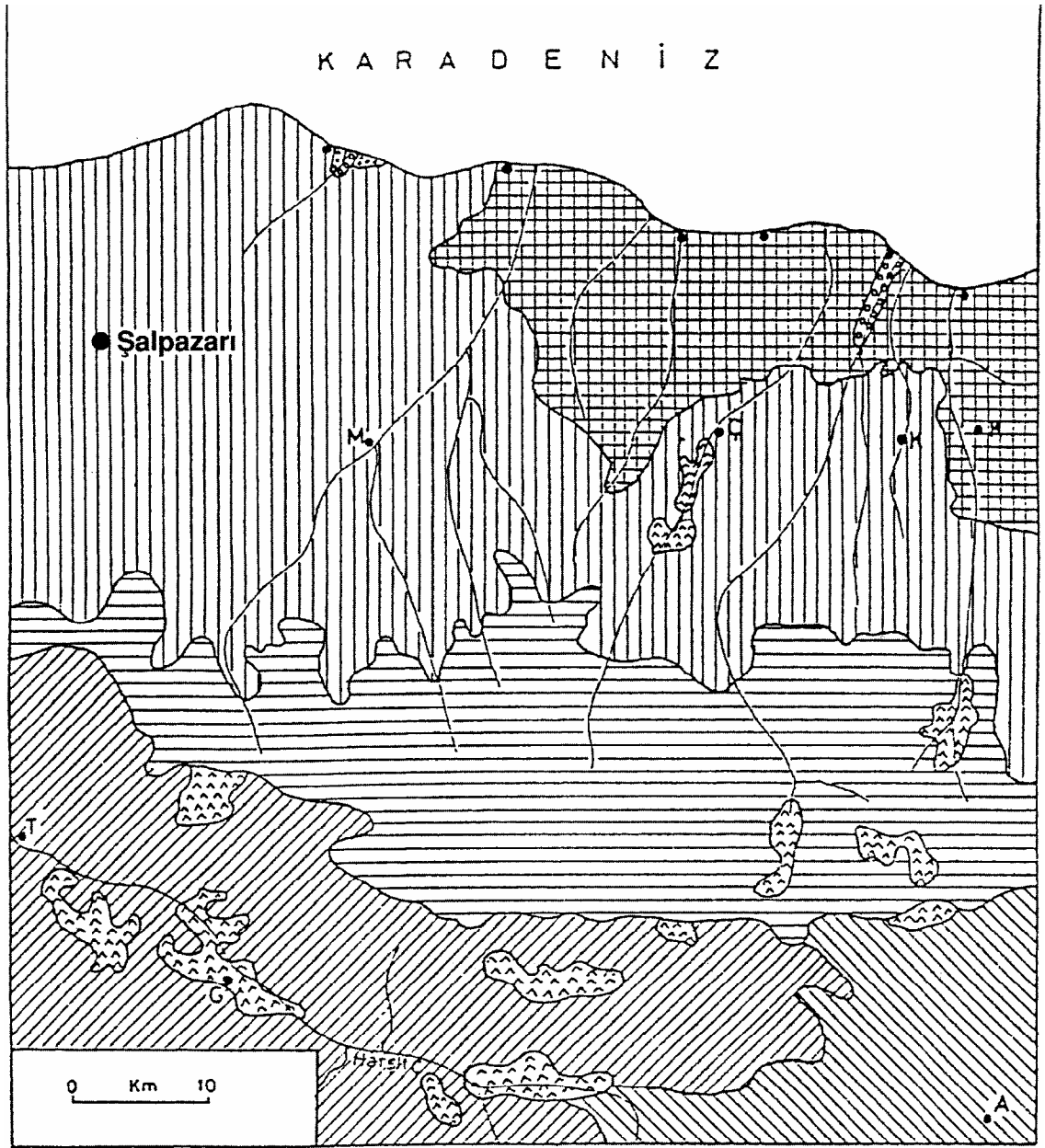
Yükseltinin arttığı basamaklarda yüzeylenen yüksek dağ-çayır toprakları da sahamızda geniş yer tutar.

⁶⁷ Doğu Karadeniz Toprakları. 1981, Topraksu Genel Müdürlüğü Yayınları, No. 10, Köy İşleri ve Kooperatifler bakanlığı, Yay., No:230, Ankara, s.28.

⁶⁸ Zaman. M., 2001, a.g.e., s.67

⁶⁹ Oakes. H., 1958, Türkiye Toprakları. Türk Yüksek Ziraat Mühendisleri Birliği Neşriyatı, No:18, Ege Üniv. Matbaası, İzmir, s.35.

⁷⁰ Altınbaş, Ü. 2004, Toprak Bilim, Ege Üniv. Ziraat Fak. Yay., No: 1, İzmir, s.184.



Şekil 1.25: Araştırma sahasının toprak dağılışı haritası

1.5. Doğal Bitki Örtüsü Özellikleri

Yağışların bol ve sıcaklık şartlarının elverişli olması nedeni ile Trabzon ve çevresinde zengin bir bitki örtüsü gelmiştir.⁷¹ Araştırma sahamızı da içine alan bu bölgede kıyadan başlayarak dağlara doğru yer yer tahrip edilmiş olmakla beraber, 2100-2300 km yüksekliklere kadar gür ormanlara rastlanır. Saha Kuzey Anadolu fitocoğrafya bölgesinin Ordu'dan doğuya doğru uzanan kolşik flora bölümünde yer almaktadır. Kuzey Anadolu'da kıyının hemen gerisinden başlayan dağ sıraları gür ormanlarla örtülüdür. Bunun başlıca sebebi, yağışın bolluğudur. Sıcaklık şartlarının elverişli, yıllık yağış miktarının yüksek oluşu ve bariz bir kurak devrin bulunmayışı, zengin bir orman örtüsü hazırlamıştır.⁷²

Bitki türlerinin ve topluluklarının karakteri ve yayılış sahaları ana çizgileriyle iklim elemanları tarafından tayin edilir. Bilindiği gibi genel bir bakışla karalar üzerinde büyük iklim bölgelerine uygun olarak teşekkül etmiş bitki kuşaklarının bulunması, yani her ikisi arasındaki uygunluk, yetiştirme şartlarında önceliğin iklime verilmesinin ana sebebini teşkil eder. İklim elemanları da aynen yetiştirme şartlarında olduğu gibi, bitki örtüsü üzerinde bir arada etkili olurlar. Böylece o sahanın bitkisi örtüsü iklim elemanlarının karşılıklı yani ortak etkileri sonucunda şekillenir.⁷³

Bitki-sıcaklık ilişkilerinin incelenmesinde günlük ortalama sıcaklıkların önemli bir yeri vardır. Günlük ortalama sıcaklıklar kullanılarak çizilen sıcak diyagramında yılı teşkil eden 365 gündeki sıcaklıkların nasıl bir seyir takip ettiği ve bir ay içinde sıcaklık oynamaları kolayca görülebilir. Böylece aynı diyagram üzerinde, aylara bağlı kalmadan yıl içindeki en sıcak ve soğuk devreyi, başlangıç ve bitiş tarihleriyle tespit etmek mümkündür.⁷⁴

Bitki örtüsünü sınırlayan en kesin iklim faktörü düşük sıcaklıklardır. Çünkü bitkiler fazla sıcaklığa dayandıkları ölçüde düşük sıcaklığa dayanamazlar.⁷⁵ Araştırma sahamız 270 m yükseltide kurulmasına rağmen merkezin hemen yanbaşıdan itibaren yüksek yamaçlarda kurulmuş köylerde, ilkbahar aylarında hava sıcaklıklarının 0 °C'nin altına düştüğü günler görülür.

⁷¹ Karadeniz., Y, 1995, a.g.e., s.5.

⁷² İnandık, H., 1969, Bitkiler Coğrafyası, İstanbul Üniv. Coğ.Enst. Yay. No: 930, İstanbul, s.180.

⁷³ Sönmez, T., Bitki Coğ. İst. Üniv. Coğ. Enst. Yay., GÜrsoy Mat. İstanbul, s.4.

⁷⁴ Sönmez, Y, Umumi Klimatoloji ve İklim Çalışmaları İst. Üniv. Coğ. Enst. Yay. No: 102, İstanbul, s.68-69.

⁷⁵ Sönmez, S, 1985, Bitki Coğrafyası, İst. Üniv. Coğ. Enst. Yay., No.3213, 1984, İstanbul, s.8.

Sıcaklar 0 °C'nin altına inerse çoğu bitkiler için tehlike başlar. Bilindiği gibi su 0 °C'nin altında donar. Bu durumda bitki ihtiyacı olan suyu alamadığı gibi, birçok organları da yaşama faaliyetlerini kaybeder. Don olayı bitkiler için özellikle ilkbahar ve sonbaharda önem kazanır. Kışın meydana gelen donlar yetiştirme devresinin dışında kaldıklarından bitkilere fazla zarar vermezler. İlkbahar donları, bitkilerin çiçeklerinin ve gürgenlerinin donmasına, sonbahar donları ise bitkinin henüz olgunlaşmamış gürgenlerine zarar verir. Bu bakımdan ilkbahar ve sonbahar donlarının sık sık tekrarlanması o sahada bitki yetiştirme imkânsız hale getirir.⁷⁶

Bitkilerin çimlenmesi, çiçek açması, yapraklanması, meyvelerin olgunlaşması için gerekli olan sıcaklık bitkilerin hayat kaynağı olduğu gibi, eriştiği düşük ve yüksek değerlerde bitki hayatını sınırlayan, başka bir deyişle yetiştirme devresinin süresini ayarlayan aynı zamanda nemlilikle birlikte türlerin ve bitki topluluklarının alanlarını tayin eden önemli bir faktördür. Sıcaklığın dışında etkili olan bir diğer faktör yağışlardır. Bir sahaya düşen yağışın tamamından bitkiler istifade edemez. Yağışların bir kısmı akış ile bir kısmı da buharlaşma ve ıstırlama ile kayba uğrar. Suyun, toprağın derin kısımlarına sızması ve fizyolojik kuraklık gibi sebeplerle bitkiler o sahadaki yağışın tamamından faydalanamazlar. Böylece bitkiler ancak bu olaylardan orta kalan sudan istifade ederler.⁷⁷ Araştırma sahamızda arazinin eğimli olduğu dikkate alınır sa yağın yağmurun büyük bir kısmının akışı ile etkisiz hale geldiğini söyleyebiliriz.

Bitki dağılımını etkileyen bir diğer hâkim faktör toprak yapısıdır. Bitki örtüsü ile toprak arasında sıkı bir münasebet vardır. Zira bitkinin kökleriyle tutunduğu ve beslendiği yer topraktır ki bünyesini teşkil eden elemanların çoğunu topraktan alır. Araştırmamıza konu teşkil eden Şalpaazarı Bölgesinde hâkim olan toprak türü gri-kahverengi podzolik topraklardır. Gri kahverengi podzolik, topraklar sahasında yıllık yağış ortalaması 1000-1200 mm'ler arasında yıllık ortalama sıcaklıklar ise 9.7 °C civarındadır. Bu toprakların bulunduğu sahalarda tabii bitki örtüsünü Kızılağaç, gürgen, kestane ve meşe gibi yaprağını döken orman ağaçları ile iğne yapraklı ağaçlar (ladin) teşkil eder. Bu toprakların ana kayaları üst kretase volkanik fasiyese dahil olan püskürük kayalardır.

⁷⁶ Dönmez, Y., 1985, a.g.e, s.11-12.

⁷⁷ Dönmez, a.g.e, s.31.

Gri kahverengi podzolik topraklar araştırma sahamızın dağlık ve yüksek esimlerinde yayılış göstermektedir. Araştırma sahasının en yüksek olanlarını teşkil eden Şihgıranı ve Sisdağı üzerinde yer alan bu toprakların yayılış sahasıdır. Nitekim bölgede yaprağını döken ormanların yayılış alanlarında hakim toprak tipinin gri kahverengi podzolikler oluşu, bu toprak tipi ile kışın yapraklarını döken ormanların dağılışı arasındaki sıkı ilişkiyi ortaya koyar.⁷⁸

Bir sahanın bitki örtüsünün toprak ve iklim şartları ile olduğu kadar yer şekilleriyle de sıkı bir münasebeti vardır. Bilindiği gibi, bir saha yükseldikçe sıcaklık azalır, buna karşılık yağışlar artar. Böylece bir dağın eteği ile zirvesi arasında yükselti ve bakımın sebep olduğu yağış sıcaklık şartları birbirinden farklı çeşitli kademeler yer alır. Sıcaklık ve yağış şartlarında meydana gelen bu farklılık bitki örtüsünün de çeşitlenmesine yol açar.

Özellikle dağlık alanlarda akarsuların açmış oldukları dar ve derin vadilerde çukur alanlar hem birer izolasyon alanları olmaları, hem de mevzii, iklim şartları taşımaları bakımından reliik bitkilerin ve ortalama has bazı bitki topluluklarının barınmasına zemin hazırlamaktadır. Bu gibi alanlarda bitki örtüsü hem tür hem de topluluk yönünden zengindir.⁷⁹

Araştırma sahamızda, kıyıya yakın olan mahalle ve köylerden başlayarak yer yer tahrip edilmiş olmakla birlikte, 2000-2300 m yüksekliklere kadar gür ormanlara rastlanır. Alçak sahalarda yayvan yapraklı ağaçlar ve maki türleri hâkimdir. Daha yükseklerde ise, iğne yapraklı ormanlara rastlanır(Fotoğraf 1.5). Bu orman kuşağından sonra Alp tipi çayırlar vardır. Kıyı şeridinde çeşitli ağaçlara rastlanır. Yaygın olan türler, Taflan, Fındık, Kızılcık, Çoban Püskülü, Avcı üzümü, Muşmula, Geyik Dikeni, Defne'dir.

⁷⁸ Aktaş,H., 1992, Orta Karadeniz Bölümünün Bitki Coğ. İstanbul, s.21.

⁷⁹ Aktaş, a.g.e, s.24.



Fotoğraf: 1.6. Erikbeli Yaylası civarındaki çam ormanından bir görünüm.

300-400 m yükseltiye kadar olan sahada Kızılağaç, Meşe, Kestane ve Kayın ormanlarına rastlanır. Daha yükseklerde bitki örtüsü gürleşir. Dağların denize bakan kuzey yamaçlarında gür bir orman örtüsü yer alır. 600-800 m yükseltiler arasında meşe ve gürgen gibi, yapraklarını döken ağaçlara rastlanır. Bunların oluşturduğu ormanlar genellikle etek ormanları karakterindedir. 1200 m yüksekliğe kadar, kestane, meşe, kızılğaç, ıhlamur ve şimşir gibi ağaçlar görülür. 1200–1600 m’ler arasında geniş yapraklı ve ibreli ağaçların görüldüğü karışık ormanlar yer alır. 1600 m yükseltiden itibaren ladin, köknar gibi iğne yapraklı ağaçlardan oluşan ormanlardan başlar. Bu orman yer yer 2200-2300 m’ den itibaren çayırılar, ve dağ otlakları başlar.⁸⁰

İnceleme sahasında hakim olan formasyon nemli orman formasyonudur. Kıyı kesiminde tahripten kurtulmuş yerlerde hemen kıyıdan başlayan bu formasyon Karadeniz etkisine açık bütün kuzey yüzlerde 1250-1500 m’lere kadar geniş bir sahada yayılış gösterir. Kıyıya yakın seviyelerde kestane (*Castanea sotiva*), 250-1250 m’ler arasında kayın (*Fagus orientalis*) ve Kızılağaç (*Alnus qlutinosa*) karışık şekilde bulunur. Daha yüksek kesimlerde ise Doğu ladini (*picea orientalis*) yer alır. Nemli ormanları oluşturan diğer ağaç türleri ise sapsız meşe (*Quercus petraea*) adı gürgen (*Corpinus*) betalus adacıklar halinde yayılış gösterir. Bunlardan sapsız meşenin (*Q. Petraea*) en yaygın olduğu kesim düzlük mevkii civarındadır. Gürgen (*Corpinus betulus*) toplulukları adacıklar şeklinde dağılmıştır. En yaygın olduğu kesim Aköy’ün batısında kalan kısımdır. Sapsız meşe gürgen ve kestane kızılğaçlara oranla daha dar sahalarda

⁸⁰ Karadeniz, Y. ,a.g.e. , s.34.

ortaya çıkar. Buna karışık kızılâğaç (*A. Qlutinosa*), doğu ladini (*Picease orientalis*) ormanlığı ile bunlar arasında karışmış olan kayın (*Fagus orientalis*) toplulukları çok daha geniş alanlar kaplar.

Yörede, orman elemanları arasında en yaygın olan kızılâğaç (almus)'tır⁸¹. Çok arsız bir bitki olan kızılâğaç havası nemli, yazları sıcak bir iklimin hüküm sürdüğü, diğer ağaçların yetişemediği, ıslak ve bataklık yerlerde yetiştirme imkânı bulur. Bütün orman ağaçları içerisinde en fazla neme dayanıklı ağaç çeşididir.⁸¹ Akhisar vadisi ve diğer kenarlarında orman üst sınırına kadar uzanır.

Nemli ormanların ikinci derecedeki ağaç türlerini ise genellikle kestane (*castane sativa*), ormanların ikinci derecede ki ağaç türlerini ise genellikle kestane (*Castanea Sativa*), gürgen (*C. Betalus*), sapsız meşe (*Q. Petraea*), fındık (*Corylus colurna*) oluşturur. Nemli ormanlar çok çeşitli bir orman altına sahip olmalarıyla da dikkati çeker. Nemli ormanlarda yayılış gösteren başlıca çalı türleri şunlardır. Ayı üzümü (*saccinium are lost Lophyllos*), orman gülü (*Rhododendron panticum se R. Tlayum*) üzere, (*Sorbus forminalis*), akçağaç (*Acer compestre*), fındık (*corylus oveallana*, kızılıcık (*cornumas ve C. Sanguinea*), yabani erik (*Prunus Spinosa ve P. Divericota*), Keçi söğüdü (*Salix coprea*), doğu gürgeni (*C.orientalis*)'dir.

Yoğun bir tarımsal faaliyete sahne olan geniş topraklı ormanlar kuşağında, doğal bitki, örtüsü tahrip edilmiş, ancak tarım ve yerleşmeye uygun olmayan yüksek eğimli alanda görülmektedir.

Şalpazarı İlçe Merkezi ve çevresinde tarım arazilerinin az, nüfusun fazla, ekonomik kaynakların sınırlı oluşu gibi olaylar sonucunda, orman alanlarının tahrip edilerek, tarım arazilerine dönüştürülmesine neden olmuş ve bitki örtüsünü kesintiye uğratmıştır. Bunlar ve benzeri sebeplerden dolayı, ormanlar ancak tarım ve yerleşmeye uygun olmayan sahalarda bulunmaktadır.

Araştırma sahasında ticari amaçla ağaç kesimi yapılmaktadır. Her ne kadar kesim yapılan alanlarda ağaçlandırma çalışmaları yapılıyorsa da, dikilen fidanların ağaç seviyesine gelebilmesi için, en az 20 yıl gibi bir zamana ihtiyaç vardır. Doğal dengenin bozulmaması için, traşlama usûlü kesimden vazgeçilerek, belli yüksekliğe erişmiş ağaçların kesilmesine öncelik verilmesi gerekmektedir. Ayrıca, bölgedeki aileler gelir düzeyinin düşük oluşu, orman kaçakçılığı olaylarının sık sık görülmesine neden

⁸¹ Tandoğan, A, 1972, s.244.

olmaktadır. Gerçekten de ailelerin büyük bir kısmı yakacak odun ve kereste ihtiyacını temin etmek için, orman işletmesinden izinsiz olarak ormanları tahrip etmektedir. Gerçi son yıllarda çıkarılan orman kanunları, kaçakçılığın azalmasında etkili olmuş, fakat tamamıyla önleyememiştir. Kanaatimizce orman kaçakçılığının önlenbilmesi için, ailelerin yakacak ve kereste ihtiyacının kolay ve ucuz bir şekilde, Orman Bölge Şefliği tarafından sağlanması daha etkili olacaktır.⁸²

⁸² Zaman, M., 1996, a.g.e. ,s.36.

İKİNCİ BÖLÜM

2. BEŞERİ ÇEVRE ÖZELLİKLERİ

2.1. Nüfus

2.1.1. Genel bakış

Nüfus hareket halinde her zaman durmadan değişen bir olaydır, doğum, ölüm ve göç gibi olayla neticesinde dünyada yaşayan insanların sayısı her an değişip, azalıp çoğaldığı gibi, bu insanların yeryüzünde dağılışı da devamlı değişmektedir. Nüfus hareketleri o kadar hızlı ve karışık cereyan eder ki ne derece düzenli ve itinalı yapılsa yapılsın hiçbir sayım hiçbir kayıt bu hareketleri günü gününe ortaya koyamaz.⁸³

Bununla birlikte periyodik nüfus sayımları ile, toplam nüfus sayısı nüfusu oluşturan bireylerin sosyal ve ekonomik hareketleri, toplam nüfusu sektörler bakımından dağılımı gibi önem arz eden bir takım veriler elde edilir.

Ülkemizde nüfus miktarının bu şekildeki değişimi ile ilgili yararlanabileceğimiz istatistikî veriler daha ziyade Cumhuriyet devrinde periyodik olarak yapılan Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına dayanmaktadır. Cumhuriyet Devri öncesinde gerek Selçuklu ve gerekse Osmanlı Türk devletler dönemlerinde, Anadolu'nun nüfusu hakkında ki bilgilerimiz, tarihçilerin bazı genel tahminlerine kaynaklık eden tahrir defterleri, mühimme defterleri, seyahatnameler, vakfiyeler ve benzerlerine dayanır. Ancak, ileri sürülmüş olan bu tür nüfus verilerinden yararlanılarak nüfusun geçmiş dönemlere ilişkin sosyal ve ekonomik yapısı ve diğer özellikleri hakkında ayrıntılı bilgiler ortaya koymak, hemen hemen mümkün değildir.⁸⁴

Bilindiği gibi Osmanlı İmparatorluğu'nda 19 yy'a kadar yalnızca nüfusun tespiti amaç edinilmiş sayımlara rastlanmaz. Daha çok nüfusun toprakla ilişkisi tespit edilirdi. İmparatorluk için anlaşılması gereken ilk şey reyanın elinde bulunan toprak ve onun toprakla ilişkisiydi. Enver Ziya Karal'ın Osmanlı imparatorluğu ilk nüfus sayımı kitabında belirttiği gibi ilk nüfus sayımı 1831'de Rumeli ve Anadolu sancakları dışında ve yalnız erkekleri kapsamak üzere yapıldı. 1844'de ise kadınları da kapsayacak bir biçimde tüm imparatorluk sınırları içinde ikinci bir sayım yapıldı. 1878'de ilk defa nüfus kağıdı sistemine geçilmiş olmasına rağmen Osmanlı döneminde yapılan sayımlar, sadece nüfus yazımı olarak değerlendirilmiştir.

⁸³ Tanoğlu, A., 1969, Nüfus ve Yerleşme. İst. Üniv.Yay., No: 1183, Ed. Fak.Coğr.Enst.Yay., No:45, İstanbul, s.31

⁸⁴ Doğanay, H., 1992, Türkiye Beşeri Coğrafyası. Gazi Büro Kit. Ankara, s.140.

Araştırmamıza konu teşkil eden Şalpazarı ilçesi, yöre halkının elinde bulunan belgelerden anlaşılacağı üzere Osmanlı döneminde Trabzon Sancağı Görele kazasına bağlı iken 1798 tarihinde çıkarılan bir fermanla yine Trabzon Sancağına bağlı Vakfı Hatuniye (Vakfikebir) kazasına bağlanmıştır.⁸⁵ 1831, II. Mahmut devrinde yapılan sayımda belirtildiğine göre Şalpazarı'nın erkek nüfusu 897 kadardı. Osmanlı döneminde hazırlanmış Trabzon vilayetine ait salnamelerde Şalpazarı'na ait nüfus bilgilerine rastlanılmaktadır. İlki 1869 (H.1286) tarihinde yazılmış salnamede Şalpazarı ve Vakfikebir'e ait bilgiler birlikte verilmişti.⁸⁶ Buna göre, bu sahadaki 106 köy yerleşmesinde 4058 hanede toplam 15701 erkek nüfus yaşamaktaydı. Bu miktar Trabzon Sancağı'nın toplam nüfusu olan 223403 kişinin % 7'si gibi, Trabzon vilayetine bağlı kaza ve nahiye nüfuslarının (66709 kişi) ise, % 23.5'ini oluşturmaktaydı.⁸⁷

1877 yılına ait salname kayıtları incelendiğinde daha ayrıntılı bilgilere rastlanır. Kayıtlarda “Şarlı” nahiyesi olarak geçen Şalpazarı'nda sayım yılında mevcut 2522 hanede toplam 6696 nüfus yaşıyor görünmekteydi. Fakat bu kayıtlarda 46 adet köy yerleşmesinin sayılmış olması nüfusun fazlalığının başlıca sebebidir. Nitekim bugün ilçe merkezi, merkeze bağlı altı mahalle ve 25 adet köy mevcut bulunmaktadır. Salnamede adı geçen köyler incelendiğinde bu köylerin bugün idari olarak Beşikdüzü ilçesine bağlı olduğu görülür.

Nahiye merkezi(Nefs-i Şarlı) ve bugün ilçeye bağlı altı adet mahalle yerleşmesinin 1877 yılında toplam hane sayısı 149, bu hanelerde yaşayan toplam nüfus ise 443 idi.⁸⁸

Cumhuriyet devrinden itibaren yapılan periyodik nüfus sayımı sonuçları Şalpazarı ilçe merkezinin nüfusu ile ilgili açıklayıcı ve ayrıntı bilgileri sağlıklı bir şekilde alınmasını sağlar. Şalpazarı 1974 yılında bucak haline getirilmiş ancak sonradan bucak teşkilatı kaldırılmış ve 1987 yılında yeniden bucak olarak teşkilatlandırılmıştır. Yerleşmenin 1987 yılına kadar ki nüfus sayım sonuçları Vakfikebir ilçesine ait nüfusla birlikte veriliyordu. Çünkü Şalpazarı 19.06.1987 tarih ve 3392 193 numaralı ilçe

⁸⁵ Karal, E.Z., 1943, Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı (1831). İ.G.M. Yay. Ankara Basımevi, Düünden Bugüne Ağasar, Ankara, s.199.

⁸⁶ Zaman, M., 2001, Tonya İlçesi'nin Coğrafi Etüdü, Tonya Belediyesi Kültür Yayınları, No:1, Trabzon, s.80.

⁸⁷ Trabzon Vilayeti Salnamesi, M.1869, (H1286), Vilayet Matbaası, Trabzon, s.199.

⁸⁸ Trabzon Vilayeti Salnamesi, 1877, Vilayet matbaası, Trabzon, s.151

kurulması hakkındaki kanunla ilçe olana kadar Vakfıkebir'e bağlı bir bucak yönetim merkezi durumundaydı. Ancak D.İ.E.'nin 1927'de ve 1935 sayım sonuçlarıyla ilgili periyodiklerin de köy ve bucak yönetim birimlerinin nüfusları verilmediğinden, bu sayım dönemlerinde Şalpazarı İlçe Merkezi'nin nüfusu belirlenememiştir. Dolayısıyla bu yerleşme merkezinde nüfusun gelişimini ancak 1940 yılından itibaren sağlıklı bir şekilde izlemekteyiz.

Nitekim 1940'da nüfusu 211 olan bucak merkezi, 2000 yılında 7591 olarak sayılmıştır. Aynı devre içinde yıllık artış hızı, ortalama olarak %58 dolayında gerçekleşmiştir. Buna göre Şalpazarı İlçe Merkezi nüfusu, 1940-2000 devresinde %3480 oranında bir artış göstermiştir. Bu dönemde, ilçenin toplam nüfusu %114 oranında bir artış göstererek, 10 824 den 23.390 ulaşmıştır. En son sayım dahilinde (2000) 975137 dolayında olan Trabzon ili toplam nüfusunun % 2.3'ü Şalpazarı İlçesi'nde, % 0.7 kadarı da ilçe merkezinde yaşıyordu.

İlçe genelinde nüfusun cins yapısını incelediğimizde, Trabzon ili geneline paralellik gösterdiğini gözlemliyoruz. Yıllara göre bakıldığında kadın nüfusun, hemen bütün dönemlerde erkek nüfustan fazla olduğu görülür. Örneğin 1935 yılında 9964 olan toplam nüfusun 4500'ü erkek 5464'ü kadındır. Bu dağılımın sebepleri bir rutin içinde daima aynı değildir. Bazı sayım dönemlerinde nüfusun bu yapılanmasına sebep olan demografik faktör savaş iken bazı dönemlerde hâkim etken göçlerdir. Nitekim bu durum sosyolojik bir olgudur. Savaş dönemlerinde erkek nüfusun silâh altına alınması ve büyük kayıpların verilmesi, kadın nüfusun artışının nedenlerindendir. Savaş yılları dâhilinde salname verileri incelendiğinde kadın nüfusun erkek nüfustan fazla olduğu görülecektir. Bu gibi ekstrem değerler dışında bir yörede nüfus yapısı sadece doğumlarla ilgilidir.

İlçe Merkezinde durum oldukça farklı seyreder. Kadın nüfus son iki sayım dönemine kadar erkek nüfustan azdır. Nüfusun bu şekilde yapılanmasında temel sebep ise ilçe merkezinde aktif çalışan ve okuyan nüfusun çoğunu son sayım periyotlarına kadar erkeklerin oluşturuyor olmasıydı. Tabii bunun dışında II. Dünya Savaşına yakın yıllarda da erkek nüfusun azlığı fark edilir. Uzun bir seyirde değişiklik göstermeyen bu hal savaş dönemlerinde farklılık gösterir.⁸⁹

1970 yılı nüfus sayımlarına göre araştırma bölgesinde, toplam kadın sayısının ilçe merkezi dâhilinde 2823, erkek sayısının 3148 olduğunu görürüz. Bu durum ilçe genelinde değişir, kadın nüfus sayısı 12131, erkek nüfus ise 11196 olur. 1975 yılını

⁸⁹ Doğanay, H., 1997, Türkiye Beşeri Coğrafyası, Milli Eğitim Bakanlığı Yay., 2982, Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi, 1877 Eğitim Dizisi:10, İstanbul, s.156.

takip eden devrede nüfusun genel olarak düştüğü görülür. Toplam nüfus 1975 yılında 7150 iken bu sayı 1985 senesinde 3255'e geriler. Hiç şüphesiz bu durum demografik bir süreç olan göçlerle ilgilidir.

2.1.2. Nüfus miktarları ve artışları

Daha öncede değindiğimiz gibi nüfus sabitesi olmayan bir fenomendir. Bu değişkenliğin başlıca sebeplerini ise doğum, ölüm ve göç olayları oluşturur. Araştırma sahamızın sayım yıllarına göre nüfusu incelendiğinde; 1927 nüfus sayımından itibaren nüfusun 1975'e kadar düzenli bir artış gösterdiği dikkat çekmektedir. Araştırma sahasında görülen bu artış, Türkiye nüfusunun genel hareket karakteriyle hemen hemen aynıdır. Nitekim 1927-1990 yılları arasında nüfusumuz kararlı ve hızlı bir şekilde artmaktadır. Yıllık artış hızı % 2'nin üstündedir. Nüfusun bu hızlı artışında sanayileşme, bütünüyle ekonomik gelişme yer yer de ona eşlik eden toplumsal, kültürel gelişme ve bunlarla sıkı sıkıya ilişkili olan beslenme şartlarının eskiye oranla daha geniş alanlarda düzeltilmesi, dolayısıyla özellikle çocuk ölümlerinin azalması ve zamanımıza yaklaştıkça yeryüzünde yaşayanlar hakkında daha fazla bilgi edinebilme olanaklarının bulunması gibi nedenler etkili olmuştur.⁹⁰

Şalpazarı ilçe merkezinin nüfusu hakkında ayrıntılı bir fikir elde etmek için 1927 yılında yapılan Genel Nüfus Sayımından 2000 yılı nüfus sayımına kadar geçirdiği aşamalara bir göz atmak gerekir(Tablo 2.1,Şekil 2.1.) 1927 sayımı ilk resmi nüfus sayımıdır. Bu sayım sonuçlarına göre, Vakfikebir ilçesine bağlı bir nahiye merkezi olan Şalpazarı'nın toplam nüfusu tam olarak belirlenememiştir. 1935 yılındaki nüfus sayımında Trabzon'un toplam nüfusu 360.679 iken, Şalpazarı nahiye merkezinin nüfusu 166, köylerle birlikte toplam nüfusu ise 9.964 kadardı.1990 yılında nüfusu 3665'e yükselen Şalpazarı kent merkezi 1935-1990 yılları arasında bir artış göstermiştir.

Araştırma sahasında 1940 yılında 10.824 olan nüfusun 211'i merkezde yaşamaktaydı. 5 yıllık bir periyotta yalnızca 45 kişilik bir artışın gözlemlenmiş olması dikkat çekicidir. İlçe genelinde ise bu sayı 860'dır. 1977 yılında kayıt altına alınmış olan merkez nüfusunun 4432ten 1940 yılında 211'e gerilemiş olmasının özellikle 1914 yılından (1.Dünya Savaşı sonucu)sonra meydana gelen kitlesel nüfus hareketlerinin yanı sıra, Rusların 1916 yılında Trabzon ve çevresini işgal etmeleri ile halkın bir kısmının yöreyi terk etmesi, bir kısmının Ruslara karşı yapılan çatışmalarda hayatlarını kaybetmelerinde önemli rol oynamıştır. Ayrıca, Kurtuluş Savaşı'nda nüfusun bir

⁹⁰ Tümerterkin, E., 1978, Beşeri Coğrafyaya Giriş, İst. Üniv. Yay., No: 2464, Coğrafya Enstitüsü Yay. No. 100, İstanbul, s.78

kısımının kaybedilmesi de bu devrede ki nüfus azalışında etkili olan bir diğer faktörü oluşturmaktadır.⁹¹ 1945 nüfus sayımı sonuçlarında ise Şalpazarı Nahiye Merkezi'nin Vakfıkebir nüfusunun içinde verilmiştir. Buna göre, bu dönemde Vakfıkebir ve buraya bağlı bulunan kent merkezlerinde toplam nüfus 1397 kişiydi. Bu devrede dikkat çekici en önemli özellik kadın nüfusun fazlalığıdır. Vakfıkebir ve dahilinde ki kent merkezlerinde ikamet eden toplam erkek sayısı 591 iken, ikameteki kadın sayısı 789 kişidir. Bu dönemde kadın nüfus fazlalığının sebebi 2. Dünya Savaşı öncesi genel seferberlik ilan edilmesi nedeniyle erkek nüfusun azalmasıdır.

Şalpazarı Nahiye Merkezi'nin 1950 nüfus sayım devresinde ki mevcut nüfusu 239 iken 2000 yılında kasaba nüfusu 7.591'e yükselmiştir. Kasaba nüfusunda 1945-2000 yılları arasındaki devrede görülen %59 artışında 1987 itibariyle ilçe merkezi olduktan sonra sosyal ve ekonomik şartlarda iyileşmenin ve yönetim fonksiyonları açısından sağlamış olduğu avantajların artmasından olduğunu söyleyebiliriz.⁹²

Tablo 2.1. Sayım yıllarına göre Şalpazarı kasaba nüfusunda erkek-kadın ve toplam nüfus artışları (1935-2000)

Sayım Yılı	Erkek Nüfus	Kadın Nüfus	Toplam Kasaba Nüfusu
1935	69	97	166
1940	91	120	211
1945	*	*	1397
1950	90	149	239
1955	128	158	286
1960	162	178	340
1965	810	473	1283
1970	3148	2823	5971
1975	3818	3332	7150
1980	3258	2850	6108
1985	1712	1543	3255
1990	1800	1865	3665
2000	3883	3708	7591

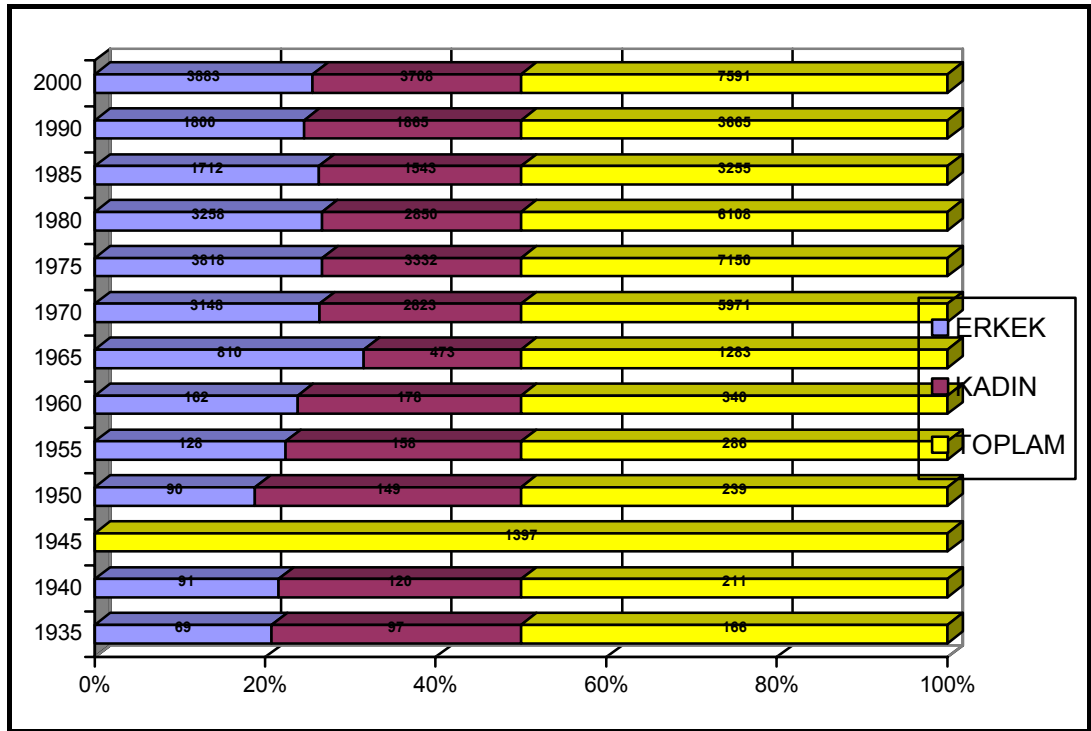
Kaynak: D.İ.E. Genel Nüfus Sayımı İstatistiklerinden (1935-2000) Devresi

⁹¹ Zaman M., 2001, a.g.e., s..83

⁹² Zaman, M., a.g.e., s.84

Şalpazarı nahiye merkezinin 1960 yılı itibari ile 340 olan nüfusu 1965 yılında 1283'e ulaşarak % 55 oranında bir artış gösterir, nüfusun 5 yıllık bir süreçte böyle bir değişim göstermesinin sebebini ayrıntılı bir inceleme ile anlatabiliriz. 1960 yılında kadın nüfusu 178 iken erkek nüfusu 162'dir. 1965 yılında ise kadın nüfusu 473'e ulaşırken % 80'lik bir artışla erkek nüfusu 810 olur.

Söz konusu dönemdeki artışında, doğal nüfus artışıyla birlikte 1965 yılında nahiye merkezinde faaliyete geçen ortaokulun da önemi büyüktür. Nitekim bu okulun eğitim ve öğretime açılması ortaokulu dışarıda okumak için çevre ilçelere ve Trabzon il merkezine giden öğrencilerinin sayısının artmasını ve çevre köylerden okumak amacıyla öğrencilerin nahiye merkezine gelmesini sağlamıştır.⁹³ 1965 itibariyle ile okuyan erkek öğrenci sayısının fazlalığı ve kız çocuklarının özellikle ilkokuldan sonra okula gönderilmeyişi nüfus sayımlarına yansımıştır.



Şekil 2.1. Sayım yıllarına göre Şalpazarı kasaba nüfusunda erkek-kadın ve toplam nüfus artışları (1935-2000)

Şalpazarı nahiye merkezi 1968 yılında bucak olunca nüfus 1965-1970 devresinde de hızlı bir artış göstermiştir. Nüfusun hızlı artmasında etken olarak 1968

⁹³ Zaman, M. a.g.e., s.84.

yılında Şalpazarı'nın bucak olarak teşkilatlanmış olmasının pozitif yansımalarından bahsedebiliriz. Okuma oranının yükselmesi, ortaokula ek olarak lisenin de faaliyete geçmesi, öğrenci nüfusunu merkeze çekmiş sayının artmasında etkili olmuştur. Ayrıca bucak teşkilatıyla birlikte nahiye merkezine en yakın köy olan Kireç köyü bucağa müdahil olmuş ve mevcut köy nüfusu merkezle birlikte sayılmıştır. Nitekim 1965-1970 sayım devresinde nüfus 1283'den 5971'e yükselmiş % 73 oranında artmıştır.

1970-1975..dönemi nüfus sayımlarında Şalpazarı bucak merkezinin nüfusu % 19.7 oranında bir artış ile 5971 iken 7150'ye ulaşır. Nüfusun bu oranda artışı bir önceki sayım dönemindeki artış ile benzerlikler gösterir. Yinede bu oranda bir artışı detaylı bir şekilde açıklayabileceğimiz yeterli bilgiye ulaşılammıştır. Sadece doğal nüfus artışının bu denli yüksek olabileceği ise şüphesiz doğru bir kanaat gibi görünmemektedir.

Araştırma sahasının kasaba nüfusu 1975-1980 devresinde 3895 kişi gerileyerek 7150'den 3255'e düşmüştür. Böylece%-24 oranında ciddi bir düşüş göstermiştir. Bunun başlıca sebebi ise 1960'larda başlayıp gittikçe hızlanan yurt dışına yönelik göçlerin artışı yüksek okul okuyan öğrenci sayısının artışı ve istihdam sorununun artması ve miras bölünmesi sebebi ile küçülen toprakların geçim sağlayacak tarım faaliyetlerine yeterli gelmeyişidir.

Şalpazarı Bucağı 1987 yılında ilçe haline getirilmiş ve buna rağmen 1985-1990 sayım devresinde sadece 410'luk artarak %3 oranında artış göstermiştir. Şalpazarı' nın ilçe haline gelmesiyle birlikte aynı yıl ve takip eden sene itibariyle Çamkırış, Kalecik, Sugören köylerinin de nüfusa eklendiği düşünülürse nüfusunun bir artış değil azalış halinde olduğu görülür. Bunun sebebi Şalpazarı ilçe merkezinde yaşayan insanların birçoğunun başta Trabzon il merkezi olmak üzere şehir merkezlerine taşınmış olmalarıdır. Daha iyi imkanlarda yaşamak eğitim olanaklarından yararlanmak ve yaşam standartlarını yükseltme isteği göç oranlarını arttırmıştır.

1990-2000 sayım döneminde Şalpazarı ilçe merkezinin nüfusu 3665'den 7591'e yükselmiştir. Bu artıştaki başlıca etmenler ilçe teşkilatının gittikçe gelişmesiyle birlikte başta eğitim olmak üzere birçok sektörün ilerleme kaydetmesidir. 1992 yılında açılan sağlık meslek lisesi, 1999 yılında eğitim ve öğretime açılan çok programlı lise, yatılı öğrenciler için Şalpazarı ilçe merkezini cazip hale getirmiştir. Ayrıca yurtdışı ve

yurtiçinde işçi ve memur olarak görev yapmakta olan bazı ailelerin emekli olduktan sonra ilçeye yerleştiği bilinmektedir.

Sonuç olarak bütün bu resmi rakamları artmakta görülen nüfusa tezat, araştırma sahamızda boşalan haneler ve işlenmeyen tarım arazileri bulunmaktadır. Bunda nüfus sayımları döneminde ilçede sayılan lakin ilçede yaşamayan yöre halkının etkisi oldukça fazladır. İlçede yapılan gözlemler neticesinde şunu söyleyebiliriz; Şalpazarı diğer birçok küçük yerleşim merkezi gibi iktisadi olarak geri kalmıştır ve şiddetli göç vermektedir.

2.1.3. Nüfus hareketleri

Nüfusun dinamik ve değişken olmasında etkili olan etmenleri doğumlar, ölümler ve göçler olarak incelemek mümkündür.

2.1.3.1 Doğumlar ve ölümler

Ülke nüfusunda 15-49 yaş dilimlerindeki toplam kadın nüfustan 1000 kadın başına düşen yıllık doğum sayısına, doğurganlık oranı denir. Buna karşılık, nüfus kitlesi içinde her yaştan nüfus toplamında 1000 nüfus başına düşen yıllık ölüm sayısına, genel ölüm oranı denilmektedir.⁹⁴

Belirli bir dönemde doğumların sayısı ölümleri geçtiğinde dünya ya da ülke ve bölgelerin nüfusunda artış meydana gelir.⁹⁵ Bir ülke nüfusunda, yıllık doğum ve ölüm oranları arasındaki fark, o ülkenin yıllık gerçek nüfus artış hızını doğal nüfus artış hızı da denir, veya nüfusundaki gelişme hareketini verir.⁹⁶

Doğum ve ölüm oranları nüfusun miktarı dışında, nüfusun genel yapısı hakkında da bilgi verir. Bilindiği gibi geri kalmış ve gelişmemiş ülkelerde sağlık ve yaşam şartlarının yetersiz olması sebebiyle hem doğum hem de ölüm oranlarının yüksek olduğu gözlemlenir. Gelişmekte olan toplumlarda ise ekonomik kalkınma ile ters orantılı olarak nüfus artış hızının düşmesi, adeta demografik bir yasa gibidir.⁹⁷ Dünyada nüfus dağılışı etkileyen bir başka faktörde ölümlerdir. Tıptaki ilerlemeler ve sağlık hizmetlerinin iyileştirilmesi sonucu birçok ülke yirminci yüzyılda ölüm oranlarını

⁹⁴ Doğanay, H., a.g.e., s.160.

⁹⁵ Tümerterkin, E., Özgüç, N., 2002, Beşeri Coğrafya, İnsan. Kültür, Mekan, Çantay Kitabevi, İstanbul, s.246.

⁹⁶ Doğanay, H., a.g.e., s.160.

⁹⁷ Doğanay, H., a.g.e., s.161.

düşürmüştür. Bu da çağımızın “nüfus patlaması” olarak adlandırılan artış olayına büyük katkıda bulunmaktadır.⁹⁸

Ölüm oranlarının düşüşü ise ekonomik ve sosyal hayatın standartlarının artışı ile ilgilidir.

Şüphesiz bölgesel araştırmalarda, doğal nüfus artışının bilinmesi, o yöreye ilgili ileriye yönelik yapılacak planlar ve yatırımlar ile verilecek hizmetler açısından son derece önemlidir.⁹⁹

Şalpazarı ilçe merkezine ait doğum ve ölüm oranları Şalpazarı Merkez Sağlık Ocağı verilerinden derlenmiştir. Mevcut verilere göre ilçe merkezinde (2004-2005) yılları arasında toplam 58 doğum gerçekleşmiştir. Yıllık doğum oranı %028 kadardır. Ülke ortalamasının %2.8 olduğu düşünülürse, araştırma sahasının (2004-2005) yılları arasındaki doğum oranı ülke ortalaması ile aynı olduğu gözlemlenir. Görüldüğü gibi, doğum oranlarının gittikçe azalması daha öncede belirttiğimiz gibi, kültür ve eğitim düzeyinin artışıyla ilgilidir. Yerel sağlık kuruluşları ve kitle iletişim araçları vasıtasıyla doğum kontrolü çalışmalarının hız kazanması yörede yaşayan insanların bilinçlenmesini sağlamış buda doğum hızını pozitif yönde etkileyerek düşmesini sağlamıştır.

Araştırma sahasında bulunan Merkez Sağlık Ocağı verilerine göre,2004-2005 yılları arasında 25’i erkek 17’si kadın olmak üzere toplam 42 kişi ölmüştür. Bu sonuçlar değerlendirildiğinde sahada ki ölüm oranının %5,5 olduğu görülür. Mevcut doğum ve ölüm oranlarının arasındaki fark gerçek nüfus artış hızını verir.¹⁰⁰ Veri analizleri bizi bir kere daha sosyal şartların iyileşmesi gerçeğine götürür. Nüfus hareketlerinin diğer kolunu oluşturan göçler ilçe nüfusunun dışarı akmasına sebep olurken, nüfusun yıllara göre artış göstermesinin başlıca etmeni elbette ki doğum sayısının ölüm sayısından fazla olmasıdır. Doğum ve ölüm oranı arasında ki pergelin gittikçe açılmasında etkili olan faktörler; sağlık eğitim bilinci, hastalık etkenlerine karşı korunma, beslenme, kaliteli yaşam süresinin uzaması, gebe ve bebek sağlığının korunarak anne-çocuk ölüm hızının düşürülmesidir.

⁹⁸ Tümertekin,E.,-Özgüç,N,2002 a.g.e.,s.253.

⁹⁹ Zaman, M., 2001, a.g.e., s.93.

¹⁰⁰ Doğanay, H., 1994, a.g.e., s.147.

2.1.3.2. Göçler

Göç, bir idari sınırı geçerek oturma yerini devamlı ya da uzun süreli olarak değiştirme olayını ifade etmektedir. Bu değişim, kıtalararası, uluslar arası, bölgeler arası, kırdan şehre ya da şimdi görüldüğü gibi şehirden kıra doğru herhangi bir ölçek ya da yönde meydana gelebilir. İnsanların bir yerden diğerine göçleri çok önemli bir coğrafi olgudur. Göçler nüfusun yeniden dağılımı sonucunu doğurur.¹⁰¹ İnsanları göçe iten çok sayıda neden vardır, bunların başında da ekonomik olanlar gelir.

Araştırma bölgesinde nüfusun bu hareketine sebep olan etmenler çeşitliliği, coğrafi olarak topoğrafyanın yaşamı zorlaştırması, tarım topraklarının yetersiz olması hayat, şartlarının iyileşmesine paralel gittikçe artan nüfusun ekonomik sıkıntılara sebep olması başlıca etmenler olarak sıralanabilir. Bunlara ek olarak büyük kentlerdeki eğitimin kalitesi, hizmet ulaşım hızı ve sosyal hayatın cazip yönleri sayılabilir. Nitekim nüfus değişimindeki unsurlardan biri olan göçler nüfus ile kaynaklar arasında daha iyi bir denge sağlanmasını başarmak için kendiliğinden meydana gelen bir çaba olarak yorumlanmaktadır.¹⁰²

Şalpazarı ilçe merkezi genel itibari ile göç alan değil, göç veren bir yöredir, ilçe merkezindeki kamu kuruluşlarında görev yapan görevlilerin birçoğu merkezde ikamet eden yöre halkıdır. Bununla birlikte az sayıda olmakla birlikte araştırma bölgesine atanan ve geçici bir süre kalmak üzere ilçe merkezine yerleşen kamu görevlileri de askeri personelden bahsedebiliriz.

Şalpazarı ilçe merkezinde değişik faktörlere bağlı olarak meydana gelen göç olayını ülke dışına yönelik olarak dış göçler ile ülke içine yönelik iç göçler olarak iki kategoride incelemek mümkündür. Hatta bu göçlere toplam nüfus miktarı üzerinde çok fazla bir etkiye sahip olmayan mevsimlik göçleri de eklemek yerinde olacaktır.¹⁰³

2.1.3.2.1. Dış göçler

Türkiye'den dış ülkelere işgücü arzı, 1950'li yıllardan başlar. Ancak en belirgin duruma geldiği devre 1962- 1963 yıllarıdır.¹⁰⁴ Dünyanın hemen her ülkesi her hangi bir şekilde göç olgusunu yaşamaktadır. Özellikle de gelişmekte olan ülkelerden gelişmiş ülkelere yönelik göçler bunların başındadır. Araştırma bölgesinden yurt dışına yönelik

¹⁰¹ Tümertekin,N.,-Özgüç,N,2002, a.g.e., s.308.

¹⁰² Tümertekin, E., 1984 Beşeri Coğrafyaya Giriş, Erenler Matbaası, İstanbul, s.125.

¹⁰³ Zaman,M.,2001.a.g.e. ,s.94

¹⁰⁴ Doğanay,H.,1994. a.g.e.,s.201.

göçlerin ise 1975 yılından sonra bariz bir şekilde arttığı gözlemlenmiştir. Göç hareketinin sebeplerinden itici güçler denilebilecekler arasında çevresel demografik ekonomik ve sosyal baskılar sayılabilir.¹⁰⁵ Araştırmamıza konu teşkil eden Şalpazarı ilçe merkezinden dış ülkelere yönelik göçlerin temel sebebi ise tarımın aile geçimi için yetersiz kalması, nüfusun tamamını istihdam edecek iş sahasının bulunmayışı ve bunlara ek olarak, yaşama koşullarını iyileştirmek, ekonomik fırsatlar kişisel güvenlik, özgürlük ve bağımsızlık şansı ile eğitim ve kültürle ilgili fırsatlar gibi toplumsal alanlardır.¹⁰⁶ Bir kimseyi ülkesini terk etmeye zorlayan belli başlı ekonomik baskılar ise yoksulluk, işsizlik ve ürün elde etmede ki başarısızlıktır.

Göç edilen ülkeler arasında Almanya ilk sırada yer almaktadır. Almanya'ya göç eden işçi sayısının fazlalığının sebebi Türkiye'den işçi talebinde bulunan ilk ülkenin Almanya oluşudur (Tablo 2.2, Şekil 2.2). Söz konusu ülkeyi, Hollanda, Belçika, Fransa, Avusturya, İsviçre gibi Avrupa ülkeleri izler. Araştırma sahasından yurtdışına yönelik gerçekleşen ilk göçlerin niteliği bireysel yapılmış olmasıdır. Uzun yıllar aileler parçalanmış ve zor koşullarda geçim sağlanmaya çalışılmıştır işçilerden bazıları ailelerini yanına almış ve o ülkeye yerleşmiştir.

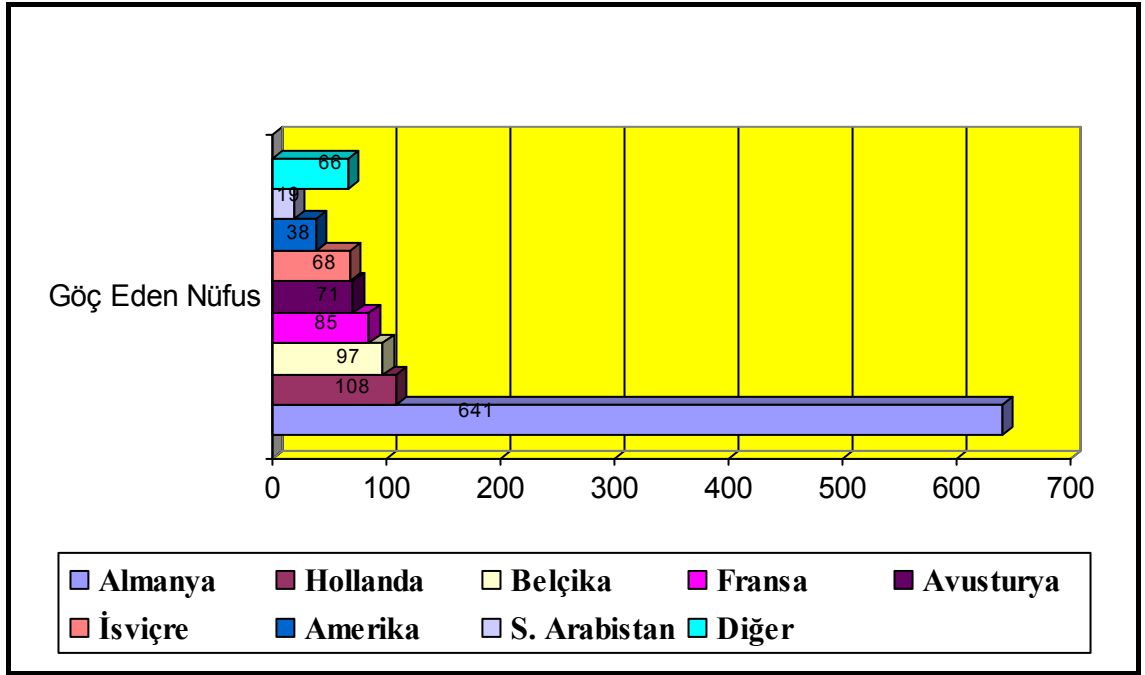
Tablo 2.2. Şalpazarı İlçe Merkezi'nden dış ülkelere yönelik göçlerin ülkelere göre dağılımı (1970- 2000)

Göç Edilen Ülke	Göç Eden Nüfus	%'si
Almanya	641	53%
Hollanda	108	9%
Belçika	97	8%
Fransa	85	7%
Avusturya	71	6%
İsviçre	68	6%
Amerika	38	3%
S. Arabistan	19	2%
Diğerleri	66	6%
Toplam	1193	100%

Kaynak: Yapılan anket sonuçlarından hazırlanmıştır.

¹⁰⁵ Tümertekin,E., Özgüç,N., a.g.e., s.315.

¹⁰⁶ Tümertekin,E., Özgüç,N.,2002, a.g.e., s.316.



Şekil 2.2. Şalpazarı ilçe merkezinden dış ülkelere yönelik göçlerin ülkelere göre dağılımı (1970- 2000)

2.1.3.2.2. İç göçler

İç göçler, nüfusun aynı ülke içinde yeniden yerleşimini ifade eder. Araştırma sahasında ki nüfus aktif olarak bu harekete iştirak etmektedir. Nitekim insanların güven duydukları toprakları bırakarak başka yerleşim alanlarına yerleşmeleri temelde yaşamın devamını sağlamak içindir.

Araştırma sahasında ülke içine yönelik göçlerin ne zaman başladığına dair elimizde net veriler bulunmamaktadır. Ancak nüfus artışının beraberinde istihdam sorunu ve geçim sıkıntısını getirdiğini düşünürsek nüfusun artış göstermeye başladığı tarihleri göçün başladığı tarihler olarak kabul edebiliriz. Nüfusun büyük kent merkezlerine yeni açılmış sanayi bölgelerine göç etmeye başladığı 1940'lı yıllarda ise bu göç eden zümreyi daha ziyade Zonguldak kömür ocaklarına çalışmak için gidenler oluşturuyor.¹⁰⁷

İlden ile göç ile kırsal kesimden kentlere göç oranının özellikle son yıllarda bu denli bir artış göstermesinin başlıca sebebi elbette geçim sıkıntısıdır. Bununla birlikte her zaman mevcut olan geçim sıkıntısının bu denli fark edilir hale gelmesini sağlayan büyük kentlerde ki lüks hayatı daha cazip hale getiren medya-iletişim dünyasıdır.

¹⁰⁷ Tümertekin,E., Özgüç,E.,2002 a.g.e,s.333.

Büyük kentler ve ayrıcalıklarının çağrısı insanlar için birincil hedef haline gelmiştir. Zaten genel bir bakışla son iki yüzyıl boyunca tüm dünyada en yaygın göç olayını kırsal alanlardan şehirselle alanlara doğru olan iç göçler oluşturmuştur. Kırdan şehirlere olan göçler en çok sayıda insanı kapsayan göçlerdir.

Buna karşın Türkiye’de iç göçler günden güne önem kazanmaktadır. Nitekim 1935 yılında Türkiye’de ülke nüfusunun ancak % 6.8’ini oluşturan 1.104.107 kişi doğdukları yeri terk ederek ülke içinde başka yerlere yerleşmişken bu miktar 1970 yılında 5.789.000’a yükselmiş dolayısıyla ülke nüfusunun %16.1’ini bulmuştur. Türkiye’de doğdukları yeri terk eden nüfus, başka sözcüklerle göçmen nüfus, eskiye oranla daha azalmakla birlikte hala büyük şehirlere gitmektedirler. Buda kuşkusuz büyük şehirlerin daha da büyümelerine sebep olmaktadır. Çok doğal olarak bu şehirlerde nüfus artışı da ülke nüfus artışı ortalamalarının çok üstünde olmaktadır.

Sahamızda ki mevcut nüfusun büyük bir kısmı, ülke genelinde olduğu gibi İstanbul’a göçmüştür. Türkiye de ki iç göçler üzerine yapılmış olan araştırmalar iç göçlerin önemli kısmının Marmara Bölgesine, özellikle İstanbul ve onun yakınlarında ki İzmit, Adapazarı, Bursa’ya yöneldiğini göstermektedir. Göç alan illerin İstanbul’un gelişme yönlerinde olması ise “Şehirselle Bandlaşma” ya da Canurbanization oluşturmakta olduğu ile açıklanmıştır.¹⁰⁸

Sahada ki doğal süreçler, bölge topografyasının olumsuzlukları göç isteğini besler. 1940- 1960 dönemlerinde göçler genelde bireysel ve geri döngüsel bir haldeyken son yıllarda mevcut göçler aile ile birliktedir ve devamlı yerleşme amacı taşır.

Merkez sağlık ocağından alınan bilgiler ve yapılan görüşmeler doğrultusunda en çok göç edilen illerin sırasıyla İstanbul, Bursa, Trabzon ve Samsun olduğu görülür (Tablo 2.3.)

¹⁰⁸ Tümeretekin, E., Özgüç, E., 2002a. g.e., s.339

Tablo 2.3. Şalpazarı İlçesi'nden göç eden aile sayısı, nüfusu ve göç ettikleri iller (1970-2000)

Göç Eden İl	Göç Eden Aile sayısı	Göç Eden Nüfus sayısı
İstanbul	122	562
Bursa	108	505
Trabzon	95	425
Yalova	91	412
Samsun	80	352
Ankara	68	339
Sakarya	55	258
Zonguldak	51	219
Diğerleri	92	418
Toplam	573	3491

Kaynak: Şalpazarı Merkez Sağlık Ocağı verilerinden.

Göçleri, insanların başka taşınma ya da yer değiştirme hareketlerinden ayırt etmek için, devamlı ya da geçici olarak yapılan ayrıma da sık rastlanır. Göçlerde egemen özellik oturulan yeri devamlı terk etmek olmakla birlikte geçici göç sayılan mevsimlik göçler de sık rastlanan bir göç türüdür. Hayvancılık faaliyetlerinin bir otlaktan diğerine yer değiştirmeli olarak sürdürülmesi şeklinde ki göçebe hayvancılık (transhüman) bunun en bilinen örneğidir.¹⁰⁹

Nitekim yıl içerisinde belli bir süre göç hareketlerine katılan bu nüfus değerlendirildiğinde, nüfus hareketleri açısından (Şalpazarı) ilçesinde mevcut hareketlerden birini de mevsimler göçler oluşturur. Bunların en önemlisini yoğun yaylacılık faaliyetleri sonrası meydana gelen yayla göçleri oluşturmaktadır.¹¹⁰ Nüfusun büyük bir bölümünün bugünün şartlarında tarım ve hayvancılıktan ziyade hizmet sektöründe ya da kamu kurum ve kuruluşlarında çalıştığı düşünülürse yaylacılık faaliyetlerinin artık çoğunlukla rekreasyonel amaçlı olduğunu söyleyebiliriz yine de gittikçe azalmasına rağmen hayvancılıkta geçimini sağlayan aileler çevredeki il ve ilçelerinde ortak kullandığı yaylalara çıkmaktadır. Mevsimlik göçlerin yoğun olduğu

¹⁰⁹ Tümertekin, E., Özgüç, N., 2002, a.g.e., s.309

¹¹⁰ Zaman, M., 2001, a.g.e.s100

diğer bir alanı eğitim oluşturur. Eğitim ve öğretim dönemlerinde il içi ve yahut iller arası yer değiştiren öğrenci sayısı oldukça fazladır. Bu göçlere bazen ailelerde iştirak etmektedir. Nüfusun mevsimlik yer değiştirmesine daha dar kapsamda da olsa etken olan diğer bir faktör hasat zamanları bazı yörelerin işgücüne olan ihtiyacıdır. Çevredeki il ve ilçelerin değişik sektörlerde dönemsel işgücüne olan ihtiyacı Şalpazarı ilçesinde bulunan işsiz nüfusu bu harekete müdahil kılmaktadır.

2.1.4. Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Özellikleri

2.1.4.1. Nüfusun cinsiyet ve yaş yapısı

Trabzon il genelinde 1927 yılından 2000 yılına kadar olan dönemde erkek nüfusun büyüklüğü kadın nüfustan daha az olmuştur. Şalpazarı ilçesinde nüfusun cinsiyet göre dağılımı Trabzon geneline paralellik göstermiştir.

Nitekim bir yerleşim yerinde özellikle göç ve ölüm gibi demografik olaylar cinsiyete göre farklı bir yapı göstermiyorsa kadın ve erkek nüfusun yaklaşık olarak aynı büyüklükte olması beklenmektedir. Genel olarak 100 ya da 1000 kadına düşen erkek miktarı olarak tanımlanan cinsiyet oranı ülkeden ülkeye olduğu kadar bir bölge içinde de, yer yer değişiklikler göstermektedir.¹¹¹ Bu nedenle de, bir nüfus kitlesinde, ama özellikle ülke nüfuslarında, nüfusun yaşlara ve cinsiyetlere göre dağılım başka bir ifade ile nüfusun yaş ve cinsiyet yapısı, bazı sosyal ve ekonomik amaçlı sorunların belirlenmesi zorunluluğu nedeniyle de büyük önem taşır.¹¹² Şalpazarı ilçe merkezinde 2000 yılına ait sağlık ocağı verilerine göre yaklaşık 100 kadına 102 erkek düşmektedir. Bu durum diğer sayım dönemlerine ve genel nüfus yapısına tezat eder(Tablo 2.4.).

Kadın ve erkek nüfuslarında görülen bu farklılığı kesin bir takım demografik nedenlere bağlamak doğru değildir. Ancak doğumlarda, kız veya erkek çocuk fazlalığı yanında göçler ve savaşlar gibi toplumsal olaylarında bu farklılıkta rol oynadığı görülmektedir.¹¹³ Savaş dönemlerinin yurt genelinde bir nüfus değişimi istatistikler dahilinde gözlemleyebiliyoruz. 1960 sonrası kadın, nüfus fazlalığını ise yine yurt genelinde özellikle kırsal alanda erkek nüfusun yurt dışına yönelik göçü ile açıklayabiliyoruz. Ayrıca seçim dönemi erkek nüfusun yer değiştirmesi sebebiyle kadın nüfus fazlalığı görülür.

¹¹¹ Tümertekin, E., 1984, Beşeri Coğrafya'ya Giriş, Erenler Matbaası, İstanbul, s.155.

¹¹² Doğanay, H., 1991, Demografya 'Nüfus Bilimi' İkinci Basım, (Fotokopi), Atatürk Üniv. Fen-Ed. Fak. Coğrafya Böl. Erzurum, s.28.

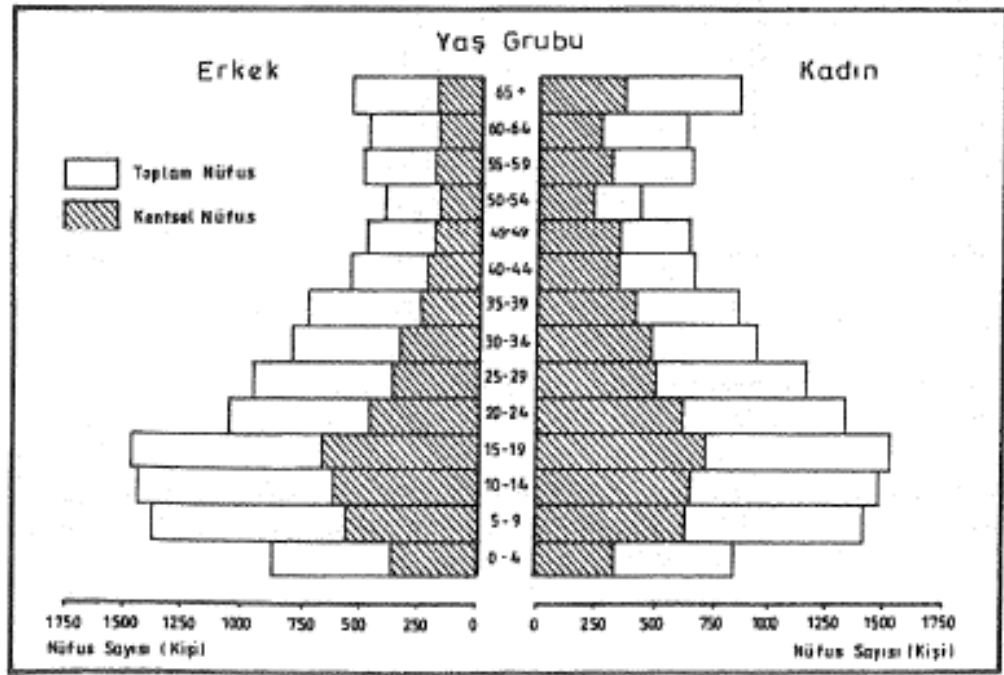
¹¹³ Doğanay, H., 1992, Türkiye Beşeri Coğrafya (Coğ. Gazi Büro Kitabevi, Ankara, s.156)

Tablo 2.4: Şalpazarı İlçe Merkezi'nde nüfusun cins durumu (2000)

Yaş Grubu	Erkek	%	Kadın	%	Toplam	Toplam Nüfus %
0-4	309	8	295	8	604	8
5-9	349	9	382	10	731	10
10-14	414	11	376	10	790	10
15-19	462	12	442	12	904	12
20-24	421	11	357	10	778	10
25-29	326	8	337	9	663	9
30-34	285	7	274	7	559	7
35-39	320	8	249	7	569	7
40-44	224	6	215	6	439	6
45-49	195	5	166	4	361	5
50-54	146	4	161	4	307	4
55-59	126	3	117	3	243	3
60-64	116	3	102	3	218	3
65-69	86	2	105	3	191	3
70-74	66	2	82	2	148	2
75-79	27	1	22	1	49	1
80-84	6	0	8	0	14	0
85 +	5	0	17	0	22	0

Kaynak: Şalpazarı Sağlık Ocağı verilerinden hazırlanmıştır.

Şalpazarı Sağlık Ocağı verilerine göre 2000 yılı itibariyle, toplam 7591 olan nüfusun %51'ni erkek nüfus , % 49'nu kadın nüfus oluşturuyordu.



Şekil 2.3. Şalpazarı İlçe Merkezi'nin Nüfus Piramidi (2000)

Şalpazarı İlçe Merkezi'nin 2000 yılı nüfus piramidi incelendiğinde en fazla nüfusun 15-19 yaş grubu içerisinde yer aldığı görülür. Nüfusun piramidinin taban kısmına bakıldığında bu bölümde çocuk nüfusunun geniş bir yayılım gösterdiği fark edilir. 10-14, 20-24 yaş grubundaki fazlalıkta dikkat çekicidir. Orta yaş ve üstünde yavaşça daralan piramide göre bölgede yaşlı nüfusta ise istikrarlı bir azalış görülmektedir(Şekil 2.3).

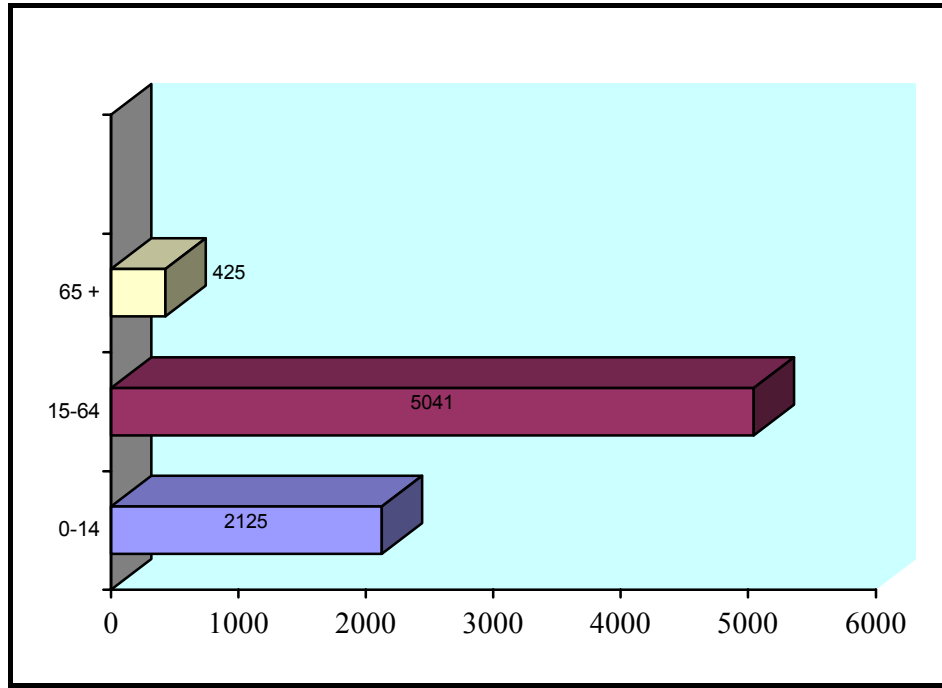
Şalpazarı ilçesinde gerek bağımlılık oranının tespiti, gerekse aktif nüfusun (çalışma çağı nüfusu) belirlenmesi için geniş aralıklı nüfus gruplandırmasına gidilmiştir. Bu gruplar 0-14, 15-64 ve 65+ olarak yapılmıştır(Tablo 2.5).

Tablo 2.5. Şalpazarı İlçesi'nde nüfusun geniş aralıklı gruplandırması

Yaş Grubu	Toplam	%'si
0-14	2125	28
15-64	5041	66
65 +	425	6
Toplam	7591	100

Kaynak: Şalpazarı Sağlık Ocağı Verilerinden.

Bu ayrıma göre araştırma sahasındaki hâkim nüfusun aktif nüfus olarak kabul edilen 15- 64 yaş grubunda toplandığı görülür. Toplam 5041 nüfusun bulunduğu bu grup nüfusun %66 payını oluşturmaktadır. İkinci grupta %28'lik payla 2125 nüfusu 0-14 yaş gurubu, çocuk nüfusu bulunur. Araştırma sahamızda 65 ve üstündeki yaşlı nüfus ise toplam nüfusun %6 kadarıdır. Böylece bağımlı nüfus miktarı %34'lük bir orana sahiptir(Şekil 2.4).



Şekil 2.4. Şalpazarı İlçesi'nde nüfusun geniş aralıklı gruplandırılması

Yaşam kalitesinin sağlık hizmetlerinin ve eğitim düzeyinin artışıyla birlikte yaşam üst sınırı yükselmiştir. Bu sınırın yükselişi araştırma sahamızda da kendisini göstermiş yaşlı nüfus artışında etkili olmuştur. Çocuk nüfusun ise, geri kalmış ülkeler piramidinden farklılık göstererek geçmiş yıllara oranla düştüğü görülür. Elbette ki bu durumda, etkili iletişim ve bilgilendirmeyeyle spontan eğitimin artışı, doğum kontrolünün yaygınlaşması etkili olmuştur.

Araştırma bölgesinde, 2000 yılı Sayım Sonuçları itibariyle 5041 nüfusla %66'lık payı olan aktif nüfusun 15- 64 yaş dilimleri arasında alınması, pratikte fazla bir anlam taşımaz. Çünkü kırsal kesiminde ve de tarım toplumu karakteri taşıyan birçok ülkede, belli emeklilik yaşı olmadığı gibi üretime katılma çağında küçük yaşlardan (örneğin 5- 6 yaşları) başlamakta ve çok ileri yaşlara (70- 80) kadar sürebilmektedir.

Bununla birlikte, yine de milletlerarası kriterlere göre 15-64 yaş dilimlerindeki toplam nüfus, çalışabilecek ve ekonomik faaliyete katılabilecek nüfus diye tanımlanır. Bu dilimler toplamına ise ekonomik alanda faal nüfus veya çalışan nüfus denir.¹¹⁴

Araştırma sahasında, 2000 yılı sağlık ocağı verilerine göre, 15- 49 yaş dâhilinde ki kadın nüfusun toplamı 2040'dır. Mevcut kadın nüfus toplamında 58 doğum olayı meydana gelmiştir. Bölgedeki doğum hızının oldukça yüksek olduğu dikkat çekicidir. Bölgede genel nüfus artış hızının doğal nüfus artış hızından düşük oluşu, ilçe dışına yönelik göçlerin fazla olmasından kaynaklanır.

2.1.4.2. Nüfusun eğitim ve kültür durumu

Eğitim, çağımızda gelişmiş ve gelişmekte olan bütün toplumların üzerinde hassasiyetle durdukları çok önemli bir konudur. Geçmişten geleceğe doğru bu önemin daha da artacağı bir gerçektir. Eğitim sistemini sağlam temellere oturtan ve çağın değişen şartlarına göre yenileyen, ülkeler dünya milletleri arasında çok daha iyi bir konuma gelmiştir.

Araştırma sahamızda, 1923 yılında ilk olarak halkevi şeklinde hizmet vermeye başlayan Geyikli İlköğretmen Okulu, bunu takip eden yıllarda ise 1932 yılında ilçe merkezi ve Simenli, 1944 yılında, Çarlaklı, 1945 yılında Karakaya ve Üzümlü, 1948 Düzköy, 1956 yılında Tepeağaç, 1958 yılında Sütçinar, 1959 yılında Doğancı ilkokullarının açılması ve 1991 yılına gelindiğinde okulsuz köy kalmamış ve hatta Gökçeköy'de 6, Geyikli'de 5, adet ilköğretim okulu açılmış ve ilköğretim okulu sayısı 42'ye ulaşmıştır.

2005 yılı itibariyle ilköğretimde eğitim alan ve eğitim veren nüfus incelendiğinde, Şalpazarı ilçe merkezinde 844 öğrenci ve 35 öğretmenin bulunduğu Atatürk merkez ilköğretim okulu başta gelmektedir. İlçe genelinde ise Doğancı'da Doğancı İlköğretim Okulu 121 öğrenci, 9 öğretmen, Geyikli İlköğretim Okulu 187 öğrenci, 10 öğretmen, Sayvançatak'da 6 öğretmen, 64 öğrenci, Simenli 158 öğrenci, 9 öğretmen, Kabasakal'da 1 vekil öğretmen 22 öğrenci, Kuzuluk'da 2 öğretmen, 29 öğrenci halen eğitime devam etmektedir(Tablo 2.6, Şekil 2.5)

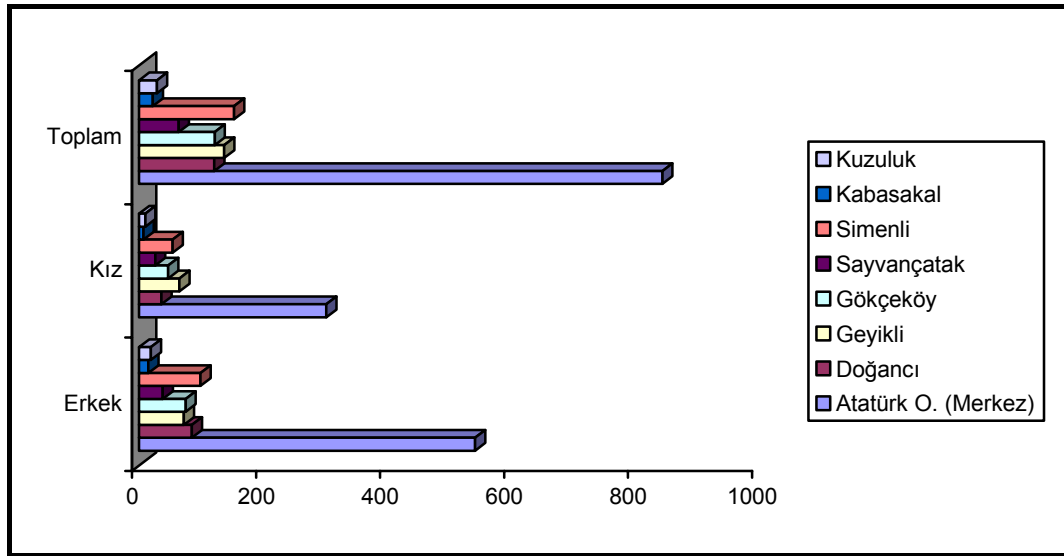
¹¹⁴ Doğanay, H., 1997, a.g.e., s.167.

Tablo 2.6. Şalpazarı ilçesinde ilköğrenime devam eden öğrencilerin okullara göre dağılımı (2005)

Okullar	Erkek	%	Kız	%	Toplam
Atatürk O. (Merkez)	542	64	302	36	844
Doğancı İ.Ö.O.	85	70	36	30	121
Geyikli	72	53	65	47	137
Gökçeköy	75	61	47	39	122
Sayvançatak	38	59	26	41	64
Simenli	99	65	54	35	153
Kabasakal	15	68	7	32	22
Kuzuluk	19	66	10	34	29
Toplam	945	63	547	37	1492

Kaynak: Şalpazarı İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü verilerinden.

Araştırma sahasında, 2005- 2006 eğitim döneminde ilköğretime merkezde devam eden öğrencilerden %64'nü erkek öğrenciler, %36'nı da kız öğrenciler oluşturmaktaydı. 1997'den itibaren ilçe merkezindeki merkez ilköğretim okuluna 16 araba, 16 merkezden 1. kademede, 22 öğrenci, 15 araçla, 15 merkezden 2. kademede 359 öğrenci olmak üzere toplam 586 öğrenciye taşımak suretiyle eğitim vermekte, öğretim, buna ek olarak giyecek kırtasiye ve yiyecek yardımları yapılmaktadır.



Şekil 2.5. Şalpazarı ilçesi'nde ilköğrenime devam eden öğrencilerin okullara göre dağılımı(2005)

Araştırma bölgesinde ilk faaliyete geçen orta öğretim kurumu 1965’de ortaokul olarak öğretime açılmış, Şalpazarı merkez ortaokuludur. 1975 yılında liseye dönüşmüş, 1998 yılında ortaokul kısmı okul bünyesinden alınarak sadece lise haline getirilmiştir. 1 binada, 23 öğretmenle, toplam 242 öğrencisi bulunmaktadır. (Tablo 2.7).

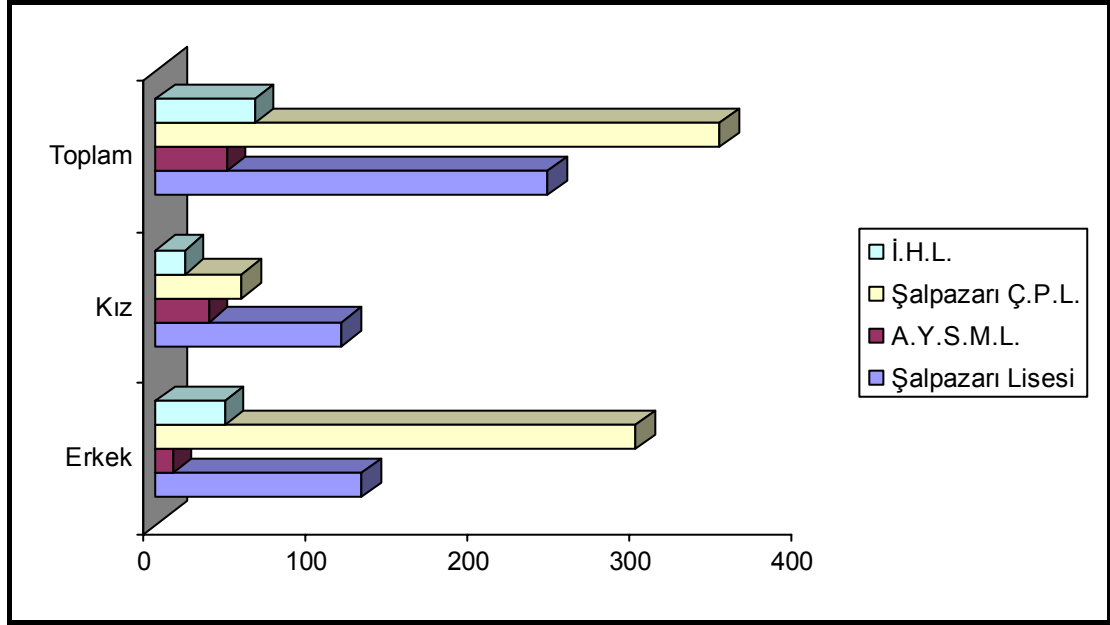
İlçe merkezinde eğitim veren diğer bir lise 1992- 93 yılında kiralık bir binada eğitime başlayan Ayten Yılmaz Sağlık Meslek Lisesi’dir. Eğitime ilk başladığında hemşirelik ve sağlık memurluğu bölümleri açılmış, 1994 yılında tıbbi sekreterlik eklenmiş, 1997 yılında sadece tıbbi sekreterlik bölümü kalmıştır. 2005–2006 yılı itibariyle 8 öğretmeni, 44 öğrencisi bulunmaktadır.

2000 yılında eğitime başlayan Şalpazarı Ç.P.L. (Çok Programlı Lisesi) 25 öğretmen ile 34 öğrenciye eğitim vermektedir. Son olarak yine merkez dâhilinde 61 öğrenci, 6 öğretmen ile eğitime devam eden imam-hatip lisesi bulunmaktadır.

Tablo 2.7. Şalpazarı İlçesinde Ortaöğretime Devam Eden Öğrencilerin Okullara Göre dağılımı (2005)

Okullar	Erkek	%	Kız	%	Toplam
Şalpazarı Lisesi	127	52	115	48	242
A.Y.S.M.L.	11	25	33	75	44
Şalpazarı Ç.P.L.	296	85	53	15	348
İ.H.L.	43	70	18	30	61
Toplam	477	69	218	31	695

Kaynak: Şalpazarı İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü verilerinden



Şekil 2.6. Şalpazarı İlçesi'nde Ortaöğrenime devam eden öğrencilerin okullara göre dağılımı (2005)

Şalpazarı İlçe Merkezi'nde 2005–2006 öğretim yılında, orta öğretime devam eden öğrencilerin %69'unu erkek öğrenciler %31'ini de kız öğrenciler oluşturmaktadır(Şekil 2.6).

Şalpazarı Halk Eğitim Merkezi Müdürlüğü, Milli Eğitim Bakanlığı Çıraklık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü'nün 23 Ocak 1989 tarih ve 1428-0719 sayılı Bakanlık kanunu ile açılmış olup 12 Haziran tarihinde eğitim ve öğretim hizmetlerine başlamıştır. Halk eğitim örgün eğitim dışında kalan eğitim faaliyetlerinin tümüdür.

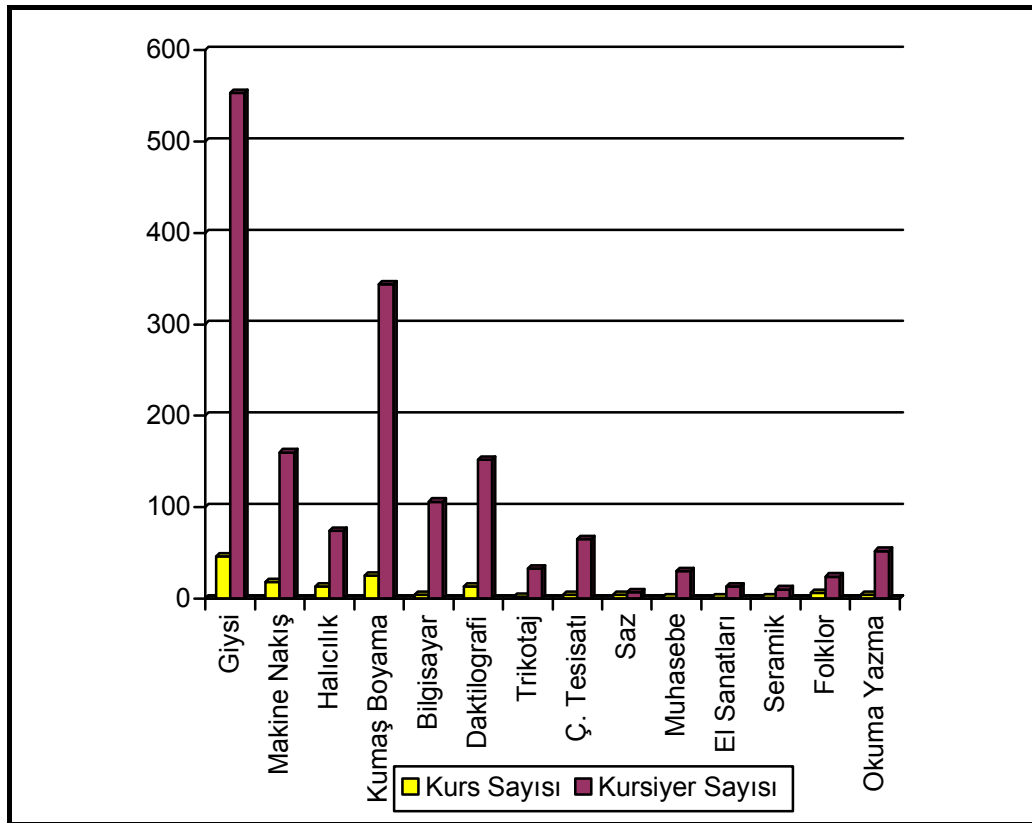
Tablo 2.8. Şalpazarı Halk Eğitim Kursları

	Giysi	Makine Nakış	Halicilik	Kumaş Boyama	Bilgisayar	Daktilografi	Trikotaj
Kurs Sayısı	46	18	13	25	4	13	2
Kursiyer Sayısı	553	160	74	344	106	152	33
	Ç. Tesisatı	Saz	Muhasebe	El Sanatları	Seramik	Folklor	Okuma Yazma
Kurs Sayısı	4	4	1	1	1	6	4
Kursiyer Sayısı	65	7	30	13	10	24	52
Kurs Sayısı Toplamı				142			
Kursiyer Sayısı Toplamı				1623			

Kaynak: Şalpazarı İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü (2000) verilerinden

İlçe merkezinde, halk eğitim olarak açılan meslek kursları beceri ve sosyal kültürel kurslarla halkın her yaştaki kesimine hizmet vermektedir. Bu hizmetleri verirken müdürlüğün başlıca amacı, halkın yöre gelenek görenek, örf ve adetlerini bozmadan ve yörenin el sanatlarını yaşatarak onları gelecek kuşağa aktarmaktadır.

Belde, köy ve mahallelerde açılan giyim, makine-nakış, kumaş boyama, trikotaj, el sanatları, batık, bilgisayar, halıcılık ve yöresel el sanatları (çanta) folklor, saz (bağlama) dalında toplam mevcut kurs sayısı 150 olup 1991 kişiye kurs bitirme belgesi verilmiştir. 1. Kademe okuma Yazma Kursu olarak 4 kurs açılmış 41 kişiye okuma yazma belgesi verilmiştir. 2 Kademe olarak 3 okuma yazma kursu açılmış 22 kişiye ilkokul diploması yerine gelen belge verilmiştir. İlköğretim ve ortaöğretim bünyesinde yetiştirme üniversiteye hazırlık ve folklor dalında örgün eğitime destek kursları açılmıştır. Sosyal Kültürel faaliyet olarak her yıl kursların sonunda yıl sonu sergisi hazırlayarak yapılan çalışmalar halkın ziyaretine açılmaktadır(Tablo 2.8, Şekil 2.7).



Şekil 2.7. Şalpazarı Halk Eğitim Kursları

Araştırma sahasında 2000 yılı itibariyle okuma yazma çağındaki toplam 6842 kişiden okuma yazma bilmeyenlerin toplamı 802, okuma yazma bilenlerin toplamı ise 6040'dır. Okuma yazma bilen toplamdan herhangi bir okul bitirmeyenlerin sayısı 1508 iken, ilkokul mezunlarının sayısı 1915, ilköğretim bitirenlerin sayısı 308, ortaokul mezunu olanlar 616, dengi bir meslek okulu 20, lise mezunu olanlar 1129, lise dengi meslek okulu bitirenler 273 yüksek öğretim bitiren nüfus sayısı ise 271'dir.

2.1.4.3. Nüfusun beslenme ve sağlık durumu

Araştırmaya konu teşkil eden Şalpazarı ilçe merkezinde temel geçim kaynağını, tarım ve hayvancılık oluşturmaktadır. Buna rağmen, hayvansal ürünler geçime destek amaçlı satıldığından yeterince tüketilememektedir. Nüfusun beslenmesi ve sağlık durumu, gelir düzeyi ve eğitim seviyeleriyle doğru orantılı olarak artış gösterir. (Gelir düzeyi yüksek, eğitilmiş aileler yeterince düzenli ve dengeli beslenirler.

Dar gelirli ailelerin beslenme profillerine bakıldığında, bölgedeki ailelerin beslenmesinde hayvansal ürünlerin içinde en fazla süt ve süt ürünlerinin önem arz etmektedir. Özellikle süt, peynir, tereyağı, lor (çökelek) ailelerin çok fazla tükettikleri besin maddelerdir kendi yetiştirdikleri tarım ürünleri de beslenmedeki temel taşlardan biridir. Mısır, Patates, fasulye, kabak, lahana oldukça fazla tüketilmektedir.

İhtiyaca yönelik birçok besin maddesi ilçeye dışarıdan gelmektedir. Merkezde ki dükkân, market ve haftada 1 kez kurulan Pazar ihtiyaçları karşılayabilmektedir. Ulaşımın gittikçe kolaylaşması ve iletişimin artması sayesinde başta ekmek olmak üzere evde pişirilen birçok ürün yerini hazır gıdaya bırakmıştır merkezden gelmektedir.

Araştırma sahasında 1988 yılında Şalpazarı'nın ilçe durumuna getirilmesiyle kurulmuş olan sağlık grup başkanlığına bağlı sağlık ocağı bulunmaktadır. Bunlar merkez sağlık Şalpazarı merkez vermeye başlamıştır Sağlık Ocağı Tabipliği 1968 yılında kurulmuş, 1988 yılında Şalpazarı'nın ilçe olması nedeniyle Sağlık Grup Başkanlığı olarak hizmet vermektedir. Grup başkanlığına bağlı 5 sağlık ocağı bulunmakta olup "Sağlık evi, "köy ve 6 mahalleye hizmet vermektedir. Jeep otosu, ambulans sağlık ocağı hizmetinde kullanılmaktadır.

Geyikli Sağlık Ocağı Tabipliği ve Sağlık Ocağı 1969 yılında kurulmuştur. 5 Sağlık evi bulunmakta olup, 1 mahalle ve 4 köye hizmet vermektedir 1 doktor görev yapmaktadır.

Geyikli Şehit Er Halil Karagöz Sağlık Ocağı Tabipliği 1997 yılında kurulmuştur. 2 sağlık evi bulunmakta olup 3 mahalle 1 köye hizmet vermektedir. Sütçinar Sağlık Ocağı Tabipliği, 1992 yılında hizmete girmiştir, 2 sağlık ocağı olarak hizmete girmiştir. 3 Sağlık evi bulunmaktadır.

Daha dar kapsamda kolay tetkik ve tedavi edilebilen rahatsızlıklar için yeterli gelen, sağlık evi ve sağlık ocakları ileri tetkik ve tedavi için yetersiz kalmaktadır. Bu gibi komplike durumlarda ya ambulanslar vasıtasıyla ya da önerilerle hastalar Vakıfkebir ya da Trabzon'da bulunan tam teşekküllü hastanelere nakledilirler.

Araştırma sahamızda nemli ve yağışlı bölgelere münhasır rahatsızlıklar sıklıkla görülür, bunların başında nem oranının yüksek olmasına bağlı romatizmal rahatsızlıklar, aşırı karalâhana tüketiminden ve toprağın aşırı yıkanmasından kaynaklanan iyot emilim bozukluğu sonucu, guatr ve son dönemlerde Çernobil faciasının etkilerinin fazlaca vurgulandığı CA vakaları gelir.

Köylerin uzak oluşu, acil vakalarda müdahale şansını azaltır, bu anlamda sağlık hizmetleri yetersiz kalmaktadır. Bu da kırsal alanda yaşamının en başlıca sorunlarından birini oluşturur.

2.1.4.4. Aile büyüklüğü

Araştırma sahasındaki toplam hane halkı sayısı; 1324'tür. Bölgede yaşayan toplam nüfus 7686'dır. Ortalamaları alındığında hane başına düşen kişi sayısı 5.8'dir. Bu değer Türkiye ortalamasının (1985, 5.2) üstündedir.¹¹⁵ Bilindiği gibi hanede yaşayan birey sayısının eğitim ve kültürel bakımdan ilişkisi vardır.

2000 yılı itibariyle yapılan sayımlar neticesinde kişilerin hanelere göre dağılışı 7 kişilik haneler öncülük yapmaktadır (Tablo 2.9). Toplam 1324 haneden 352'sinde 7 kişiyi yaşamaktadır. İkinci sırayı 197 haneye 5 kişi, üçüncü sırayı ise 176 haneye 6 kişi olmaktadır. En az yığılma ise 9 kişilik hanelerde olmuştur. 9 kişinin yaşadığı hane sayısı 57'dir. Genel anlamda bu rakamlar pek sahici değildir. Çünkü sayım dönemlerinde bir hane içine toplanan insanların çoğu aile yapısını bozmuş alternatif olarak çekirdek aile modelini kanıksamıştır. Böylece yeni evlenen her çift kendi ailesini kurmuştur.

¹¹⁵ Zaman, M. 1991, a.g.e. s.63.

Tablo 2.9. Şalpazarı İlçesi' nde hane halkı büyüklüğüne göre hane halkı sayısı (2000)

Hane Sayısı	Toplam Nüfus	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1324	7686	53	129	93	135	197	176	352	44	37	108

Kaynak: DİE verilerinden.

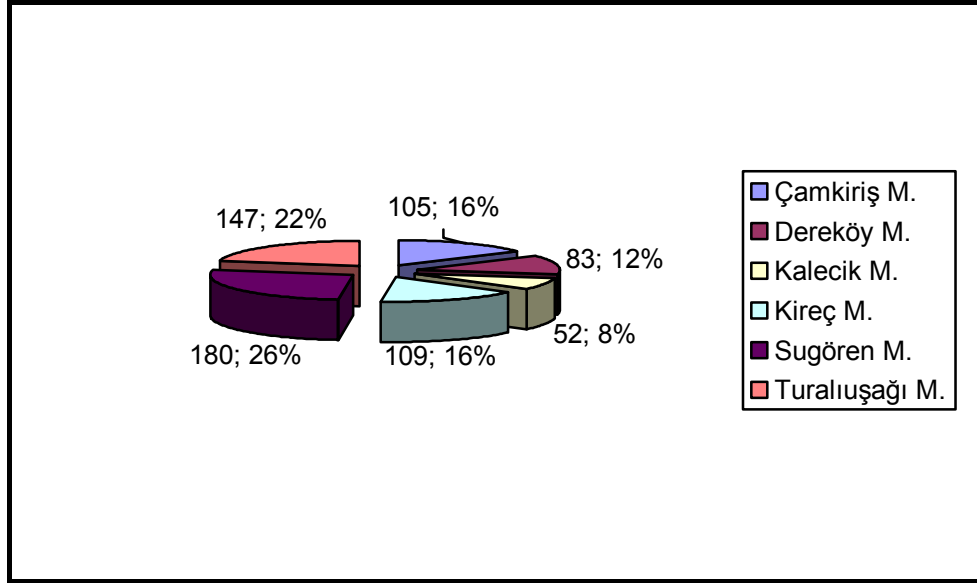
Şalpazarı ilçe merkezinde aile büyüklüğünün mahalleler düzeyinde dağılışı gözden geçirilince bazı dikkat çekici farklılıklar görülür(Tablo 2.10).

Tablo 2.10. Şalpazarı İlçe Merkezinde mahallelere göre aile büyüklükleri

Mahalleler	Hane Sayısı	Nüfusu	Aile Büyüklüğü
Çamkiriş M.	105	722	6.8
Dereköy M.	83	1267	15.2
Kalecik M.	52	481	9.2
Kireç M.	109	1337	12.2
Sugören M.	180	767	4.2
Turalıuşağı M.	147	773	5.2

Kaynak: Şalpazarı Nüfus Müdürlüğü kayıtlarından.

Elimizdeki verilerde dikkat çekici farklar mevcuttur. Burada tekrar değinilmesi gereken husus sayım dönemlerinde sayıldıkları hanede yaşamayan insanların çokluğudur. Açıkça gözlemlendiğinde Kireç mahallesinde bu denli kalabalık hane sayısı 5'in üstüne çıkamaz(Şekil 2.8). Hanelerin birçoğunda daimi olarak yaşayan insan sayısı 3'ü geçmemektedir. Köy yaşantısını kanıksamış yaşlılar dışında daimi köyde kalan genç nüfus nerdeyse yoktur. Bu anlamda kayıtlar gerçeği yansıtmamaktadır.



Şekil 2.8. Şalpazarı İlçe Merkezi'nde mahallelere göre aile büyüklükleri

2.1.4.5. Nüfusun diğer sosyal özellikleri

Bir yörenin sosyal özellikleri, yörenin kurulduğu mevkiinin fiziki şartları, fiziki şartların şekillendirdiği beşeri özellikleri ve bunlar neticesinde gelişen ekonomik şartlarıyla, oldukça yakından ilgilidir. Nitekim veraset sebebi ve orman dokusunun fazla gelişmesiyle bağıntılı olarak, küçülen tarım arazilerinde fındık tarımı haricinde ticarete yönelik ziraat faaliyeti gelişmemiş, hâkim ziraat faaliyeti geçim tipinde olmuştur. Yine hayvancılık faaliyetlerinde geçime yönelik devam etmektedir. Yörede hayvancılık ve tarım faaliyetleri yöre halkının ihtiyacını karşılamaya yöneliktir, dar kapsamlı olarak devam etse de tarım ve özellikle hayvancılık faaliyetinin devamı için mevsimlik göçler zorunlu hale gelmiştir. Zaten çoğu aile ferdinin yaşamını idame ettirebilmek için ilçe dışında kamuda ya da çeşitli hizmet sektöründe çalıştığı düşünülürse sürekli göç üzere, kaotik bir yaşamın süregeldiği görülür.

Yörede yaşam şartlarının, kültürün ve örflerin şekillendirdiği bir sosyal hayat döngüsü vardır. Tarım kaynaklarının geçim için yetersiz kalmasıyla, ailenin hamisi statüsünde olan erkek nüfus yurt içi ve yurt dışına göç etmektedir. Artan göçler neticesinde geride kalan mevcut yaşamın şekillenmesi kadına kalmıştır. Kadınlar hem ev işi, çocuk yetiştirme gibi eve bağlı yaşam organizasyonlarını hem de ekme-dikme, hayvancılık gibi tarım faaliyetlerini yürütme görevini üstlenmiştir. Ulaşımın gelişmediği daha geçmiş dönemlerde, kadınlar odun, ot gibi ağır yükleri uzun mesafelerde

sırtlarında taşımaktadır. Bugün, yaşam şartlarının oldukça değişmesine rağmen, kültürel alışkanlıkların devamı olarak, kırsal alanda çalışmanın merkezinde, tarım faaliyetlerinde yine kadınların aktif olması, kısa mesafelerde sırtlarında yük taşıyor olması oldukça dikkat çekicidir.

Günümüzde, yenilenmiş ve modernize meskenlerde yaşayan çoğu yöre halkı, çağın gerektirdiği hemen bütün teknolojik donanıma sahiptir. Televizyon, telefon, bilgisayar gibi temel iletişim cihazları ve günlük yaşamı kolaylaştıran çamaşır makinesi, buzdolabı, fırın gibi elektronik ev eşyaları hanelerde mevcuttur.

Bölgedeki doğal çevre şartları ailenin yakacak maddesi temininde büyük kolaylıklar sağlamıştır. Gerçekte de, ormanların yaygın olması nedeniyle Şalpazarı ilçe merkezindeki ailelerin en önemli yakacak maddesini odun oluşturmaktadır.¹¹⁶

Şalpazarı ilçe merkezinde halk, ihtiyaçlarının çoğunu Çarşamba günleri şehir merkezinde kurulan pazarda karşılamaktadır. Köylerde ikamet eden nüfus düzenli olarak çarşambaları pazara iner.

Kırsal yaşam kültürünün en belirgin özelliği olan toplumsal dayanışma, araştırma sahasında hala varlığını korumaktadır. Hatta çoğu ailelerde bu kültür öylesine yerleşiktir ki ilçe dışından bile seremonilere eşlik edilir. Düğünler ve cenazeler bu seremonilerin başında gelir. İşlerin yoğun ve güç olduğu durumlarda imeceler(meci) yapılır. Bayramlar ve özellikle yayla şenlikleri bütün yöre halkının bir araya gelmesini sağlar. Kurban bayramı sonrası yapılan ve bütün hanelere dağıtılan keşkek ise birlikteliğin sembolik bir ifadesi gibidir. Yaylacılığın bölgemiz insanı için çok önemli bir yeri vardır. Yaz aylarında gidilen yaylalarda ve yine belirli ayların belirli günlerinde yapılan Kadirga, Alaca Pazarı, Sis Pazarı şenlikleri hem alışveriş yapmak, hem de eğlenmek için çok önemli birer etken olmuştur.

2.1.4.6. Çalışma çağı nüfusun sektörel dağılımı

Araştırma bölgemizdeki aktif nüfusun faaliyet gösterdiği fonksiyon alanlarını, hizmetler tarım ve sanayi olarak üç grupta incelemek mümkündür.

Şalpazarı ilçe merkezinde, çalışabilen nüfus olarak yorumlanan 12 yaş ve üstü aktif nüfusun toplam 5924 'tür. Bu nüfusun % 52 (3059) erkekler, %.48 2866'sini ise kadınlar oluşturmaktadır. İşgücüne katılma oranı kadın nüfus için yerleşim yerine göre

¹¹⁶ Zaman, M., 1991,a.g.e., s.65.

çok büyük farklılık göstermektedir. Köydeki her 100 kadından 81'i işgücünde iken bu oran il merkezinde % 18, ilçe merkezlerinde ise % 13'tür. Aktif nüfus içinde işsiz olan, işgücünde olmayan nüfus 4917'dir. İstihdam edilen 1007 kişinin sektörlere göre dağılıma gelince, toplam 513 kişilik bir nüfusla hizmetler sektörü ile %51'lik oranla başlıdır. Bu sektörle çalışanların %86 (440) erkek nüfusu oluştururlar. % 14 (73) kişiyle kadınlar erkeklerin gerisinde kalır(Tablo 2.11).

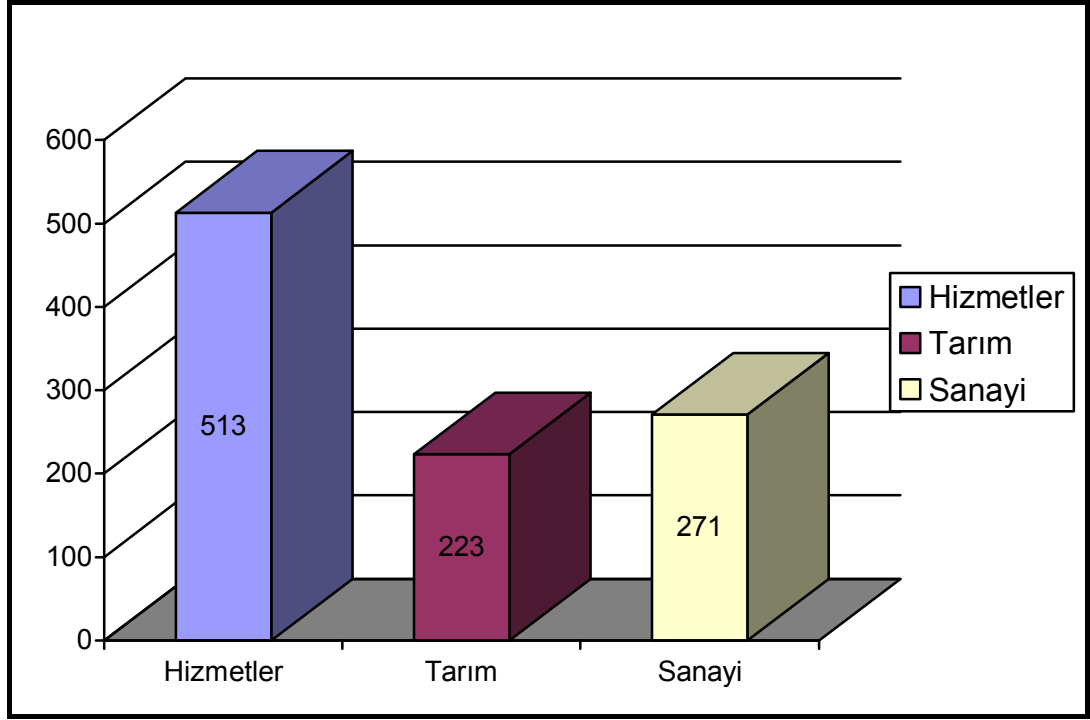
Şalpaazarı ilçe merkezinde çalışan nüfusun yaklaşık %22'si (223 kişi) tarımla uğraşmaktadır. Elbette ilçe genelinde bir araştırma yapıldığında tarım sektöründe çalışan işgücünün oldukça fazla olduğu görülecektir. Cinsiyete göre bir dağılım yapıldığında ise bu sektörde çalışan kadın nüfusun hayli yüksek olduğu dikkat çekicidir. Gözlemlerimizin doğrultusunda yapmış olduğumuz bu yorum detaylı bir araştırma olmadığı için verilememiştir. İlçe merkezinde yapılan araştırma bazında bu sektörde çalışan kadın nüfusun 90 kişi olduğunu görüyoruz. Aynı sektörde erkek işgücü 133 kişidir.

Tablo 2.11. Şalpaazarı İlçe Merkezinde Çalışma Çağı Nüfusun Makro Düzeyde Sektörel Dağılımı (2000)

Fonksiyonlar	Çalışan Nüfus	%'si
Hizmetler	513	51
Tarım	223	22
Sanayi	271	27
Toplam	1007	100

Kaynak: DİE verilerinden.

İlçe merkezinde sanayi faaliyetleri gelişmediği halde, bu kesimde çalışanlar %27 (271) kişi payla tarım sektöründen fazladır(Şekil 2.9). Yine bu gruba müdahil nüfusun toplam sayısının neredeyse tamamının erkek işgücünden oluştuğunu görüyoruz. Bu sektörde çalışan kadın işgücü sadece 5 kişidir.



Şekil 2.9. Şalpazarı ilçe merkezinde çalışma çağı nüfusun makro düzeyde sektörel dağılımı

Araştırma bölgemizde nüfus sayımında ilçe merkezindeki aktif nüfusun % 83'ü (4917 kişi) bir payın çalışmayan nüfus (işsiz) olarak kaydedilmesi, işsizliğin yörenin en büyük sorunu olduğunu söylememiz için yeterlidir. Çalışmayan işgücü, kendine geçici işler bulmak ümidiyle daima göç halindedir.

2.1.5. Nüfus Yoğunlukları ve Dağılışı

Akhisar deresi vadisi üzerinde yer alan Şalpazarı ilçesinde nüfusun dağılışı dikkat çekicidir. Bu dağılışı etkileyen başlıca faktörler arasında; yeryüzü şekilleri yükselti, iklim elemanları, orman örtüsü gibi doğal çevre faktörlerinin yanı sıra, tarım arazilerinin dağılışı, ulaşım imkânları yerleşmelerin tarihi gelişimleri iç ve dış göçler gibi beşeri çevre şartlarının da önemli etkileri söz konusudur.

Yüzölçümü 182 km² ve 2000 yılı nüfusu toplam 23390 olan Şalpazarı ilçesinde km²'ye düşen nüfus 128 kişi kadardır. Bu değer aynı yıl itibariyle 795849 nüfusa ve 4685 km² yüzölçüme sahip, Trabzon ili genelinde (170 kişi km²) daha azdır. Buna karşılık km²'ye 13 kişi kadar olan Türkiye ve Karadeniz Bölgesi genelinde daha fazladır. Araştırma sahasının toplam nüfusunun % 33'ü (7591), ilçe merkezinde %77

(15799) kadarı da kırsal kesimde yaşamaktadır. Şalpazarı ilçesinin nüfus dağılışına dikkat edildiğinde açıkça görülen nüfusun yaklaşık % 90 (21185) kadarının 150-1000 m yükseltileri arasında dağılım gösterirken, geri kalan %10 (2205) 'lık payı da bu yükseltinin üstünde dağılır. Bu dağılımın coğrafi etmenlerin tüm dünyaya dağılımı etkileyen fiziki coğrafya, şartlarına paralellik gösterdiği bariz bir şekilde görülmektedir. Bu şartlar yükseltinin artması, artan yükseltiyle bağlantılı iklim (hava şartlarının) değişimi, bitki örtüsünün daha ziyade orman formunda oluşu, tarımsal faaliyetleri engellemesi gibi ana faktörler şeklinde ortaya çıkmaktadır. Buna ek olarak eğimli dik yamaçların ulaşım elverişsizliği ve bu yükseltinin merkezi yerlere uzaklığında sayabiliriz.

Şalpazarı ilçesinde görülen diğer bir dağılış özeliği genel olarak Küçükdere ve Değirmendere vadisine üzerinde (900 m) yükseltiye kadar kurulmuş olan yerleşim birimlerinin Akhisar deresi vadisi boyunca daha yüksekler kadar kurulmuş olmasıdır. Vadi boyunca uzanan Simenli, Sütçınar ve Sinlice köyleri bu yükseltinin üzerinde yer almaktadır. Bu durum Akhisar vadisinin Sisdağı (2115 m) eteklerine kadar 42 km'lik bir vadiye sahip olmasından, diğer derelerin vadilerinin ise kısa kalmasından kaynaklanır.

Kıyı kuşağı ile 150 m yükseltileri arasında yer alan yerleşmeler (Beşikdüzü ilçesi yönetim bölgesi sınırları ilçelerinde bulunmaktadır. Bunu göz önünde bulundurarak araştırma bölgesindeki devamlı yerleşmelerin 150-1300 m yükselti kuşağında yer aldığı görülmektedir. Başka bir ifadeyle nüfus, bu kuşak içerisinde dağılış göstermektedir.

Daha öncede değindiğimiz gibi araştırma sahasında yükselti arttıkça orman alanları arazinin önemli bir bölümünü kaplar, tarım alanlarını ve bununla birlikte yerleşme odaklarını sınırlar. Nitekim ilçenin en yüksekte bulunan Gökçeköy kıyından yaklaşık 25 km içerde bulunmaktadır. Bu yerleşmeden sonra (1300 m) orman alanları üstünde veya ormanların antopojen etkilerle tahrip edildiği orman içlerinde, oba yayla, yerleşmeleri bulunmaktadır. Geçici yerleşmeler kuşağını oluşturan bu alanlar, yaz mevsiminde nüfus bakımından oldukça yoğun bir özellik göstermektedir. Gerçekten de bu yerleşmelere araştırma nüfusunun yanı sıra Vakfıkebir, Beşikdüzü, Torul ve Eynesil gibi ilçelere bağlı köylerden de birçok aile çıkmaktadır.¹¹⁷

¹¹⁷ Zaman, M., 2001, Tonya İlçesi'nin Coğrafi etüdü, Tonya Belediyesi Yay., No:1, Trabzon, s.122.

Nüfus dağılışını, kıydan iç kesimlere geçiş ve yükselti basamakları önemli ölçüde etkiler. Aynı yükselti basamağı dâhilinde de muntazam bir dağılım göstermiyor oluşu dikkat çekicidir. Arazinin ormanlarla kaplı kısımları taşlık alanlar yerleşimi sınırları birkaç hanelik mahalleler kurulmasına sebep olur.

Toprak ve nüfus sayıları arasındaki ilişki derecesi ortaya koyan en açık göstergelerden biri de nüfus yoğunluklarıdır. Bu terim, belli bir coğrafi ortam üzerinde bulunan nüfus sayısının, bu ünitenin yüzölçümü değerine oranlaması sonucunda elde edilen bir orantı değeridir.

Araştırma sahasında 1935 yılında genel yüzölçümü bugün mevcut olandan farklı değildi içle genelinde yaşayan nüfus 9964 kişidir ve km^2 'ye düşen kişi yaklaşık 54'tür. Geçen zamanda meydana gelen % 900'lük bu büyüme, nüfusun oldukça artmasından kaynaklanmaktadır. 1935 yılı itibariyle Trabzon ili genelinde aritmetik nüfus yoğunluğu km^2 'ye 77 kişi iken 2000 yılı itibariyle 209 kişiye ulaşmıştır. Bu sayılar göz önüne alındığında araştırma sahasının aritmetik yoğunluğu, il genelinin altında kalmaktadır.

Şalpazarı ilçesindeki kırsal yerleşmeler içerisinde en fazla yoğunluğa sahip olan Geyikli Beldesinde 2000 yılında 5134 kişi olan nüfus, 20.6 km^2 'lik alanda yaşamaktaydı. Böylece bu yerleşmede, km^2 'ye 256 kişi düşmekteydi. Nüfusun fazlalığına oranla yüzölçümünün küçüklüğü bu durumu etkilemektedir. Gökçeköy ve Sinlice köyleri yüzölçümlerinin genişliğine rağmen, düşük bir nüfusa sahip olmalarından dolayı aritmetik yoğunlukları oldukça düşüktür.

Şalpazarı ilçe merkezi için nüfus yoğunluğu hesaplandığında, belediye sınırları içerisinde kalan sahanın yüzölçümünün 8.2 km^2 2000 yılı nüfusunun 7591 olduğu dikkate alınırsa, bu alanda km^2 'ye 130.8 kişinin düştüğü ve bu oranın Şalpazarı ilçesi ortalamasına yakın olduğu görülür (Tablo 2.12).

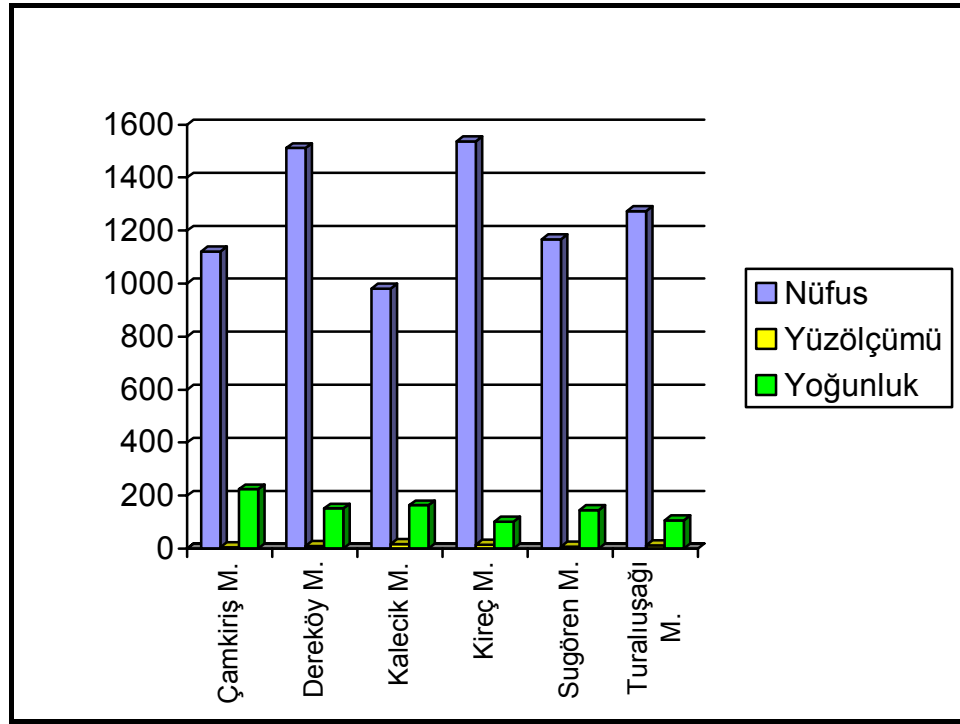
Tablo 2.12. Şalpazarı İlçe Merkezinde mahallelere göre aritmetik nüfus yoğunluğu (2000, Kişi/ km^2)

Mahalleler	Nüfus (2000)	Yüzölçümü (Km^2)	Yoğunluk ($\text{Km}^2/\text{Kişi}$)
Çamkiriş M.	1122	5.8	224.2
Dereköy M.	1511	10.1	151.1
Kalecik M.	981	16.6	163.5
Kireç M.	1537	15.4	102.4
Sugören M.	1167	8.2	145.8
Turalıuşağı M.	1273	12.1	106
Toplam	7591	58.2	148.8

Kaynak: DİE verileriyle, Şalpazarı belediyesi verilerinden.

İlçe merkezi nüfusunun mahallelere göre dağılışı incelendiğinde yoğunluğun en fazla olduğu mahallenin Çamkiriş mahallesidir. Yoğunluğun en düşük olduğu mahalle ise Kireç mahallesidir. Çamkiriş mahallesinde yoğunluğun fazla olmasının sebebi nüfusun fazlalığından ziyade yüzölçümünün az oluşudur. Nüfusun en yüksek olduğu Kireç Mahallesi ise yüzölçümünün geniş olması sebebiyle en az olduğu mahalledir(Şekil 2.10).

Şalpazarı ilçesi aritmetik nüfus yoğunluğunun dağılışı ana hatlarıyla bir şekildedir. Gerçi aritmetik nüfus yoğunluğu sonuçları, arazi ve nüfus ilişkisi derecesini ortaya koyması bakımından pek güvenilir değildir. Çünkü söz konusu orantı değerleri elde edilirken, nüfusun araziye eşit olarak dağılmış olduğu varsayılmıştır. Ürün getirmeyen araziler, çayır ve meralar, orman arazisi gibi ekilip dikilmeyen araziler bilindiği gibi tarım dışı alanlar olmalarına rağmen, sanki buralarda nüfuslanmış olan olarak kabul edilmektedir.¹¹⁸



Şekil 2.10. Şalpazarı ilçe merkezinde mahallelere göre aritmetik nüfus yoğunluğu (2000,kişi /km²)

¹¹⁸ Doğanay, 1994, a.g.e., s.203.

Fizyolojik nüfus yoğunluğu ise, ekilebilir veya ekilip dikilen toprakların yüzölçümü tutarının sahanın nüfusuna oranlaması sonucunda bulunur.¹¹⁹

Araştırma Bölgesi'ndeki fizyolojik yoğunluk ha/kışı bazında 5.8 kışı kadardır(Tablo 2.13). Mahallelerdeki fizyolojik yoğunluk incelendiğinde en yoğun bölge olarak görülen Dereköy Mahallesi ekilebilir arazilerin çokluğundan ziyade nüfusun fazlalığından dolayı bir yoğunluk gösterir. Yoğunluğun en az olduğu madde 4.7 kışıye Kalecik Mahallesinde ekilebilir arazi yüzölçümünün en yüksek oldu bu bölgede yoğunluğun az oluşu nüfusun azlığından kaynaklanmaktadır.

Tablo 2.13. Şalpaazarı İlçe Merkezinde mahallelere göre fizyolojik nüfus yoğunluğunun dağılımı

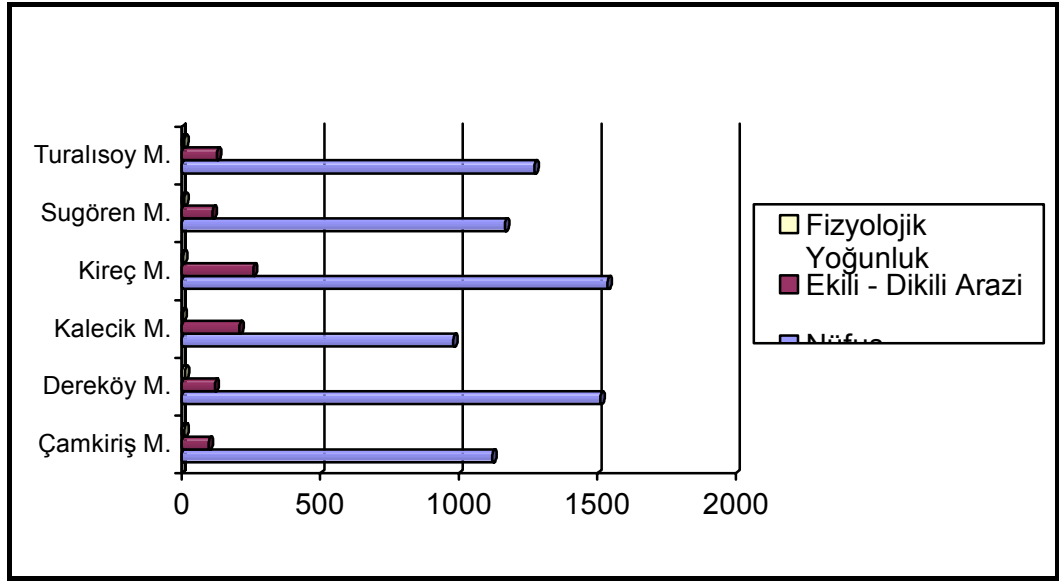
Mahalleler	Nüfusu (2000)	Ekili-Dikili Arazi (Ha)	Fizyolojik Yoğunluk (Ha/Kışı)
Çamkiriş M.	1122	99,2	11,3
Dereköy M.	1511	120,4	12,5
Kalecik M.	981	208,3	4,7
Kireç M.	1537	258,8	6
Sugören M.	1167	112,2	10,4
Turalısoy M.	1273	128	9,9
Toplam	7591	920,9	9,1

Kaynak: DİE verileri ile İlçe Tarım Müdürlüğü verilerinden.

Araştırma sahamızdaki fizyolojik yoğunluktan (580) aritmetik yoğunluktan fazla olması toplam nüfusun sadece ekilebilir topraklara oranlanmasından kaynaklanmaktadır. Nitekim, 8300 hektarı olan yüzölçümünün 3980 hektarı ekilebilir arazi sıfatındadır. % 22'lik bu oranla bu miktar toplam arazinin $\frac{1}{4}$ 'ü kadardır(Şekil 2.11).

Toprak ve nüfus ilişkileri bakımından incelendiğinde fizyolojik nüfus yoğunluğunun yanıltıcı olduğu görülür. Araştırma bölgesinde mevcut nüfusun tamamının tarımla uğraştığı varsayılarak hesaplandığı için doğru sonuçları yansıtmaz çünkü nüfusun bir bölümü sanayi, hizmetler gibi faaliyetlerle uğraşmaktadır.

¹¹⁹ Zaman, M., 1991,a.g.e., s.70



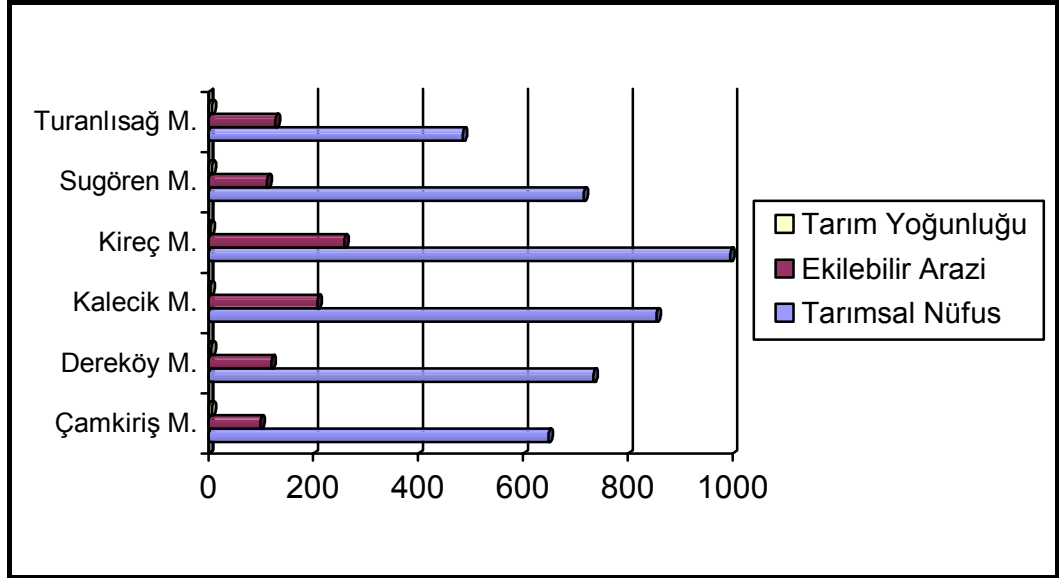
Şekil 2.11: Şalpazarı ilçe merkezinde mahallelere göre fizyolojik nüfus yoğunluğunun dağılımı

Tarımsal nüfusun doğru bir şekilde hesaplanması için kırsal nüfusla, mevcut tarımsal arazi yüzölçümünün birbirine oranlanması gerekmektedir. Bu işlemin sonucunda elde edilen veriler tarımsal nüfus yoğunluğunu vermektedir.

Tablo 2.14: Şalpazarı İlçe Merkezinde mahallelere göre tarımsal nüfus yoğunlukları.

Mahalleler	Tarımsal Nüfus	Ekilebilir Arazi	Tarım Yoğunluğu (Ha/Kişi)
Çamkiriş M.	648	99,2	6,5
Dereköy M.	734	120,4	6,1
Kalecik M.	854	208,3	4,1
Kireç M.	995	258,8	3,8
Sugören M.	715	112,2	6,3
Turanlısağı M.	485	128	6,3
Toplam	4436	920,9	5,0

Kaynak: Şalpazarı Nüfus Müdürlüğü ile İlçe Tarım Müdürlüğü Verilerinden.



Şekil 2.12. Şalpazarı ilçe merkezinde mahallelere göre tarımsal nüfus yoğunlukları

Tabloda da görüldüğü gibi tarımsal nüfus yoğunluğunun en fazla olduğu (mahalle 6.5 kişiyle Çamkiriş mahallesidir. Ekilebilir arazi miktarı diğer mahallelerden az olmasına rağmen nüfusunda düşük olması sebebiyle yoğunluk fazla görülmektedir. Turanlısağı mahallesinde ise nüfusun az oluşu mevcut ekilebilir arazi miktarında yoğunluğunda az olmasına sebep olmaktadır(Tablo 2.14,Şekil 2.12).

Gerçi bu yoğunluklar hangi yoğunluk metoduyla hesaplanırsa hesaplansın, elde edilen sonuçlar, sadece global (varsayılmış) olanları ifade eder. Çünkü her iki metodunda ortak noktası nüfusun araziye eşit dağıldığı varsayımından hareket etmesidir. Oysa daha önce değindiğimiz gibi arazinin tamamı nüfusun ikameti için uygun değildir ve coğrafi faktörler bir takım olumsuzluklara dağılımı sınırlar.

2.2. Yerleşme

2.2.1. Yerleşmenin başlıca özellikleri

Bütünü ile coğrafyanın, özellikle Beşeri coğrafyanın bir dalı olan yerleşimi coğrafyası, yerleşmelerin tanımlarını (sit ve situasyon) yoğunluklarını, fizyonomi (büyüklüklerini, plan ve sky-line'larını) fonksiyon ve kökenlerini araştırır. Yerleşme coğrafyası bu özellikleri ile kültürel görünümün esasını meydana getirmektedir.¹²⁰

¹²⁰ Tolun,Denker,Yerleşme Coğrafyası,İst.Ünv.Coğr.Enst.Yay,No.93,İstanbul,s.3.

Bu tanım bağlamında düşünüldüğünde, Şalpazarı ilçesinin kültürel dokusunun genel olarak Karadeniz Bölgesi'nden bir farklılık arz etmediği görülür. Karadeniz Bölgesi'nde kır yerleşme sistemi, genel olarak dağınık yerleşme sistemi olup, toplu dokulu yerleşmelere bölgenin iç kesimlerinde özellikle İç Anadolu ile Doğu Anadolu'ya geçiş kuşaklarında rastlanır.¹²¹ Araştırma sahamızda da ki yerleşme dokusunun, kasaba merkezi hariç olmak üzere dağınık dokulu olduğu görülür. Nitekim daha önce de değindiğimiz gibi dağınık yerleşme kırsal alanlarda mevcuttur. Yerleşmenin üst sınırına kadar uzanan devamlı yerleşmeler ve bu sınırın daha üstünde kurulan geçici yerleşmelerde de sit alanları dağınıktır.

“Yerleşme” diğer bir tanımla en geniş anlamda, dünyanın her yerinde bulunan en ilkel ev kümelerinden, en yüce yapılara kadar, bütün binaların tamamı olarak tanımlanabilir. Bu şekilde yerleşme bir anlamda dünya yüzeyi üzerinde insan ile yapılmış bütün yapay şekillerin toplamı olur.¹²²

Araştırma sahamızda yaşayan nüfusun sahayı yapılandırılırken yaşadıkları bölgenin coğrafyasına uyum göstermiş oldukları fark edilir. Elbette ki insan tabiatı değiştirme gücünden yoksundur, lakin çevre adaptasyonu yüksek bir canlıdır, yerleşmenin dağılımında etkili olan başlıca coğrafi etmen hiç şüphesiz çevrenin topoğrafik yapısıdır. Su temini kolaylığı, doğal bitki örtüsü, tarım arazileri, eğim, yükselti ve buna bağlı iklim değişimleri yerleşmede etkili olan etmenlerin başında gelir. Hiç şüphesiz beşeri faktörlerinde bu dağılımdaki etkisi yadsınamaz. Çevreyi yapılandıran başlıca beşeri faktörler ise araştırma bölgesinde yerleşik nüfus, nüfusun yerleşme kültürü, mülkiyet ve mülk üzerinde gerçekleştirilen ekonomik faaliyetlerdir.

Saha doğu ve batı yönlerinden Akhisar akiferiyle birleşen küçük derelerle doğal sınırları oluşan köylerden meydana gelmiştir.

Derin bir şekilde yarılmış vadilerce sınırlandırılmış bu yerleşmeler eğimli yamaçlar üzerinde kurulmuştur. Bu yamaçlar üzerine kurulmuş olan yerleşmelerin dağınık bir hal almasındaki esas etkenlerin başında, mevcut ekilebilir tarım alanları ve su kaynakları sayılabilir. Yerleşmenin dağınık olması durumunu biraz genişlettiğimizde birçok coğrafyacının üzerinde hususiyetle durduğu engebeli alanlarda dağılmanın arttığı görüşüdür. Yerleşmenin dağılmasına neden olan, tarıma elverişli araziye kesintiye

¹²¹ Zaman,M.,2001,a.g.e.,s.137

¹²² Tunçbilek,N.,1986,Türkiye’de Yerleşmenin Evrimi,İst.Ünv.Deniz Bil.ve Coğr.Ens.Yay.No.4,İstanbul,s.7-8.

uğratarak dağılmaya zorlayan doğal etkenlerin başında ormanlar, bataklıklar, verimsiz alanlar ve su kaynaklarının durumu gelir. Konutların dağılmasında göçebe hayvancılık faaliyetlerinin de rolü vardır; bu da yerleşme ile ekonomik faaliyet ve gelişme arasında ki ilişkiye dikkat çeken bir özelliktir.

Şalpazarı ilçe merkezi de Akhisar deresi ve Küçükdere'nin birleştiği noktada yaklaşık 270 m yükseltide kurulmuştur. İlçe merkezinde çok planlı bir şekilde olmamakla birlikte belediye yönetim sınırları dâhilinde, birbirinden ayrı altı (6) mahalle yerleşmesi bulunmaktadır. İlçe merkezi, ticarethaneler, atölyeler, yönetimi organize eden kamu kurum ve kuruluşlarının binalarının bulunduğu toplu dokulu bir yerleşme niteliği taşımaktadır.

İlçe merkezine bağlı mahalle yerleşmeleri Akhisar vadisi boyunca doğu-batı istikametinde yamaçların alçak kesimlerinde kurulmuştur. (280-650 m) yerleşme çekirdekleri itibariyle dağınık dokulu bir sistem oluşturduğu görülür.

Şalpazarı ve çevresindeki hâkim ekonomik fonksiyonları ekme-biçme şeklinde ki tarım faaliyetleri ve hayvancılık oluşturur. Bununla ilintili olarak, bu fonksiyonların aktifliği için geçici yerleşmelerinde kullanıldığı görülür. Değişik dönemlerde daha yüksek de (1300 m üstü) kurulmuş olan mezra oba, yayla yerleşmeleri bunların başlıcalarındandır. Genelde daha alçakta kurulu olan mezra yerleşmelerinde tarım faaliyetleri devam ederken, yükseltinin arttığı mezra ve yaylalarda çayır ve mera alanlarının varlığı ile hayvancılık faaliyetleri yürütülür.

2.2.2. Yerleşmenin tarihi gelişimi

Araştırma bölgesinin tarihine geçmeden önce, yerleşme adının menşeinin nereden geldiğini belirtmek yararlı olacaktır. “Şalpazarı “ isminin ilk kullanılışı kesin tarih olarak bilinmemekle beraber çok geriye gitmemektedir. Yöre halkı tarafından yapılan bir tür kumaş olan “Şar”ların satışa sunulduğu bir merkez oluşuyla bu ismi almış, çevre ilçelerden de rağbet gören bu şallar ismi kanıksatmıştır. Daha geriye gidip tarihin derinliklerine göz atıldığında Şalpazarı (Ağasar) bölgesinin etnik kökenleri ve yerleşim tarihine ait dikkat çekici bilgilere rastlamaktayız. Şark-ı Karadeniz (Doğu Karadeniz)’in yakın tarihine ait bir takım bilgi ve belgeler mevcutsa da tarihin derinliklerine baktığımızda o devirlere ait henüz kesin bilgi ve belgelere rastlanılmamıştır.

Homeros (M.Ö. IX, yy) yazdığı İlyada Destanında Anadolu'nun birliği için Helen'lerle uğraşan Truvalı'lara yardım için Doğu Karadeniz'den gelen Helizonyalıların ilk yerleri olduğunu anlatır¹²³. Heredot (M.Ö. 484-425) kendi tarihinde bölgemizin ilk yerlilerinin "İskitler" olduğunu öne sürer.

Reşit Saffet Atabinen'e göre "Anadolu Türklerin ikinci Anayurdudur. Türlü nedenlerle Orta Asya'dan göç eden Türk boyları, Kafkasları ve İran Platosunu aşarak Karadeniz yöresine yerleşirler. Burada İl hanlıkları kurarlar. Anayurttaki toplumsal ve siyasal yaşantılarını bu ikinci anayurtta da sürdürürler.¹²⁴

Orta Asya ve Kafkaslardan gelen Turani (Türk asıllı) birçok kavmin Doğu Karadeniz sahillerine inerek buraları kendilerine yurt edinmek için birçok yerleşme noktaları kurdukları hemen hemen bütün yerli ve yabancı tarihçilerin ittifakla kabul ettikleri hususlardır.¹²⁵ Hüseyin Alabayrak'a göre bu ilk yerli Türk kabileleri şunlardır: (Masklar, Tibarenler, Marlar ve Kuzey Kafkaslardan gelen İskit ve Amazonlardır.)

Mustafa Arslan'ın Görele tarihinde "Görele ve Görele'ye bağlı Şalpazarı yöresinde tarih-i kavimden beri bu ahalinin sakinleri "Haldei, Halives Tibareni ve Sanni, kavimleridir ki bunlarla Asurlular ve Geldanileri de sayabiliriz diyor. "Şarktan buralara kadar yayılan Saka, Part, Oğuzlar, Hunlar ve Türkmenler gibi Türkari unsurlar hâkimdir demektir.

Bunlar bilim adamı Java N İsande bu Helenizm görüşüne karşı çıkar "Fenikeliler'in Karadeniz'deki Yunan sömürgelerinin Yunan gemicileri tarafından kurulmadığı anlaşıyor. Bu sömürgecilere Fenikeliler ve Cenovalılar (Cinibiz) yol göstermiştir. Fenikelilerin kurdukları Pazar yerleri ve sonradan Yunan sömürgeleri (kolonisi) olmuştur.¹²⁶

Bu tarihten itibaren araştırma bölgemizide içine müdahil olduğu bu alan sırasıyla Milatosların (Pontos Krallığının, Romalıların ve Bizanslıların hâkimiyetine girmiştir.

XII. yy'ın son çeyreğinde Anadolu Selçuklu Devleti doğrudan gelen Moğol akınları ile bunalmış oldukça da zayıflamıştır. Bunu fırsat bilen Komnenos'lar batıya doğru ilerleyerek sınırlarını genişletmek sevdasına kapıldı. Sinop yöresinde bulunan Çepni Türkleri ile Komnenaslar arasında meydana gelen savaşta, Rum imparatorluğu

¹²³ Gedikoğlu, H., 1991, Akçaabat Tarihi, Trabzon, s. 15-16

¹²⁴ İslam Ansiklopedisi, Trabzon maddesi, Cilt. 11/1. İstanbul, s. 157.

¹²⁵ Gedikoğlu, H., Dilaver, S., Sümer, f., Albayrak, H., 1993, Trabzon'un Tarihi, Trabzon Dergisi, s. 18-19

¹²⁶ Gedikoğlu, H., a.g.e.s. 36

orduları bozguna uğratıldı. İmparatorluğun başında Alexius Komnenos esir edildi. Yapılan anlaşmada Komnenos'lular Selçuklu Devleti'ne vergi vermeyi gerektiğinde asker vermeyi taahhüt etti. Alexsius serbest bırakıldı. Bu tarihten itibaren Çepni Türkleri batıdan doğuya doğru ilerleyişini sürdürdüler. Trabzon Rum Krallığı, Trabzon-Samsun arasına sıkışıp kalmış, adeta Türkmen'ler ve Çepni Türkleri ile kuşatılmıştır. İlhanlı tarihçi Reşideddin, Çepni adının nerede düşman görse hemen savaşır" anlamına geldiğini belirtmektedir.

Yurdumuzda ilk defa il tarihi yazma geleneğini başlatan, Trabzonlu Şakir Şevket 1877 yılında yazdığı Trabzon Tarihi adlı iki ciltlik eserinde Çepni Türkleri'nin İran'a yerleştiklerini bir ayaklanma sonucu ülkeden çıkarıldıklarından bahseder. Şakir Şevket'de kırk bir çadırda, yüz bir civarında ezici çoğunluğu Çepni olan Türkmenlerden bahseder. Kürtün, Vakfikebir, Tirebolu, Görele, Giresun arasında ki bölgeye Vilayet-i Çepni (Çepni Vilayeti) adının verildiğini birçok eserden özellikle de Trabzon Salnamelerinde görüyoruz.

Türkmenler Oğuzların İslâmiyet'i kabulünden sonra Orta Asya'daki komşuları tarafından Çepni diye adlandırılmışlardır. Nitekim bütün bu açıklamaların sonucunda görüyoruz ki Şalpazarı'nın soyu, kökü Oğuz Türklerinin Çepni boyuna dayanır.¹²⁷

Şalpazarı adına tekrar dönecek olursak Trabzon'un yakın tarihini teferruatlı bir şekilde anlatan ve 22 adet yayımlanmış olan Salnamelere (Trabzon yıllığı) başvurulduğunda Şalpazarı'nın Beşikdüzü (Şarlı) Nahiyesine bağlı olduğunu görüyoruz. "Şar" kelimesi Farsça olup kadınların elbise ve gömlek yaptıkları çok nazik ve hafif kumaş anlamına gelmektedir. (Ferhan-i Ziya, Ziya Şükür) Şar Pazarı ise adı geçen kumaşın pazarlandığı yer anlamında ifade edilir. Yöreye bu adın, Çepni Türkleri tarafından verilmiş olması büyük ihtimalidir. Günümüzde de Çepni Türklerine ait bir yerleşim yeri olan Şalpazarı halkın dilinde yaygın olarak "Şar Yeri" olarak kullanılmaktadır.

Zamanımızdan 7-8 yy önce yöreye yerleşen Çepni Türkleri "Şar" denen kumaşı dokuyorlardı. Ancak on beş, on altı nesil değişmiş bu el zanaatının da zamana göre, günün şartlarına göre şekil değiştirip, değişikliğe uğradığı da kabul edidir. Örneğin, bir dönem sonra yöre halkının Görele Tarihinde "Şal Şayak" dokuduğu yazılıdır.¹²⁸

¹²⁷ Karaca,S.,2000.,Her Yönüyle Dünden Bugüne Ağasar,Şalpazarı,İstabil.,s.28

¹²⁸Karaca,S.,2000,a.g.e.,s.31

Günümüzden 50 yıl kadar önce, yörede hayvan yününden ceket, pantolon, dokunduğu дастar, çul çuval dokunduğu, çorap kazak, kaşkol gibi örgülerin örüldüğünü biliyoruz. Hatta yörede de yetiştirilen kendir liflerinden, iç çamaşırı (don, gömlek) yapıldığını ve bunun; genel tabirle “tezgâhlarda tevek dokuma”nın ne kadar zor olduğunu vurgulamıştır.

Halen günümüzde hayvan yününden yerel dokumalar devam etmekte sırt çantası (zembil), el çantası (çentik), yük taşımaya (dırmaç), battaniye yerine (dastar) dokunup, Pazar yerinde dükkân ve sergilerde satılmaktadır. Son zamanlarda yün ipinin yerini yavaş yavaş orlon ipinin aldığını görmekteyiz.

Görülüyor ki günümüzde “ŞAR’ın yerini “Şal” almıştır. Zaten ilçenin bugünkü adı da “ŞALPAZARI” olmuştur.

Şalpazarı’nın yörede anıldığı diğer bir isim Ağasar”dır. Ağasarlı Şalpazarı halkı için kullanılan bir terimdir. Rivayetlere göre, Çepni Türklerinin genç ağası ile yörenin en güzel kızı birbirlerine sevdalanırlar. Muhteşem bir düğünle evlenirler. Ağası çok seven gelin, ağaya sık sık “Ağa sar, Ağa beni sar, sarıl” şeklinde maniler söyler. Böylece “Ağasar” yörenin adı olarak anılır.

Başka bir rivayete göre de yörede yaşayan ağanın ayağının aksaması nedeniyle Ağa aksak Ağa aksar” kelimeler zamanla “Ağasar” olarak telaffuz edilir ve Ağasar yörenin adı olarak kalır.

Diğer bir rivayet ise kırk civarında aile yöreden göçerken onlara Beşikdüzü, Tokazlı mevkiinde kaç kişi oldukları sorulur onlarda “Ağa say” derler. Bu ifade zamanla Ağasar’a dönüşmüş ve yer adı olarak kalmıştır.

Esasen, Ağasar isminin yörenin en büyük akarsuyu olan Akhisar’ın yöre ağzıyla değiştirilmiş şekli olduğu da sık sık vurgulanan diğer bir alternatiftir.

2.2.3. Yerleşme şekilleri

Araştırma sahasını oluşturan Şalpazarı İlçe Merkezi daha öncede değinildiği gibi toplu bir yerleşme formunun görüldüğü bir kasaba yerleşmesidir. Kasaba merkezi haricinde yönetim bakımından Şalpazarı İlçe merkezine dâhil olan 6 adet mahalle yerleşmesi ilçeye bağlı diğer köy yerleşmeleri gibi dağınık dokuludurlar. Bilindiği gibi kırsal yerleşmelerin dağılmasında bir etken olan yüzey şekillerinin parçalanmış ve fazla eğimli yamaçların yaygın olduğu bölgelerde, tarım arazilerinin ancak belirli bir çiftçi

nüfusu besleyecek büyüklükte olması yüzünden konutların bu küçük tarım arazilerinin hemen yanında yer aldıkları görülüyor. Ancak önemle belirtilmesi gereken bir nokta, yer şekilleri bakımından parçalanmış bölgelerde yerleşmenin kesin şekilde dağınık olması gerekmediğidir.

Şalpazarı kasabasının fonksiyonel özelliklerini şu şekilde ortaya koymak mümkündür.

2.2.3.1. Konut fonksiyon alanları

Araştırma sahasındaki konutlar yalnızca merkez bölgesinde farklı fonksiyonlar için sınıflandırılabilir. Merkeze bağlı mahalleler ilçe sınırları içinde bulunan diğer köylerle aynı özellikleri gösterdiği için yerleşmeler ve mevcut konutlar sadece ailelerin yaşam alanlarıdır. Bununla birlikte kent merkezinde konutları aile konutları ticari ve sosyal konutlar şeklinde gruplandırmak mümkündür. Merkezdeki mevcut konutların belirli bölgelerde, özellikle ticari amaçlı işyerlerinin Atatürk, Belediye, Cumhuriyet, Şehit Osman Kurtkaya ve PTT caddesi boyunca yoğunluk gösterdiği görülür.

Araştırma bölgemizde 2000 yılı itibariyle toplam 1212 mesken bulunuyordu. Bunlar fonksiyonlarına göre sınıflandırıldıklarında %77'den fazlasının aile konutları olduğu dikkati çeker(Tablo 2.15).

Tablo:2.15. Şalpazarı ilçe merkezinde meskenlerin fonksiyonlarına göre dağılımı (2000)

Mahalleler	Aile Konutu		Ticari Amaçlı Konut		(Sos.Amaçlı)	
Camkiriş	99	% 94	4	% 4	2	%2
Dereköy	193	%98	1	%1	1	%1
Kalecik	52	%100		-		-
Kireç	545	%61	293	%33	52	%6
Sugören	177	%98	2	%1	1	%1
Turalıuşağı	146	%99	1	%1		-
Toplam	1212	%77	301	%19	56	%4

Kaynak: Şalpazarı Belediyesi verilerinden

Yukarıdaki tabloda açıkça görüldüğü gibi, Şalpazarı şehir merkezinin de içinde anıldığı Kireç mahallesi haricinde diğer mahallelerdeki meskenlerin çoğunu %33 aile

konutları oluşturmaktadır. Ticari amaçlı kullanılan meskenlerin hemen tamamı merkezde olup toplam konut içindeki payı % 33'dür. Mevcut ticari konutlar aile konutu olarak inşa edilmiş apartmanların alt katlarında (giriş katı) hizmet vermektedir. Diğer mahallelerde mevcut ticarethaneler zaruri ihtiyaçların karşılanabileceği küçük köy bakkallarıdır.

Fonksiyonlarına göre meskenler ayrıldığında yukarıda değindiğimiz iki tür dışında bir de sosyal amaçlı konutları sayabiliriz. Toplam pay içinde %4'lük bir orana sahip olan bu konutlar içinde 6 katlı hükümet konağı, belediye, eğitim ve sağlık kurumları, bir adet banka binası, PTT, Tekel, Orman İlçe Şefliği, İlçe Tarım Müdürlüğü ile Zirai Donatım Kurumu binası gibi kamu kurum ve kuruluşlarına ait binalar gösterilmiştir. Yine bu grupta sınıflandırılan cami ve dini eğitimde kullanılan binalar ve camiler, bir adet askerlik şubesi, Emniyet Müdürlüğü ve buraya bağlı bir karakol binası bulunmaktadır.

2.2.3.2. Ticaret ve sanayi fonksiyon alanları

Şalpaazarı İlçe Merkezi'nin sanayi faaliyetleri bakımından gelişmemiş olmasını, bu bölgenin ihtiyaçlarının atölye tipi küçük işletmeler tarafından karşılanabiliyor olmasına bağlayabiliriz. Nitekim bir bölgede sanayinin gelişmesi o bölgedeki taleple alakalıdır. Araştırma bölgemizde bu genellemeler dışında kalan ve modern bir sanayi olarak işletilen tek kuruluş, ilçenin 12 km güneyinde Şihkiran dağ eteğinde kurulan Sınırlı Sorumlu Tüketim Kooperatifi daha sonra Simenli ve Sütçınar köylüleri Tarımsal Kalkınma Kooperatifi ismini almıştır. Bütün bu durum göz önüne alındığında Şalpaazarı kasabasında fonksiyon bölgelerinin dağılımı bakımından ticaret ve sanayi bölgeleri şeklinde fonksiyonel bir gruplandırma yapmak oldukça güçtür. Daha önce de değindiğimiz gibi sanayi faaliyetleri ihtiyaca paralel olarak, gelişmemiş, atölye tipi olarak kalmıştır. Bununla birlikte ticarethanelerde perakende satış şeklinde bir gelişme göstermiştir.

İlçe merkezinde ailelerin ürettiği, peynir, lor, tereyağı gibi hayvansal ürünler dışarıya satışa sunulurken, birçok temel ihtiyaç maddesi de dışarıdan alınır. Bütün bu sebepler, söz konusu fonksiyonlara ayrılmış belirli bölgeleri ortaya koymayı oldukça güçleştirmektedir. Ancak yine de, işyerleri yoğunluğu bakımından Cumhuriyet Caddesi, Atatürk Caddesi, Belediye caddesinin önem kazandığı görülmektedir. Yine de bölgede

ticarethane ve atölyelerin dağılımları bakımından bir sistematik içinde olmadığını söyleyebiliriz. Ticarethane ve atölye sahipleri de konut olarak kullandıkları apartmanların zemin katlarını işyeri olarak organize ettiklerinden tamamen birbirinden kopuk, düzeni olmayan bir diziliş gösterirler. Apartmanlar mümkün olduğu kadar yola dönük bir yapı gösterdiklerinden işyerleri de yol kenarlarında sıralanır bu da alışveriş için kolaylık sağlar.

Ticari yönden ilçe merkezinin en faal olduğu gün bütün bölge halkının ihtiyaçlarını karşılamak üzere ilçe merkezine indiği Çarşamba günleridir. Bütün caddelerin birleştiği ana meydandan başlayarak kurulan Pazar bütün ticarethanelere hareketlilik kazandırır.

2.2.3.3. Yönetim fonksiyon alanları

Araştırma sahası sonradan merkeze bağlanan mahallelerle birlikte bugün itibariyle 6 mahalleye sahiptir. Şalpazarı ilçe vasfını almış olmasına rağmen, ilçe merkezi en son nüfus sayımında 7591 nüfusuyla Türkiye’de kasaba ve şehir ayırımında kriter olarak belirlenen 10 bin nüfus kriterine erişememiş ve böylece şehir olma vasfını kazanamamıştır. Yönetim hizmetleri aktif hale gelmeden önce nüfusun hemen tamamı tarımla uğraşmaktaydı. Şalpazarı’nın ilçe olması yönetim faaliyetlerinin başlamasına sebep olmuş, beraberinde artan nüfus, ticaret, sanayi ve ulaşım faaliyetlerini de geliştirmiştir. Gerçekten de tarım fonksiyonunun hakim olduğu yerleşmelerin yönetim fonksiyonları kazanmaları ile veya mevcut yönetim fonksiyonunun çeşitlenmesi ile şehirleşme süreci gelişmektedir.

2000 yılı genel nüfus sayımı sonuçlarına göre, Şalpazarı ilçesi sınırları dâhilinde bir belde (Geyikli) Geyikli Beldesine bağlı üç mahalle, (Gültepe Mah. Yenimahalle Yeşilyurt Mh.) 25 köy yerleşmesi ve ilçe merkezine bağlı 6 ayrı mahalleyi de dâhil edersek Şalpazarı’nın yönetim sınırları dâhilinde toplam 35 adet devamlı yerleşmenin bulunduğu dikkat çekmektedir.

Şalpazarı ilçe merkezinde yönetim fonksiyon bölgelerini oluşturan, kamu hizmet binaları, merkezin neredeyse tamamını Akhisar deresi vadisine paralel bir şekilde geçen Cumhuriyet ve Atatürk Caddeleri boyunca uzanır. Ayrıca bu ana caddelerin kolları konumunda daha küçük caddeler üzerinde kurulmuş olan kamu kurumları üzerlerinde bulunan kurumun adıyla anılmaktadır. Örneğin belediyenin üzerinde bulunduğu

caddenin Belediye Caddesi ve PTT'nin bulunduğu caddenin PTT Caddesi olması gibi. Resmi dairelerin yönetimle ilgili bütün birimleri bünyesinde toplayan Hükümet Konağı, Sağlık Ocağı, Tarım Kredi Kooperatifi, TEK ve Orman Bölge Şefliği Cumhuriyet ve Atatürk Caddesi boyunca sıralanmıştır.

Şalpazarı ilçesinin bölge sınırları dâhilinde ki yüzölçümü 182 km² nüfusu ise 23370 kişi kadardı. Bu nüfusun 7591 kadarı altı mahalleden oluşan ilçe merkezinde, geriye kalan 15779 kişi de biri belde yerleşmesi olmak üzere, 25 köye dağılmıştır. Şüphesiz Şalpazarı'nın ilçe olması merkez olma fonksiyonunu kuvvetlendirmiştir.

Şalpazarı, Osmanlı döneminde Trabzon Sancağı, Görele kazasına bağlı iken 1798 tarihinde yine Trabzon sancağına bağlı Vakfı Hatuniye (Vakfıkebir) kazasına bağlandığı yöre halkının elinde bulunan belgelerden anlaşılmaktadır. 1927 yılından itibaren bucak konumunda olan Şalpazarı, 19.06.1987'de ilçe olarak teşkilatlandırılmıştır.

Yönetim fonksiyonu bir kentin merkezi konuma gelmesini sağlayan başlıca etmendir. Şalpazarı ilçesinin yakın bir tarihte bu sıfatı almış olması, bu anlamda gelişmeyi ve kalkınmayı henüz tamamlayamamasına sebep olmuştur. Zaten coğrafya olarak büyümeye hiç müsait olmayan bir alanda kurulmuş olması, negatif bir etmendir.

2.2.3.4. Diğer fonksiyon alanları

Araştırma bölgemizde mevcut coğrafi şekillerin çeşitliliği topografik arazideki bütün alanlara sirayet etmiş, yerleşimi düzensizleştirip dağınık olmasına sebep olmuştur. Daha önce bahsettiğimiz fonksiyon bölgelerinde olduğu gibi eğitim fonksiyon bölgelerinde de bir dağınıklık söz konusudur.

Kasaba merkezinin iki yamaç arasında dar bir vadide kurulmuş olması birçok olumsuz etkilere sebep olmuştur. Daha çok sahil yolu ulaşımına yakın olan ve çevredeki köy yerleşmelerinin düğümlendiği bir nokta olarak seçilmiş kasaba merkezi; yeşil alanlar, dinlenme yerleri ve parklardan yoksundur. Merkezin hemen yanı başından itibaren dağılıp göstermeye başlayan mahallelerde, tarım alanları önem kazanmaya başlar ve bütün bölgenin söz konusu faaliyette aktif olduğu görülür. Yolların düzensiz olduğu kasaba merkezinde araçlarda yol kenarlarına park edilir. Duraklar dışında araçlara ayrılmış bir alan bulunmamaktadır.

Araştırma sahamızda sosyal aktivitelerin yürütüldüğü alanlar, kasaba merkezi dışındadır. Bu anlamda kasaba merkezinde spor tesisi, tiyatro sinema gibi herhangi bir kültür ve eğlence merkezi yoktur. Bölgede ikamet eden halk bu ihtiyaçlarını karşılamak için il merkezine gitmek durumundadır.

Şalpazarı kasabası gittikçe gelişen bir yerleşmedir. Lakin gelişmenin bir düzeni ve nizamı olmayışı peyzaj açısından sakıncalıdır. İlçe merkezindeki mevcut ticarethanelerin ve atölyelerin belirli bir bölgeye çekilmesi park alanlarının oluşturulması gerekmektedir. Buna ek olarak kasaba merkezinin, kültürel faaliyetler yönünden ilerleyebilmesi için ihtiyaç duyulan kültür merkezinin bir an önce inşa edilmesi gerekmektedir.

Sonuç olarak Şalpazarı ilçe merkezini kuruluş yeri ve fonksiyon bölgelerinin dağılışı açısından değerlendirdiğimizde bu değerlendirmeye toplam nüfus miktarını da müdahil ettiğimizde Şalpazarı'nı bir şehir yerleşmesi olarak sınıflandıramayız. Ancak ekonomik fonksiyonları, konumu ve yönetim fonksiyonları değerlendirildiğinde bölge için ihtiyaç duyulan bir merkez olduğunu söyleyebiliriz.

2.3. Meskenler

2.3.1. Coğrafi çevre şartları ve meskenler

Meskenler, sürekli bir değişim içinde olsalar da uzun bir geçmişin izlerini taşırlar ve kısmen devamlılık gösterirler. Bu bakımdan köy konutları, yapı malzemesi, şekilleri ve değişik bölümlerinin tertip tarzı ile içinde bulunduğu coğrafi şartların etkisini taşıyan ve bu etkiyi aksettiren konutlar oldukları için, coğrafya ilminde üzerinde durulan konulardan birini oluşturmaktadır. Öte yandan basit olan ve bölge şartlarını karakterize eden köy konutları, doğal çevre şartları kadar, onu inşa eden ve içerisinde yaşayan aile toplumunun sürdürdüğü ekonomik faaliyetler sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik özellikler ile tarihi faktörlere bağlı olarak da, çeşitli şekil ve özellikler kazanmıştır.¹²⁹

Araştırma sahası gözlemlendiğinde kasabada ki yapıların bu tanımdan hemen hemen uzak olduğu, burada yayılış gösteren konutların ne coğrafi şartları ne de kültürel öğeleri yansıtmadığı görülür. Kasaba merkezine bağlı mahalle yerleşmelerinde ise

¹²⁹ Tanoğlu, A., 1969, a.g.e., s.215-216

kısmen bu etkiler kendilerini daha fazla gösterirler. Örneğin; köy konutlarının yapı tarzlarında, inşa edildikleri alanların, litolojik ve morfolojik özellikleri görülür.

Hala kendi kültürünü yaşayan, köy yaşantısından kopmamış eski kuşağın, kendi elleriyle yaptığı evler üzerinde coğrafi faktörlerin etkileri bariz bir şekilde hissedilmektedir. Evler, yaylalardan, mezralardan uzaklaştıkça doğal özelliklerini kaybetmeye başlarlar. Kasabada, modernize edilmiş çok katlı betonarme binalar mevcuttur.

İlçe merkezine bağlı mahalle yerleşmelerinde daha ziyade köy yerleşmelerine özgü yapı malzemeleri kullanılmaktadır. Araştırma sahasında, hemen her konutta az veya çok kullanılan bir diğer yapı malzemesini ahşap oluşturmaktadır. Şalpazarı ilçesinde orman örtüsünün geniş alanlara yayılması geçmişte mesken yapımında büyük oranda ahşap malzeme kullanımını ön plana çıkarmıştı. Ancak, çıkarılan orman yasaları son yıllarda ahşap malzeme kullanımını oldukça azaltmıştır. Gerçekten de, iktisadi ve kültürel seviyenin yükselmesi, ulaşım imkânlarının gelişmesi, orman işletmesinin etkin çalışmaları, ormanlardan izinsiz ve keyfi ağaç kesilmesinin yasaklanması ve orman cezalarının artırılması gibi nedenlerle, son yıllarda yapılan meskenlerde ahşap malzeme, bazı zorunlu kullanım alanları dışında hemen hemen ortadan kalkmıştır.¹³⁰

2.3.2. Mesken Tipleri- İnşa Şekli ve Fonksiyonları

2.3.2.1. Geleneksel mesken tipleri

Daha öncede değindiğimiz üzere araştırma bölgemizde geleneksel mesken tiplerinin tamamı mahalle yerleşmeleri dâhilindedir. Evlerin yapıım özellikleri hayvancılığa bağlı çiftçilikle gelişen aile barınağı şeklinde tasarlanarak yapılmıştır. Şalpazarı ilçe merkezine bağlı mahalleler genelde fazlaca dik ve meyilli araziye sahip olması ve her ailenin kendi arazisi üzerinde uygun bir yere ev yaptığından oldukça dağınık bir şekilde gelişmiştir.

Evlerin dış kısımları ya kesme taş denilen düzgün yontulmuş taşlardan, çimento veya kireçten bağlanarak yapılır ya da kara duvar denilen taşların köşelerde düzgünce yerleştirilerek ara kısımların ise murç ve çekiçlerle biraz düzeltilmiş taşların çamur malzeme ile taş ustaları tarafından yapılması ile oluşur. Evler alt kısımlarda hayvan barınağı olarak kullanılacak şekilde arazinin meyiline uygun evin ön kısmındaki iki

¹³⁰ Göney, S., 1967, Mengen Havazısında Köy Meskenleri, İst.Üniv.Coğ.Enst.Derg.C.8, Sayı 16, İstanbul, s.127.

odanın alt kısmına gelecek şekilde ahır denilen kısım yapılır(Fotoğraf 2.1). Bunun üzeri ahşap malzeme ile döşenerek evir ikinci insan barınağı kısmının yapımına geçilir.



Fotoğraf 2.1. Mahallelerde ki geleneksel yapı tarzına bir örnek

Yine dış kısımlar taş duvar, iç kısım ise arazinin dik kısmına gelecek şekilde aşana denilen mutfak ve oturma yeri binanın ön kısmında ise iki şekilde tasarlanmış yatak odalarına rastlanır. Bu bölmeler ahşap veya sert malzemelerden yapılan bölmeler arasına çamur, saman, taş kırıkları ve ahşap talaş karışımı malzemelerle yapılır. Bölmeler bu şekilde dışı taş, içi ise dolgu malzemesinde yapılan evler son derece sağlıklı olur. Evin aşanası olarak bilinen kısımda taştan yapılan bir kemer bulunur(Fotoğraf) Bu kemerin içerisine üstten aşağıya doğru bir zincir asılır. Ve zincirleri asılı kazanlarda yemek pişirilir ve su ısıtılır. Bu zincirin düşey kısmının hemen altına taştan oyulmuş ocak içerisinde kara ateş denilen ateş yakılırdı. Evin aşana denen kısmında mutfak dolabı yer alır. Yayı ayranı ve yağı elde etmek için yayık ipi tavandan asılır. Aşanadan alt kattaki ahır kısmına közmeklik veya kepenk denilen bir açılıp bir kapanan yer yapılır. Buralardan fazla yağmurlu havalarda hayvanların ihtiyaçları giderilmesi sağlanırdı.



Fotoğraf: Geleneksel yapılarda aşana bölümünden bir görünüm

Eski evlerde ilaveten serander(merak) ve çeten denilen ek oluşumlar mevcuttur. Bunlar 160-180 cm yüksekliğinde mısırların saklanması için ambar olarak kullanılır.

2.3.2.2. Yeni tip meskenler

Yeni tip meskenler daha ziyade kasaba merkezinde çoğunlukta olup, mahalle yerleşmelerinde de hızla çoğalmaktadırlar. Bu evler zamanla nüfusun, ekonomik ve ticari yapısının ve kültürel seviyenin artması sonucunda değişim göstererek günümüz şartlarına uygun olarak inşa edilmiştir. Genel yapı olarak birden fazla kata sahip olup temel yapı malzemesi betonarmedir. Merkezde eski yapılar tamamen silinmiş yerini bu modern yapılara bırakmıştır. Oysa mahalle yerleşmelerinde eski taş dolgu ve kesme taştan yapılan evler yıkılmayarak bunlara eklentiler yapılarak yeni bir hale getirilmiştir. Genellikle bu evler giriş kapısının alt kısmına odanın paralelinde kat çıkılarak iki katlı

ve aynı evin çatısına eklenerek yapıldı. Bu evlerin alt kısımları depo, üst kısımlarında ise içersinde banyo ve tuvaleti alacak şekilde misafir odası olacak şekilde tasarlanmıştır.

Çağdaş konutlarda da çatı şekilleri, yine iklim özelliklerine bağlı olarak genellikle eğimli çatı şeklindedir. Kırsal konutların yaklaşık %90'dan fazla çatısı iki veya üç tarafa doğru eğilimlidir. Değişik yönlerde doğru eğimli olan çatının birleştiği kısma yörede kulet veya kurkulat gibi adlar verilmektedir. Çatıların iki veya daha fazla yöne eğimli yapılması kış aylarında yağan yoğun kar sebebiyle, çatının çökmesinin önlenmesi ve çatıdaki karın evin tek bir tarafına değil, değişik yönlerde düşmesi sağlanması amaçlanmıştır. Eğim yönü ve sayısına göre iki, üç ya da dört omuz olarak adlandırılan çatıların tamamına yakınında örtü malzemesi olarak katranlanmış sac ve galvanize sac (yörede çinko olarak bilinir) kullanılmıştır.¹³¹

Şalpazarı bugün ekseriya tatil amaçlı kullanılan bir bölge haline gelmiştir. Bu sebeple yörede yaşayan insanlar evlerini tatil zamanlarındaki ihtiyaçlarına göre tasarlamışlardır. Böylece yörenin mekan çehresi hemen hemen değişmiştir. Geleneksel izlerin tamamen silinmesi iletişim dünyasının insanları ortak bir yaşamda birleştirmesinin etkisidir.

¹³¹ Zaman. M., 2001, a.g.e., s.210.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. EKONOMİK COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ

3.1. Tarım

3.1.1. Genel bakış

Şalpazarı ilçesinde halkın geçim kaynağı büyük oranda hayvancılıktır. İlçe arazi yapısının engebeli olması ve arazilerinin büyük bir kısmının orman sahası olması geniş çaplı ticari faaliyetlere izin vermemekte, küçük alanlarda yüksek teknikle tarıma imkan tanımaktadır. Bu olumsuz etmenlerde ziraat faaliyetlerinin ancak geçim tipi olmasına sebep olmaktadır. Gerçekten de ilçenin coğrafi yapısı, ilçede makineli tarımı engellemekte olup hemen hemen bütün tarımsal faaliyetler elle yapılmaktadır. (Bu da üretimde maliyetleri yükseltirken aynı zamanda genç nüfusun köylerden göç etmesi nedeni ile kalan yaşlı nüfusun tarım faaliyetlerini sonlandırmasına sebep olmuştur.) İlçede tarım arazilerinin büyük bir kısmı arazi yapısı ve iklim faktörlerinin olumsuzluğundan dolayı tarım işletmelerini çok yıllık bitki üretimine zorlamıştır.

Nitekim araştırma bölgesindeki ekili-dikili alanların engebeli oluşu, toprağın tarım için fazla verimli olmayışı ve parsel büyüklüklerinin miras yoluyla gittikçe küçülmesi, tarım ekonomisini zedelemiş ve toprak sahiplerini başka işlere yönlendirmiştir. Kent merkezi ve il dışına göç eden toprak sahiplerinin birinci işinden arta kalan zamanı tarım işletmeciliğinde kullanmaları ise, üretimi ve kalitesini olumsuz yönde etkilemiştir.

Şalpazarı İlçesi'nin toplam yüzölçümü 18200 ha'dır. Bu alanın yalnızca 3980 hektarı tarım arazisi olarak kullanılmaktadır. Bu da toplam alanın %22'sini teşkil etmektedir. Tarım topraklarının (3980 hektar) toplam nüfusa (23.980) oranlanması sonucunda ortalama olarak aile başına düşen arazi miktarının önemsiz olduğu görülür. Daha önce de belirtildiği üzere, bu oranın gittikçe azalmasında ki en büyük etken veraset yoluyla bölünmedir. 1980-2000 döneminde toplam istihdam içinde en yüksek paya sahip olan tarım sektörünün ve sanayi sektörünün payları sürekli azalmaktadır. Tarım sektöründen sonra toplam istihdam içinde en yüksek paya sahip olan hizmet sektörünün payı aynı dönemde sürekli bir artış göstermektedir. Bu veriler tarımın sektör olarak düşüşünü gözler önüne serer.

Bir bölgede süregelen tarımsal faaliyetlerin genel yapısını belirleyen en önemli faktörlerden biri, fiziki coğrafya özelliklerinden biri olan toprak şartlarıdır. Arazi

eğiminin 35-70¹³² derece'yi bulduğu arızalı topografya tarım yapılacak alanları sınırlamıştır. Toprağın tarım için yetersiz oluşunun diğer bir sebebi daha önce değindiğimiz gibi yüksek verimli ziraat faaliyetini olumsuz yönde etkileyen miras yoluyla bölünmedir. Nitekim gerek fiziki coğrafya şartlarını olumsuzluğu gerekse de insan gücüne bağlı ekstansif metotlarla yapılan tarım faaliyetleri tarımın ticari bir karakter kazanmasını engellemiştir.

Tarımsal faaliyetler üzerinde etkili olan diğer bir fiziki coğrafya özelliğini de iklim şartları oluşturur. Yükseltiye bağlı sıcaklıkların azalması ve özellikle de bitkilerin çimlenme devresinde don olaylarının görülmesi, hem tarımsal ürünlerin çeşitliliğini azaltmış hem de Doğu Karadeniz Bölümü'nün önemli ticari ürünlerinden olan fındık bitkisinin bölgede iktisadi olarak yetişmesini sınırlandırmıştır.¹³³ Nitekim bu bitki çok kesin sonuçlar olmasa bile, kış sıcaklık ortalamalarının 6 ila 7 derece yaz mevsimi sıcaklık ortalamalarının 20 ila 25 derece dolaylarında seyrettiğini ve minimum yıllık yağışların 700-800mm maksimum yağış ortalamalarının da 1300-1500 mm dolayında ve nispeten düzenli bulunduğu yetiştirme bölgelerine çok iyi adapte olmaktadır. Ancak, özellikle ilkbahar donları meyve verimini %40 hatta 350-400 m'den daha yüksekte kurulmuş bahçelerde %50'den %80'e varan oranlarda ürün azalmasına yol açabilmektedir.¹³⁴ Şalpazarı kasaba merkezi 270 metrede kurulmuş olmasına rağmen mahallelerin ve merkeze bağlı köylerin çok daha yüksek sahalarda bulunuşu ilkbahar donlarının bu bitkiye zarar vermesine sebep olur.

Eldeki verilere göre, yükseltinin ve eğimin arttığı alanları, tarım arazilerinin azaldığı, yıllık sıcaklık şartları arasındaki farkın arttığı ve daha çok hayvancılık faaliyetlerinin desteklendiği çayır ve mera arazileri oluşturmaktadır. Çayır ve mera arazisi toplam 1700 ha kadardır. Günümüze kadar gelen Doğu Karadeniz meralarının verimli ve kaliteli olduğu görüşü son dönemlerde çeşitli sebeplere bağlı olarak değişmiştir. Bu sebeplerin başlıcaları; şu ana kadar uygulanan kontrolsüz otlatmanın yanı sıra, köylerde görülen dağınık yerleşim kültürünün buralarda da hakim olması, yerleşim birimlerinin kalıcı hale gelmesi ve konut yapımında ahşabın kullanılmayarak betonarmeye yönelilmesi, her yerleşim ünitesine yol getirme anlayışı, meracılık

¹³² Jeoloji Mühendisleri Çalışma Grubu, Arazi Eğim Raporu, Trabzon.

¹³³ Zaman, M., 1991, a.g.e., s.94.

¹³⁴ Doğanay, H., 1991, Türkiye Ekonomik Coğrafyası 1, Atatürk Üniv. Kazım Karabekir Eğt. Fak. Coğr. Eğt. Anabilim Dalı, Erzurum, s.219

faaliyetlerinin hayvancılıktan uzaklaşarak sağlık ve dinlenmeye yönelmesi ve mera, çayır yönetiminin yayla turizmi ile birlikte ele alınmamasıdır. Bu amiller meraların parçalanması ile kalite ve verimlilik yönünden zayıflamasına sebep olurken 1998 yılında yürürlüğe giren 4342 sayılı mera kanunu ile de yerleşme şartlarının örtüşmemesi önemli sosyal problemlere neden olmaktadır. Bunun yanında ıslah çalışmalarının da yetersiz kalışı meralarımızı orta mera durumuna getirmiştir.¹³⁵

İnceleme bölgemizde tarımsal faaliyetler daha çok bir tarlada aynı anda değişik ürünlerin alındığı polikültür tarım sistemi şeklindedir. Nitekim araştırma sahasında mevcut tarım alanlarında başlıca ekilen ürün fındıktır.

Doğu Karadeniz Bölümü genelinde olduğu gibi araştırma sahasında da tarım toprakları nadasa bırakılmamaktadır. Bunun sebebi, zaten sınırlı olan ekip biçmeye elverişli tarım arazilerinin nadasa bırakılması suretiyle daha da azaltılmasının mümkün olmamasıdır. Gerçi tarlanın, her yıl ekilmesi ile verimi gittikçe azalmaktadır. Ancak bu durumu da ortadan kaldırmak için tarlalarda, yapay gübre ile birlikte çiftlik gübresi kullanılmaktadır.¹³⁶

İlçede tarım işletmelerinin sahip olduğu arazi miktarının düşük oluşu ve eskiden beri gelen her işletmenin kendi kendine yeterli olma kültürü, sebze ve meyve üretiminde çok çeşitliliği meydana getirmiştir. Dar alanda ve çok çeşitlilik içeren meyve ve sebze bahçeleri ekonomik işletme büyüklüğünden uzaktır. Bu bahçelerden beklenen ilk amaç aile ihtiyacını karşılamaya yönelik olup, ihtiyaç fazlası ürünlerin pazarlanması ikinci planda gelmektedir. Bu haliyle yapılan üretimde pazarlama etkin rol oynamaktadır. Bu üretim alışkanlığı bakım, budama, ilaçlama ve gübreleme gibi kültürel, işlemleri olumsuz etkilerden bazen de özellikle meyve ağaçlarından yararlanmayı engellemektedir.

İlçede tarımsal girdi kullanımında çiftçilerin yeterli bilgiye sahip olmaması ekonomik açıdan önemli kayıplara sebep olmaktadır. Özellikle gübreleme ve ilaçlama konusunda süre gelen alışkanlıklardan vazgeçilmemesi ürüne göre ilaç ve gübre çeşitleri uygun dozlarını zamanında ve tekniğine uygun olarak kullanımını engellemektedir. Ayrıca özel firmalar tarafından getirilen ilaç tohum, gübre ve fidanların çiftçiye ulaşımında etkin bir kontrol mekanizmasına tabi tutulmamaları yöre ekolojik şartlarına uygun olmayan çeşitlerin girmesi ilaç ve tohumlarda kullanım türlerinin aşılması ile hastalık ve zararlıların ilçeye girmesi gibi problemleri medyana getirmiştir.

¹³⁵ Trabzon Tarım Master Planı, 2002, Trabzon, s.118

¹³⁶ Zaman, M., 1991, a.g.e., s.95

3.1.2. Topraklardan yararlanma bakımından bölünüşü

Topraktan yararlanma faaliyeti toprağın değişik sosyal ve ekonomik amaçlarla kullanılması anlamına gelir. Araştırma sahamızı oluşturan Şalpazarı ilçesinde topraktan yararlanma durumu Doğu Karadeniz'in yüksek rakımlı diğer ilçelerine paralellik gösterir. Bununla birlikte bazı hususlarda değişiklik arz eder. Nitekim toplam 18200 ha (182km²) olan Şalpazarı İlçesi'nin 10665 hektarını (%59) orman arazisi, 3980 hektarını (%22) tarım arazisi 1700 hektarını (%9) tarım arazisi ve %10'luk bir pafta 1835 hektarını ürün getirmeyen arazi oluşturmaktadır. (Tablo 3.1).

Tablo:3.1.Şalpazarı İlçesi'nin arazi kullanım durumu(2005)

Tekrarlanma Şekli	Yüzölçümü (ha)	%si
Orman Alanları	10685	%59
Çayır ve Mera Alanları	1700	%9
Ekili ve Dikili Alanlar	3980	%22
Tarım Dışı Alalar	1835	%10
Toplam	18200	%100

Kaynak: Trabzon İl Tarım Müdürlüğü Verilerinden

Mevcut verilerden anlaşılabacağı üzere, araştırma sahasında %59'luk payı ile 10685 hektarlık orman alanları en geniş alanı kaplar. İl genelinde ise bu oran %2.2.'dir. Orman alanlarını müteakiben 3980 hektarlık alan ile % 22'lik payı oluşturan tarım arazileri ikinci sırada yer alır. İl toplam yüzölçümünün ise %0.85'ini oluşturmaktadır. Bu oranlar daha önce de vurguladığımız gibi gittikçe daralan çayır-mera alanları 1700 ha alanları ilçe genelinde kapladığı arazi oranı %9'dur. Bu oran, herhangi bir ürün getirmeyen arazi alanından küçüktür. %10'luk bir paya sahip olan ürün getirmeyen araziler 1585 hektarlık bir alandan oluşur. Bu alanları genel itibari ile son dönemlerde daha büyüyen ulaşım ağları (yollar) yerleşim alanları ve kayalık alanlar oluşturur. İl genelinde bakıldığında Şalpazarı'ndaki ürün getirmeyen arazinin genel alandaki payı %0.39'dur.

3.1.3. Parsel büyüklüğü ve mülkiyet durumu

Araştırma sahasında yapmış olduğumuz çalışmalardan edindiğimiz bilgiler bölgedeki parsel büyüklükleri hakkında kesin veriler içermemektedir. Bölgedeki kadastral çalışmaları henüz çok yeni olup, anlamlı bir bütün oluşturmamaktadır. Genel

olarak yörede birey başına ortalama 7-8 dönüm, aile başına ise 12 dönüm arazi düşmektedir. En küçük parsel 2 dönüm, en büyük parsel ise 45 dönümdür.

Bir bölgedeki parsellerin dağılışını etkileyen, büyüklüklerini sınırlayan başlıca etmen fiziki coğrafi şartlardır. Kullanılabilir tarım arazilerinin yaygın dağılışını etkileyen arızalı topografya, yamaç eğimi bu coğrafi şartların başında gelir. Arazinin mülkiyetleşmesi artan nüfusa bağlı olarak alanın gittikçe daralması parselleri küçültmüş ve dağılmasına neden olmuştur. Köy yaşantısına bağlı tarım ve toprak köylüsü kazancının toprak üstünden sağlamasa dahi kendi yaşam alanını kurup geçimini sağlayacak ekip dikme faaliyetleri için bir miktar toprağı mülkiyetine geçirmek durumundadır.

Daha önce de değindiğimiz gibi bu durum artan nüfus karşısında parsellerin gittikçe küçülmesine sebep olmuştur. Miras yoluyla el değiştiren araziler zaten entansif tarıma imkan sağlamayan fiziki süreçlerle birlikte yöre halkının geçimini sağlayamaz hale getirmiştir. Araştırma sahası tarım topraklarının genellikle küçük ve dağınık topraklardan meydana gelmesine sebep olmuştur. Bu durum kır yerleşme merkezlerinde yapılan üretimin Pazarla olan ilişkilerine etki etmekte ve kır yerleşme merkezlerinin kapalı bir karakter kazanmalarına yol açmakta ya da teşvik etmektedir.¹³⁷

3.2. Başlıca tarım ürünleri

Araştırma sahasının toplam yüzölçümünün (18200 ha) % 22'sinde tarım yapılmaktadır. Arazilerin 677.5ha'sı tahıl tarımına, 1069ha'sı fındık tarımına ayrılmıştır. Sebze tarımına ayrılan 754.8ha'nın ise 304.5'i patatese, 35 ha'sı Baklagillere, 140.3'ü ise diğer sebzelere ayrılmıştır.

3.2.1. Tahıl tarımı

Araştırma sahasında 2004 yılı itibariyle 3980 hektar olan ekili-dikili alanların 677.5 hektarı %3.72'si tahıl tarımına ayrılmıştır. Tahıl tarımı için ayrılan alanın hemen tamamında mısır ekimi yapılmaktadır. Sahada yapılan tarım faaliyetleri ekip-biçme şeklindedir ve geçim tipidir.

İnceleme sahasında mısır ekim alanları yükselti kademelerine bağlı olarak değişmektedir. Nitekim sahanın 600-700 m yükseltilerine kadar olan alanlarında, fındık

¹³⁷ Emiroğlu, M., 1971, Coğrafi Bölgelere Göre Kırsal Yerleşmelerinin Yüzölçümü, Parsel Sayısı ve Genişlikleri İle İlgili Bir Araştırma. D.T.C.F.Coğ.Araşt.Enst.Yay.Sayı 3-4, Ankara, s.110

ile birlikte mısır ekimi yapılırken, bu yükseltilerden sonra, fındık bitkisinin yetiştirilmesinin, iklim şartlarının olumsuz etkileri sonucu, iktisadî olmaması nedeniyle yerini mısır üretimi almaktadır.¹³⁸

Araştırma sahasındaki köy yerleşmelerinin hemen hepsinde, mısırın en fazla yetiştirilen ürün olmasında, hem insanın hem de büyükbaş hayvanların ortak yiyeceği olmasının etkisi vardır. Gerçekten de, eskiden beri yörede oldukça fazla tüketilen mısır ekmeğinin ununu teşkil etmesi nedeniyle insanların, iki metreyi aşan boyu ile geniş ve uzun yaprakları sayesinde de hayvanların, önemli bir besin kaynağı durumundadır. Nitekim gerek çapalama esnasında, gerekse de hasattan sonra geriye kalan gövde ve yaprakları, hayvanların en önemli besin maddelerinden birini teşkil etmektedir¹³⁹. Ekimi yapılan alanların parselleri küçük olduğu için ihtiyaç dâhilinde olan bütün sebzeler aynı bahçe içersinde üretilir. Özellikle fasulye, kabak, karalâhana, daha az bir alanda domates, biber, maydanoz ile birlikte ekim yapılır. Sahada Polikültür tarım yaygındır. Araştırma sahasında mısır üretimi veriminin az olması ve gittikçe ekim alanlarının küçülmesi entansif tarım metodlarından yeterince faydalanılmaması ile ilgilidir Gittikçe köy hayatından uzaklaşan yöre halkının geleneksel beslenme kültürünün değişmesi ile ekmek olarak tüketilen mısır miktarı azalmıştır.

Şalpazarı ve çevresinde, mısır ekimi nisan ayı ortalarından mayıs ayı ortalarına kadar yapılmakta, hasadı ise eylül ayı ortalarından ekim ayı sonuna kadar devam etmektedir. Bölgede mısır üretimi, insan gücüne dayanan bel, kazma gibi tarım aletleriyle yapılmaktadır. Nitekim, mısır üretimi yapılacak arazi, ekilmeden 15-20 gün önce çatal belle sökülerek, nem ve yağmur sularının toprağın içine girmesi sağlanır. Daha sonra ise, tohumlar elle ekilir ve kazma ile toprağı karıştırılır.¹⁴⁰

3.2.2. Sebze tarımı

Araştırma sahasındaki tarım arazilerinin (3246 ha) 754,8 hektar kadarı sebze tarım alanlarından meydana gelmektedir.

¹³⁸ Zaman. M., 2001, a.g.e., s.250.

¹³⁹ Tandoğan. A., 1979, Çayeli ve Pazar İlçelerinin Ekonomik yapısı, Ank.Üniv.D.T.C.F.Derg.C.29, Sayı 1-4, Ankara, s.103.

¹⁴⁰ Zaman.M., 2001, a.g.e., s.252.

Tablo 3.2.:Şalpazarı’nda yetiştirilen sebzelerin ekiliş alanlarına göre Dağılımı.

Yetiştirilen sebze	Ekiliş Alanı(ha)	%si
Patates	304,5	64
Baklagiller	35	7
Diğerleri	140,3	29
Toplam	754,8	100

Kaynak:Tarım İlçe Müdürlüğü verilerinden.

Bunun 304,5 hektarı (%64) patates tarımı alanlarından, 35hektarı (%7) baklagillerden, geri kalan 140 hektarı da (%29) kara lahana, kabak, domates, salatalık, maydanoz, pırasa, marul gibi sebze bahçelerini oluşturmaktadır.. Üretilen sebzelerin hemen tamamına yakını ailelerin kendi tüketimlerine ayrılmakta, patates ve fasulye üretiminin ise, çok az bir kısmı pazara sunulmaktadır(Tablo 3.2).

Yörede en çok üretilen sebze patatestir. Patates’in önemli bir besin kaynağı olması ve verim oranının yüksek olması bu üretimin başlıca sebebidir. Patates tarımı genelde monokültür tarım faaliyeti şeklinde yapılmaktadır. Sebzelerin geri kalan kısmı ise gerek mısır tarlaları ile gerekse patates ekim alanlarında ara tarım olarak yapılır.

Sebze tarımı geçim tipi yapılmaktadır. Üretilen sebzenin hemen tamamı aile tarafından tüketilmektedir. Hatta bahçede yetişen sebzelerin yetersiz gelmesi neticesinde dış alım yapılır. İhtiyaç olunan sebze çevre il ve ilçelerden Çarşamba günleri kurulan pazardan alınır.

Sebzelerde ikinci sırayı baklagiller oluşturmaktadır. Sahada yetiştirilen başlıca baklagil fasülyedir. Hem yaz için hem de kış için stoklanabilen fasülye yörede tüketilen başlıca sebzeler arasındadır. Bunun dışında üretilen sebzeler lahana, domates ve biberdir.

3.2.3. Meyvecilik

Araştırma sahasındaki diğer tarım ürünlerinde olduğu gibi, meyvecilik de, fındık haricinde, genellikle ticarî bir önem taşımamakta, sadece aile ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olarak yapılmaktadır. Bu nedenle de yörede fındık bitkisi haricindeki diğer

meyve ağaçlarına ayrı parseller ayrılmamış, konutların yakın çevresindeki alanlara serpiştirilmişlerdir.

Tablo:3.3:Şalpazarı’nda yetiştirilen meyvelerin ekiliş alanlarına dağılımı.

MEYVELER	AĞAÇ SAYISI		ÜRETİM (ton)
	Meyve Veren Yaşta	Meyve Vermeyen Yaşta	
Fındık	500.000	250.000	900
Armut	2953	9540	150
Elma	7800	500	130
Ayva	300	2000	5
Kiraz	3900	1000	70
Ceviz	1200	2339	30
Kestane	1000	600	90
Muşmula	500	500	3
Dut	550	300	10
İncir	1000	1200	10

Kaynak: Tarım İlçe Müdürlüğü verilerinden.

Araştırma sahasında üretilen meyveler fındık dışında ticari bir önem taşımamaktadır. Günümüzde fındık satışlarının düşmesi, üretimin maliyeti karşılamaması birçok aileyi fındık yetiştirmekten alıkoymuştur. Bugün yetiştirilen fındıkların büyük bir çoğunluğu aile içinde tüketilmektedir.

Kıyıda yaklaşık 600-700 m yükselti seviyelerine kadar olan sahada yer alan köylerin tarım arazilerinin büyük bir bölümünü fındık bahçeleri oluşturmaktadır. Akhisar ve Fidan derelerinin aşağı kısımlarını oluşturan bu alanların bir kısmı (ortalama 100-150 m yükseltilere kadar) Vakfıkebir ve Beşikdüzü ilçelerinin yönetim sınırları içerisinde yer almaktadır. Yaklaşık 600-700 m yükseltilere kadar olan alanlarda görülen fındık üretimi, *monokültür tarım* şeklinde yapılmaktadır. Bu yükseltilerden sonra ise fındık üretiminin aile ekonomisindeki yeri azalmakta ve yerini mısır üretimi almaktadır. Bunun da sebebi, fındık bitkisinin ürün verebilmesi için, gerekli olan elverişli iklim şartlarının, yükselti arttıkça giderek kaybolmasıdır. Gerçekten de bu bitki, çok kesin

sonuçlar olmasa bile, kış sıcaklık ortalamalarının 6 ila 7 °C, yaz mevsimi sıcaklık ortalamalarının 20 ila 25 °C dolayında seyrettiği ve minimum yıllık yağışların 700-800 mm, maksimum yağış ortalamalarının da 1300-1500 mm dolayında ve nisbeten düzenli bulunduğu yetiştirme bölgelerine çok iyi adapte olmaktadır. Ancak, özellikle ilkbahar donları meyve verimini %40 hatta geç don olayının görüldüğü 350-400 m'den daha yüksekte kurulmuş bahçelerde %50'den %80'e varan oranlarda ürün azalmasına yol açabilmektedir. Bunun yanı sıra, fındık bitkisinden iyi randıman alınabilmesi için, meyvenin içini doldurma zamanı olan, hasattan bir önceki ayın (Temmuz) kurak ve güneşli geçmesi gerekmektedir. Bu duruma göre, araştırma sahasının yükseltisinin, ortalama 150-2300 m'ler arasında olduğu dikkate alınırsa iklim şartlarının, özellikle ilkbahar donlarının etkisiyle bu bitkinin sahamızın büyük bir bölümü için (600 m yükseltiden sonra) iktisadî olmadığı gerçeği ortaya konulabilir. Yine araştırma sahasındaki fındık bahçelerindeki üretiminin dekara ortalama 160-170 kg kadar olduğu, buna karşılık 200-300 m yükseltilerdeki bahçelerde üretimin dekara 300-350 kg kadar yükseldiği göz önüne alınırsa, bu bitkinin yetiştirilmesinde iklim özelliklerinin ne derece etkili olduğu daha iyi anlaşılabilir.

Araştırmalardan anlaşılacağı üzere araştırma sahasında çeşitli meyveler yetiştirilmesine rağmen, fındıktan sonra en fazla üretileni armut oluşturmaktadır (Tablo 3.3). Diğer meyvelerde olduğu gibi, armut ağaçlarına ayrılmış özel bahçelere de rastlamak mümkün değildir. Her ailenin 3-4, bazen de 7-8 kök armut ağacı bulunmaktadır. Meyvelerinin özelliğine göre, yörede çeşitli adlarla bilinen (sağrap, sulu armut, kış armutu, ahmetap, meltap, ağrap... vb. gibi) armut ağaçlarının diğer bir özelliğini de, boylarının ortalama 15-20 m kadar olabilmesi oluşturmaktadır. Araştırma sahasında bol miktar da ve çok çeşitli türleri bulunan armutlardan, türlerine göre Temmuz ayından Kasım aya kadar meyve alınabilmektedir. Toplam 9540 adet olan meyve veren yaştaki armut ağaçlarından, 2004 yılı itibariyle 150 ton armut elde edilmiştir. Başka bir ifadeyle ağaç başına 16 kg armut üretilmiştir.¹⁴¹

Şalpaazarı ilçesinde armuttan sonra en fazla yetiştirilen meyve, elmadır. Yörede yaklaşık 12000 adet olan elma ağacının ancak 7800 adedi meyve veren yaştaki ağaçları oluşturmaktadır. Ticarî amaçlı olmasa bile, bazı aileler tarafından elma bahçeleri oluşturulmuştur. Armut ağacında olduğu gibi, her ailenin birkaç adet de olsa elma ağacı

¹⁴¹ Zaman, M., 2001. a.g.e., s.258.

bulunmaktadır. Şalpazarı ilçesinde 2004 yılı itibariyle yıllık üretimin 130 ton olduğu tahmin edilmektedir.

Şalpazarı ilçesinde bu meyvelerin dışında, erik, kiraz, ceviz, muşmula, ayva, incir gibi meyvelerde yetiştirilmektedir.

Sonuç olarak; Şalpazarı ilçesinde çok çeşitli meyveler yetiştirilmesine rağmen, bu faaliyet genelde aile ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olarak (findık hariç) geçim tipi şeklinde yapılmaktadır. Yörede tek tür meyvenin oluşturduğu bahçelere findık ve kısmen de elma ve armut dışında pek rastlanılmamaktadır. Ekstansif metodlarla yapılan meyve üretimi, iklim şartlarının yıl içindeki gidişine sıkı sıkıya bağlıdır. Çünkü yörede meyve ağaçlarında ilaçlama, aşılama ve ağaç bakımına pek önem verilmemektedir. Bu da, meyve üretiminde verimin düşük oranda gerçekleşmesine neden olmaktadır. Böylece sahada yetiştirilen meyvelerin bile ilçe dışından temin edilmesi ortaya çıkmaktadır ki, bu da ilçede meyveciliğin gelişmesini engellemektedir.

Yöredeki meyve ağaçları findık dışında dağınık halde bulunur. Herkes kendi bahçesi içersine ihtiyaçları gereğince ağaç dikmiştir. Findık dışında dikili ağaç ve üretim bakımından en fazla olan meyve elma, akabinde armut ve kestanedir.

3.3. Hayvancılık

3.3.1. Genel bakış

Şalpazarı ve çevresinde; nüfusun hızla göç etmesi hayvancılık faaliyetlerinin de genel karakterini değiştirmiştir. İlçe genelinde bazı köyler için ticari anlam taşıyan hayvancılık araştırmamızın esas noktasını oluşturan ilçe merkezi için aynı ehemmiyeti taşımamaktadır. Etkin bir şekilde yapılabilecek bu faaliyet fiziki ve beşeri süreçlerin etkileriyle gittikçe gerilemiştir. Yinede sayıları az olmakla birlikte hayvancılıkla geçimini sağlayan aileler vardır. Tarla ürünlerinden ziyade hayvancılığın daha fazla gelir getirmesi ekonomik olarak ön plana çıkmasına zemin hazırlamıştır. İklim şartları hayvancılığın bölge ekonomisinde önemli bir faaliyet alanı durumuna gelmesine zemin hazırlamıştır.

İlçe genelinde nüfusun büyük bir kısmının geçim kaynağı hayvancılık olmasına rağmen hayvancılık sektörü istenilen düzeye çıkmamıştır. Pazarlamadaki sıkıntılar, hayvancılığın verim düzeyi düşük yerli ırklarla yapılması, yem bitkisi ekilişinin yeterli

derecede olmaması, tarımsal mekanizasyona geçilmemesi hayvancılıkta arzulanan gelirin elde edilmemesinin en önemli nedenleridir.

İlçenin süt üretimi ortalama 50ton/gün civarındadır. İlçeye 11Km uzaklıkta olan Sütönar Köyünde 10ton/gün kapasiteli süt kooperatifi bulunmaktadır. İlçede üretilen sütün bir kısmı bu kooperatif de değerlendirilmekte(ortalama 2Ton/gün)ancak geriye kalan büyük bir kısmı süt toplayıcıları tarafından diğer ilçelerdeki süt işleme fabrikalarına satılmaktadır.

Şalpazarı ve çevresinde hayvancılık faaliyetleri yapılan hayvan ırklarının iyileştirilmesi çalışmaları sonucu, gelişmeye başlamıştı. Nitekim ilçe tarım müdürlüğünden aldığımız bilgilere göre, 2005 yılı itibariyle, Şalpazarı ve çevresinde 7032 baş sığır, 3.200 baş koyun, 1300 baş keçi olmak üzere, toplam 11.532 büyükbaş ve küçükbaş hayvan besleniyordu. . Buna göre, Şalpazarı genelinde toplam 11.532 baş olan hayvan sayısının büyük bir çoğunluğunu büyükbaş hayvanlar oluşturur(Tablo 2.19)

Tablo 3.4.Şalpazarı’nda yetiştirilen hayvanların dağılışı.

Hayvan türü	Hayvan sayısı
Büyükbaş	7032
Küçükbaş	4500
Kümes hayvanları	1000
Arı kovanı	5250

Kaynak: Tarım İlçe Müdürlüğü verilerinden.

Araştırma bölgemizdeki mahalle yerleşmelerinde yaşayan ailelerin çoğunun büyükbaş hayvanı bulunmaktadır. Ancak genç kuşağın çeşitli etmenlerle ilçe dışına çıkması, ilerleyen yaşlarına rağmen hayvancılıkla uğraşan yaşlı kuşağı hayvan sayılarını düşürmeye zorlamıştır. Aile hayvancılığı şeklinde ve mera hayvancılığına dayanan bu faaliyet, sürüler şeklinde değil, her ailenin 2-5 arasında değişen sayıda hayvan beslemesi şeklinde yürütülüyordu. Bölgede, hayvanlardan elde edilen sütün önemli bir kısmı süt fabrikasına verilmektedir.

3.3.2. Yetiştirilen Hayvan Türleri

3.3.2.1. Büyükbaş hayvancılık

Daha öncede değindiğimiz gibi bölgedeki beslenebilir hayvanların çoğunu büyükbaş hayvanlar oluşturur. Toplam 11.532 olan sayının 7032'sini oluşturan sığırların geçim kaynağı olarak önemi buradan anlayabiliriz. İlçede ki yerli ırklar ıslah edilmesi için yılın her döneminde 200-400 büyükbaş ve yukarı boğa altı 2000 inek bulunan 9 köyde hayvancılığın desteklenmesi için ıslah amacıyla bedelsiz suni tohumlama programına alınmıştır. Bu proje ile suni ve tabii tohumlama çalışmalarıyla, kara ırk sığırların yerlerini saf kültür veya melez jerseyler almıştır. Bu sığırların (jersey), ortalama yağ oranları %5-9, canlı ağırlıkları ise 350 kg olmasına rağmen, bölgedeki hayvanların ağırlığı, beslenme şartlarının yetersiz oluşu nedeniyle 150-200 kg dolayındadır. Yerli ırkın günlük süt verimi 3 kg iken, jerseylerde bu oran, ortalama olarak günde 13 kg kadardır.

Bölgede üretilen sütün değerlendirilmesi ve pazarlanmasındaki sıkıntıların aşılması için Şalpazarı merkezinde yüksek kapasiteli bir süt kooperatifinin kurulması ya da var olan kooperatifimizin kapasitelerini arttırarak ilçede üretilen sütün kendi sınırları içinde işlenerek değerlendirilmesi daha yararlı olacaktır.

Mera ıslah çalışmaları çerçevesinde meraların gübrelenmesi işleminin bundan sonraki yıllarda daha geniş alanları kapsayacak şekilde gübre miktarını arttırarak devamının sağlanması, yaylalardaki meraların tahriplerinin önlenmesi, otlatma sahalarında oluşan çalı formu bitkilerin sökülerek, otlatma alanlarının muhafaza altına alınması gerekmektedir. Yörede bulunan hayvan varlığının ve dağıtılacak olan süt ineklerinin daha iyi ve ekonomik bir şekilde beslenebilmeleri, yem bitkileri ekilişini arttırmakla mümkün olacaktır. Yem bitkileri tarımında toprak hazırlığı büyük önem arz etmekte olup, yöremizde bu amaçla kullanılabilecek araç ve ekipman bulunmamaktadır.

3.3.2.2. Küçükbaş hayvancılık

Bölgede sığırdan sonra en çok beslenen hayvan koyundur. Toplam 3200 adet koyun Şalpazarı'nın yüksek köylerinde arazisi geniş ve yaylacılık faaliyetlerinde bulunan aileler tarafından beslenmektedir. Geniş bir perspektifle değerlendirildiğinde bu sayının pek önemli olmadığı fark edilir. Nitekim ticari olarak değerinin fazla olmayışı gerek yününün yörede eskisi kadar kullanılmıyor oluşu gerekse etinin sığır eti kadar

tüketilmiyor oluşuyla ilgilidir. Gittikçe sayıları düşen küçükbaş hayvanlar arasında ikinci sırayı 1300 adetle keçiler almaktadır. Topoğrafyanın gittikçe bozulduğu ve bitki örtüsünün zayıf olduğu alanlarda dayanıklı olması sebebiyle yetiştirilen bu hayvanlar, ürün değerinin düşük olmasından ve fidanlara zarar vermesinden dolayı tercih edilmemektedir.

Bölgede yetiştirilen küçükbaş hayvanların hemen tamamı ilçe merkezi ve merkeze bağlı mahalle yerleşmelerinin dışındadır. Eğitim gören genç neslin hayatını kazanmak için tercih ettiği meslek grupları içinde hayvan yetiştiriciliği veya toprağa bağlı bir çalışma mevcut değildir. Çoğunlukla orta yaşın üstündeki nüfus tarafından yürütülen bu meslek, zaman içinde silinecek gibidir.

3.3.2.3. Kümes hayvancılığı

Şalpazarı ilçe genelinde 1000 adet kümes hayvanı olup bu hayvanların hemen tamamını tavuklar oluşturmaktadır. Araştırma bölgesinde çok az aile tarafından ticareti yapılan tavuk besiciliği çoğunlukla ailenin ihtiyacını karşılamaya yöneliktir. Eskiden beri sürdürülen bu faaliyet, genellikle ilkel metot ve tekniklerle, daha çok *aile tavukçuluğu* şeklinde yapılmaktadır. Bölgede, kümes hayvanlarının yetiştiriciliğinde çeşitlilik görülmezken, aile başına beslenen tavuk sayısı da on adeti aşmamaktadır. Araştırma bölgemizde, çoğunlukla legorn tavuk türleri yetiştirilmekte olup; bir legorn tavuğu, yılda ortalama olarak 225-275 civarında yumurta vermektedir¹⁴².

3.3.2.4. Arıcılık

Araştırma bölgemizde toplam 5250 adet yeni tip fenni kovan bulunmaktadır. Uzun zamandır yapılmakta olan arıcılık faaliyetleri, gittikçe gelişmeye devam etmektedir. Araştırma sahamızda toplam altı adet mahalle yerleşmesinde 400 adet kovan bulunmaktadır. İlçe genelinde ise kovanların yarıya yakını bünyesinde bulunduran Sütçınar ve Sinlice köyleridir.

Arıcılık faaliyeti ilçe ihtiyaçlarını karşıladığı gibi ilçe dışına da satış yapılmaktadır. Arıcılık işiyle aktif olarak uğraşan kişiler başta Erzurum olmak üzere Gümüşhane ve Bayburt'un yüksek kesimlerine mevsimlik göç ederler. Araştırma sahasında yeterli sayıda çiçek olmasına rağmen bu göçü mecburi hale getiren yıllık ortalama nem miktarının fazla olmasıdır.

¹⁴²Zaman.M.,2001.270.

3.4. Ormancılık

Karadeniz Bölgesi'nin Doğu Karadeniz Bölümü içerisinde yer alan araştırma bölgemiz, zengin bir orman potansiyeline sahiptir.¹⁴³ Araştırma sahasında toplam 10.685 hektarı bulan orman alanlarının İlçe genelinde kaplamış olduğu toplam alan %59'dur. Bu oran il genelinde ise %2.2'dir. İlçe merkezinde ise toplam orman arazisi 1950 hektarı bulmaktadır. Kuşkusuz Karadeniz Bölgesi'nin yüzölçümünün (141156 km²) %39.6 (55972 km²)'sının ormanlarla kaplı olduğu dikkate alınır, bölgenin orman varlığı daha iyi anlaşılabilir.

Araştırma bölgesinde yükselti artışı ile birlikte değişen, iklim, toprak ve eğim şartlarına bağlı olarak, bölge ormanlarının özellikleri de birtakım farklılıklar göstermektedir. Nitekim deniz kıyısından 200 m yükseltiye kadar olan sahada yayılış gösteren çalılıklardan sonra başlayan ormanlar, 600-800 m yükseltiye kadar geniş yapraklı ağaçlardan, 1500 m ye kadar karışık ormanlardan, bu yükseltiden alpin kuşağa kadar ise iğne yapraklılardan oluşmaktadır.¹⁴⁴

Mesken yapımında hammadde ve kışlık yakacak olarak kullanılan ormanlar bilinçsiz bir şekilde çoğu zaman kaçak olarak yok edilmektedirler. İlçe merkezinde 1967 yılında kurulan Gökçeşehir Orman Bölge Şefliği 1987 yılı itibarıyla Şalpazarı Orman İşletme Şefliği adını almıştır. Şefliğe Şalpazarı ve Beşikdüzü ilçeleri 4bölge ve belediyeye 55 köy ve mahalle bağlıdır. Bu koruma sistemi ile yıllardır kaçakçılık ve orman tahribinin yapıldığı Karakısırak mevki ormanları koruma altına alınmıştır. Bu ormanların merkezine 1993 yılında bir bölüm koruma binası ile 10 km yeni orman yolu yapılmış ve bu bölümde ağaçlandırma çalışmalarına başlanmıştır. Şeflikte toplam on altı personel görev yapmaktadır.

3.5. Sanayi

Araştırma sahamızda birçok olumsuz etmenin birleşmesi bölgede sanayi faaliyetlerini kısıtlamaktadır. Bu olumsuzlukların başında gelen işlenebilecek hammaddelerin yetersizliği ve sanayi faaliyetlerin temelini teşkil eden sermaye ve ulaşım gibi faktörlerin yetersizliğidir. Günümüzde sanayi toplumlarının hızla geliştiği düşünülürse bölgemizde bu gelişmenin olacağını düşünmek ütöpik bir yaklaşım olur. Nitekim mevcut yegâne sanayi tesis olan Sütçınar tarımsal kalkınma kooperatifinin bile

¹⁴³ Zaman, M., 2001, a.g.e., 274

¹⁴⁴ Zaman, M., 2001, a.g.e., 275

gittikçe düşen bir satış grafiği olduğu göz önüne alınırsa bu durum daha açık algılanabilir.

Araştırma bölgesinde, 2005 yılı itibariyle, toplam çalışan işgücü içerisinde(1007)toplam 271 kişi (%27) sanayi kesiminde çalışmaktadır. Bu toplamın bir kısmı süt fabrikasında, diğer kısmı ise kent merkezinde atölye tipi sanayi tesislerinde çalışmaktadır.

Ahşap malzeme bakımından zengin olan bölgede halk kendi ihtiyacı olan bazı ev eşyalarını sepetler, iskemleler, beşikler, kaşık, külek, gelder, fıçı, yayık, su kapları, çöten, tekir(serander), vs. gibi ihtiyaç duyulan eşyalar ustalar tarafından yapılır. Ev içindeki tütüncelik kemerleri, evlerin dış duvarları, çayır tamları, kemer, köprü ve çeşmeler camiler, değirmenler, v.s. gibi yapılara büyük önem verilmektedir. Son yıllarda bu yapılarda yerini beton yapılara bırakmıştır.

Günümüzde hediyeelik eşya olarak yapılmaya devam edilen dırmaç, дастar, zenbil, alaço gibi dokumalar da üretimin içinde sayılabilir. Yukarıda değindiğimiz gibi ahşap el sanatları içinde ilk akla gelen ev, merek, seranderdir. Bunların dışında ağ elde etmek için kullanılan yayık, sıvıları muhafaza etmek için kullanılan külek, bir ölçek olan got, sedir ve oturmak için kullanılan sekmen, mısırları saklamak için kullanılan çöten ve el değirmenleri gelir.

Yörede atölye tipi işletmelerden biri de bakır işleme atölyeleridir. Bakır işleme genellikle mutfak eşyaları yapımında kullanılır. Düz saç halinde alınan bakır elde ekme-sıvazlama-yayma-v.s.gibi verilecek şekillere göre dövülür. Bir diğer atölye işletmesi demir doğrama atölyesidir. Demir işçiliğinde yine eskiden kullanılan kapı anahtarları ve yaygın olarak kullanılan soba ve tarım işleme aletleri yapılır. Bu işçiliklerde sıcak demircilik fazla göze çarpar. Birleştirmelerde sıcak kaynak ve perçinli birleştirmeler büyük bir maharetle yapılmakta iken son yıllarda elektrik ve gaz kaynağı kullanılmaktadır.

İnceleme bölgemizde ormanların oldukça geniş alanlar kaplamasına rağmen, bu faaliyet koluna hizmet eden atölye tipi kereste-bıçkı ve mobilya-doğrama işyerlerinin sayısı fazla değildir.

Kent merkezinde oto tamir atölyeleri küçük çapta bakım vermektedir. Daha büyük tamirler Trabzon il merkezi ile Vakfikebir ve Beşikdüzü ilçelerinde bulunan tamirhanelerde giderilmektedir. Şalpazarı'nda 6 adet soba imalatçısı,3 adet T.v.radyo

tamircisi, 1 adet sıhhi tesisatçı, 5 adet elektrikçi, 4 adet marangoz, 1 adet keresteci, 4 adet mobilyacı, 7 adet fırın ve 2 adet de oto tamircisi bulunmaktadır. Merkez içinde dağınık bir yayılım gösteren atölyelerin, belirli bir bölgede toplanması genel görünüm ve kullanım açısından daha avantajlı olacaktır.

Bölgede modern sanayiden bahsetmek olanaksızdır. Yörede mevcut üretimler yöre halkının ihtiyaçlarının bir bölümünü karşılamaktan öteye gitmez. Sadece acil ve öncelikli ihtiyaçların giderilebilmesinden bahsedebiliriz. Bu sebeple sektörde çalışan nüfus azdır ve daha fazla nüfusu istihdam etmekten yakın gelecekte de uzaktır.

3.6. Ulaşım

Bir yörenin kalkınması o yörenin anayollara olan yakınlığı ile direkt alakalıdır. Mevcut üretilen mal, fikir ve hizmetlerin ihtiyaç olunan bölgeye aktarımı olarak değerlendirilen ulaşım beşeri coğrafyanın en önemli fenomenlerinden biridir. Araştırma bölgemizin genelde eğimli ve engebeli bir topoğrafik yapıya sahip olması, ulaşım hizmetlerinde önemli bir engel teşkil etmektedir.¹⁴⁵

Daha öncede değindiğimiz gibi büyük kent merkezlerine yakın olan şehir ve kentler çok çabuk kalkınırlar. Bunda mesafenin artışıyla birlikte mevcut mal ve hizmetlerin maliyetinin de artıyor oluşu birinci derecede etkilidir. Bilindiği gibi ulaşım imkânları, bölgenin gelişmesinde veya geri kalmasında önemli rol oynamaktadır. Yollar işte tam bu noktada önem arz eder.

Kuşkusuz geçmiş dönemlerde hem il merkezine olan ulaşım hem de ilçenin kendi mahalle ve köyleri arasında olan ulaşım günümüz şartlarıyla aynı değildi, bu gün mevcut yolların düzeltilmiş olması ve vasıtaların artması başta eğitim ve hizmetlere ulaşma olmak üzere birçok konuda pozitif gelişme sağlamıştır.

Şalpazarı'nın çevre ile olan bağlantısı sadece karayolu ile sağlanmaktadır. Yaklaşık olarak 15 km uzunlukta olan ve Akhisar deresi vadisini boyunca ilerlen bu yol Beşikdüzü ilçe merkezinde Trabzon-Samsun karayoluyla birleşmektedir.

Ulaşımın en yoğun olduğu alan Şalpazarı ile Beşikdüzü arasında ki güzergâhtır. Bağlantıyı sağlamak için her iki merkez arasında günde yaklaşık olarak aynı durağa bağlı 7 adet ticarî dolmuş taksi ile 15'e yakın minibüs çalışmaktadır. Bu taşıtların hepsi

¹⁴⁵ Zaman,M.,2001,a.g.e.,s.284.

özel şahıslara aittir. Belediyesine ait tekbir aracın dahi bulunmaması büyük bir eksiklik olarak nitelendirilebilir.

Mevcut karayolu bağlantılarının uzunluklarına gelince Şalpazarı'nın Beşikdüzü ile olan bağlantısını sağlayan karayolunun uzunluğu yaklaşık 15 km kadardır. Trabzon'a bağlantı sağlayan anayol ise 65km civarındadır. Merkeze bağlı altı adet mahalle yerleşmesine gelince Çamkiriş Mahallesi 1.5 km, Dereköy mahallesi 3 km, Kalecik mahallesi yine 3km, Kireç mahallesi hemen merkeze bitişik 3km'lik bir yol, Sugören mahallesi 1km ve Turalıuşağı mahallesi de 1km'lik bir mesafeyle merkeze ulaşabilirler. Mahalle ve köylere ulaşım yine şahıslara ait özel minibüslerle günde iki ya da üç kez yapılmaktadır. Araştırma sahasında mahalle ve köylerden taşımali eğitim yapılmaktadır.

Araştırma sahasında yolların kalitesi gittikçe artmaktadır. Bu gün mahalle yerleşmelerinin tamamının ve köylerinde büyük bir kısmının yolları betonla düzeltilmiştir. Kişilerin özel araçların artmasıyla birlikte ulaşım sorun olmaktan çıkmıştır. Özellikle Çarşamba günleri haftanın pazarının kurulması ile mevcut ulaşım daha çok yoğunlaşmaktadır.

Günümüz şartlarında mevcut potansiyellerin değerlendirilmesinde iletişimin etkisi yadsınamaz. Bu açıdan değerlendirildiğinde ilçede teknolojinin bütün getirileri pozitif olarak etki etmektedir. Nitekim 1994 yılı itibariyle şehir merkezinde hemen bütün aileler telefon abonesiydi. Zaten bugün bireysel telefon ağının hızla gelişmesi ilçede de etkisini göstermiştir. İletişim gerçeği bugün dünyanın bir ucunda oluşan yeniliklerden haberdar olmamızı ve etkilenmemizi sağlar.

3.7. Ticaret

Şalpazarı İlçe Merkezi'nde, ticaret bir geçim kayağı olmaktan çok uzaktır. Mevcut ticarethaneler yerel ihtiyaçların karşılanmasına yöneliktir. Elbette ki ticari faaliyetlerin gelişmiş olduğu merkezlere mesafenin yakın oluşu ve bu hizmetlere ulaşmanın kolaylığı ticaretin yörede ketlenmesine sebep olmuştur.

Araştırma bölgesinde ticaret faaliyetlerinin gelişmesini engelleyen diğeri bir faktör ise, hinterlandının dar oluşudur. Nitekim 2005 yılı itibariyle, 1 belde yerleşmesi ile 25 köy ve 6 mahalleye sahip olması ve bölgeyi başka yerleşim birimlerinin kullanmayışı bu darlığa sebep olmuştur. İnceleme sahasındaki aktif nüfusun %27 si (271 kişi) ticaret kesiminde çalışıyordu. Ticari faaliyetlerde parekende ticaret faaliyeti

gelişmiş olup toptancılık ikinci planda kalmıştır. Bu durum, yerel ihtiyaçların perakende satışlarla sağlanabiliyor oluşundan kaynaklanmaktadır. Ayrıca ilçe merkezinde tüccarlar mallarını yakın ilçelerden ve il merkezinden sağlamaktadır. Ayrıca yöre halkı satışa sunulan malları daha uygun fiyatlara il merkezinden sağlayabildikleri için alışverişlerini buradan yapmaktadırlar.

Ticari faaliyetler ana caddeler üzerinde apartmanların giriş katlarında faaliyet göstermektedirler. Bakkallar, manifatura-tuhafiye, kahvehane, terziler ve zahireciler bu iş yerlerinin önemli bir kısmını oluşturmaktadır. İş yerlerinin tamamına yakını Akhisar deresi vadisinde kurulan kent merkezinde bulunmaktadır. İlçe merkezi bu anlamda yeterlilik gösterir.

Şalpazarı'nda 2 adet doktor muayenehanesi, 2 adet eczane, 3 adet pide salonu, 5 adet beyaz eşya satıcısı, 7 adet zahireci, 21 adet bakkaliye, 4 adet tekeli bayii, 7 adet tuhafiye, 1 adet av malzeme bayii, 1 adet züccaciye-mutfak eşya satıcısı, 4 adet tereyağı alım satım yeri, 2 adet diş tabibi, 2 adet banka, 6 adet lokanta, 3 adet market, 8 adet kahvehane, 4 adet terzi, 4 adet kasap, 7 adet berber, 1 adet pastane, 2 adet serbest muhasebeci, 5 adet lpg bayii, 2 adet kuyumcu, 6 adet çay ocağı, 5 adet inşaat malzeme satıcısı, 1 adet kuru temizlemeci, 1 adet gazete bayii, 1 adet okul kantini, iki adet kitap kirtasiye, dört adet fındık alım satım yeri ve üç adet balıkhane işletmesi mevcuttur.

3.8. Turizm

Araştırma sahası doğal kaynaklar bakımından zengin bir potansiyele sahiptir. Ancak son birkaç yıllık döneme kadar bu potansiyeller turizme açılmamış ve yeterince değerlendirilmemiştir. Bunda en büyük etken sahanın güzelliklerini yeterince tanıtılmamış olması ve mevcut turist kaynaklardan sadece yöre halkının faydalananı olmasından kaynaklanmaktadır. Hızlı kentleşme insanları doğaya çekmeye ve bu güzellikleri keşfetmeye itmektedir. Oldukça yakın bir maziyle özellikle Doğu Karadeniz topografyasında traking organizasyonları yaygınlaşmıştır. Bu yürüyüşler için uygun doğayı sunan bölgemiz toprakları sanıyoruz ki doğru reklamcılıkla istenilen ilgi uyandırılabilir.

Şüphesiz yaylacılık faaliyetleri dikkat çeken beşeri organizasyonların başında gelir. Bunlardan en önemlilerinden birisini, temmuz ayının üçüncü haftasının Cuma gününde düzenlenen Kadırğa Şenlikleri oluşturmaktadır. Tonya, Maçka ve Torul

ilçelerinin idari sınırlarının birleştiği konumdaki Kadırga tepesinin yamacında kurulan bu Pazar yeri Şalpazarı'nın aktif olarak katıldığı bir etkinliktir. Çevre il ve ilçelerden binlerce kişinin yüzlerce araçla katıldığı bu şenliklerde, halkın en güzel şekilde eğlenmesi amaçlanmıştır. Bölgede, bu şenliklerin düzenlendiği haftaya otçular haftası denilmektedir. Bu hafta içerisinde Cuma günü Kadırga pazarında düzenlenen otçular şenliklerinde alış veriştikten çok eğlence ve yiyip içme faaliyetleri ön plandadır. Bölge halkı için otçular şenlikleri geride bırakılan bir yılın yorgunluğunun atıldığı sıkıntı ve dertlerin unutulduğu bir gündür.¹⁴⁶

Yörenin etkin olarak katıldığı diğer şenliklerin başında sis pazarı yayla şenlikleri temmuzun dördüncü haftası cumartesi günü yapılmaktadır. Buna ek olarak temmuzun üçüncü haftası Alacapazar şenlikleri, ağustosun ilk Pazar günü yapılan Ağakonağı şenlikleri yapılmaktadır. Araştırma bölgemizde turizm bakımından değerlendirilebilecek diğer bir faaliyet ise, yayla turizminin geliştirilmesidir. Nitekim son yıllarda, ülkemizdeki turizm faaliyetlerinin gelişmesine bağlı olarak, 1991 yılında *Erikbeli Yaylası* yayla turizmi kapsamına alınmıştır.

¹⁴⁶Zaman, M., 2001, a.g.e., s.293.

SONUÇ

Şalpazarı İlçe Merkezi Karadeniz Bölgesi'nin Doğu Karadeniz Bölümü sınırları içerisinde yer alır. Kuzey Anadolu kıvrım kuşağının Kuzeydoğu kesiminde yer alan sahada Eosen yaşlı Kabaköy formasyonu yüzeilenmektedir. Bölgenin litolojik yapısı Üst Kretase, Eosen, ve Alt Tersiyer yaşlarında volkanik kayalardan oluşmuştur.

Tektonik bakımdan Hersinyen ve Alp orojenezlerin etkisinde kalmış bölgede, Alpin yaşlı volkanizma Jura'da başlamış olup, Üst Kretase ve Eosen devrelerinde çok şiddetli ve yaygın bir duruma gelmiştir.

Karadeniz ikliminin egemen olduğu sahada, Tonya meteoroloji istasyonunun 20 yıllık (1971-1990) verilerine göre yıllık ortalama sıcaklık 9.7°C, yıllık ortalama yağış tutarı ise 1013.6mm'dir. Saha en çok yağışı sonbaharda alır.

Araştırma sahasının en önemli akarsuyu Akhisar Deresi'dir. Buna ek olarak Küçükdere ve Değirmendere akarsu ağzının önemli birer koludur. Sahada "dandritik" akarsu ağzı yapısı mevcuttur.

Araştırma sahasında en yaygın toprak grubunu Gri-Kahverengi podzolik topraklar oluşturmaktadır. Sahanın büyük kısmını kaplayan bu toprakların yanı sıra, Alpin çayırlarının bulunduğu alanlarda, yüksek dağ çayır toprakları yayılış gösterir.

Yağışların bol ve sıcaklık şartlarının elverişli olması nedeni ile araştırma sahasında zengin bir bitki örtüsü gelişmiştir. Sahada 2100-2300 m yükseltilere kadar gür ormanlara rastlanır.

Araştırma sahası nüfusu, 2000 yılı nüfus sayımı sonuçlarına göre, 7591 kişidir. 1990 yılı sayım döneminde 3665 olan nüfus 10 yıl içinde %21.4'lük bir artış göstermiştir. Genel olarak göç veren bir saha olan araştırma bölgesinin nüfusundaki artış, doğal artış hızı ile açıklanabileceği gibi, sayım dönemine bağlı suni bir rakam olarak da açıklanabilir.

Araştırma sahasında, fiziki ve beşeri etmenler neticesinde meydana gelen ekonomik yetersizlikler, yurtdışına ve yurtiçine olan göçleri arttırmıştır. Son dönemlerde yurtiçine yönelik göçlerin yoğunluğu daha da artmıştır.

Araştırma sahasında 1968 yılında kurulan ve 1988 yılından itibaren Sağlık Grup Başkanlığı olarak hizmet veren Merkez Sağlık Ocağı ve buraya bağlı 5 adet Sağlık Ocağı bulunmaktadır.

Şalpazarı İlçesi'nde 2000 yılı itibariyle aritmetik nüfus yoğunluğu 148.8 kişi/km²'dir. Bu değer Türkiye ve Karadeniz ortalamasının üstündedir. Şalpazarı kasaba merkezinde toplu dokulu yerleşme hâkimdir. Kasaba merkezine bağlı mahalli yerleşmelerinde ise yerleşmeler dağınık dokuludur.

Yerleşmenin üst sınırı 1200-1300 m. yükseltiye kadar ulaşmaktadır. Bu sınırdan itibaren geçici yerleşmeler mevcuttur. Araştırma sahasının fiziki yapısı tarımı sınırlamakta ve geçimi zorlaştırmaktadır. Beşeri faktörlerin de etkisiyle parsel büyüklükleri miras yoluyla gittikçe küçülmüş ve tarımı sadece geçim tipi haline getirmiştir.

Araştırma sahasında mevcut konutlar gittikçe modern tarzda inşa edilmektedir. Mahalle yerleşmelerinde ise sayıları gittikçe azalmakla birlikte geleneksel inşa şekline rastlanır. Bu meskenlerde kullanılan temel malzeme taş ve ahşaptır. Modern meskenlerde ise beton ve tuğla hâkimdir.

Araştırma sahasında hâkim ekonomik faaliyet ekip biçme ve hayvancılıktır. Son dönemlerde tarım faaliyetlerinin geçim için yetersiz hale gelmesi ile bu faaliyet yerini hizmet sektörüne bırakmıştır. Bölgede ticari değeri olan tek ürün fındıktır. Toplam arazide ekim alanı 1069 hektardır. Yörede orman alanları %59'luk payla en geniş alanı kaplar. Ekili dikili alanlar ise sadece 3980 hektar ile %22'lik paya sahiptir. Ekili dikili alanların 677 hektarı tahıl tarımına ayrılmıştır. Araştırma sahasında 1835 hektarlık alan ise ürün getirmeyen arazilerden oluşmaktadır.

Çok kısıtlı olmakla birlikte yörede hayvancılık faaliyetleri mera hayvancılığı şeklinde sürdürülmektedir. Otlak alanlarının yükselti farklılığı nedeniyle farklı devrelerde gelişmesi hayvanların yer değiştirmesini zorunlu hale getirmiştir. Dolayısıyla hayvancılık faaliyeti beraberinde yaylacılık faaliyetini de getirmiştir.

Yörede toplam küçükbaş hayvan sayısı 4500 iken, büyükbaş hayvan sayısı 7032'dir. Mevcut büyükbaş hayvanlardan çoğu yerli ırktır.

Şalpazarı'nda ticari faaliyetler yeterince gelişmemiştir. Hakim ticari faaliyetler parekendedir. Aynı şekilde sanayi faaliyetleri de gelişmemiştir. Şalpazarı'nda toplam 159 vergi mükellefi bulunmaktadır.

Sonuç olarak; Şalpazarı ilçesi toprağa dayalı bir yaşam sürdürmekte iken olumsuz coğrafi ve beşeri faktörler etkisi altında artan nüfusun ihtiyacını karşılayamamaktadır. Bu sebeple saha dışına şiddetli göç vermektedir. Mevcut alanların doğru bir şekilde kullanılması ve yararlanılması için mevcut devlet kurumları kaynak aktarımı ve bölgesel projelerin geliştirilmesi ve desteklenmesi hayati önem taşımaktadır.

ARAŞTIRMA SAHASININ TEMEL SORUNLARI VE BAŞLICA ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Şalpaazarı İlçesi'nde fiziki çevre sorunlarıyla ilgili en önemli sorunlar, yer yüzü şekilleri ve özellikle eğim değerinin çok fazla olmasından kaynaklanmaktadır. Sahada eğimin tarım faaliyetlerini sınırlaması ve yağışlardan sonra eğim doğrultusunda meydana gelen yamaç akıntıları önemli zararlara yol açmaktadır. Buna ek olarak eğim doğrultusunda yamaçlarda meydana gelen potansiyel heyelan alanları yöre halkının can ve mal güvenliğini tehdit eden bir olgudur. Bölgede tarım alanlarını ve yerleşme sahalarını tehdit eden heyelanları önlemek için potansiyel heyelan alanlarını kontrol altına alınması bitki örtüsünün tahrip edildiği alanların ağaçlandırılması gibi ön tedbirlerin alınması gerekmektedir.

Araştırma sahasında iklim şartlarının sebep olduğu en önemli güçlük, bitkilerin çimlenme devresinde görülen don olaylarıdır. Özellikle fındık bitkisinin bahar aylarında don olayından etkilenmesi verimi önemli ölçüde etkilemektedir. Yağış miktarının fazla olması ise toprağın aşırı yıkanmasına ve topraktaki kireç ve azot miktarının düşmesine sebep olmaktadır. Verimi düşüren bu durumu önlemek için azotlu gübreler kullanmak gerekmektedir.

Beşeri çevre özellikleriyle ilgili en önemli sorun geçim sıkıntısıdır. Bu da şiddetli göç olgusunu beraberinde getirmektedir. İşsizlik sorununa çözüm getirebilmek için bölgenin sahip olduğu potansiyellerin kullanılması gerekmektedir. Yeterli ölçüde kaynak temini ile bölgenin temel geçimini sağlayan tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin geliştirilmesi imkan dahilindedir.

İlçe merkezinde ihtiyaç duyulan kamu kuruluşlarının yeterli düzeye gelmesi gerekmektedir. Özellikle bölgede donanımlı bir devlet hastanesi bulunmayışı yörede yaşayan insanlar için sorun teşkil etmektedir.

İlçe merkezinde sosyal tesislerin yetersizliği bu ihtiyacın merkez dışında karşılanmasına sebep olmaktadır. Yörenin ihtiyacı olan tesislerin yaşam kalitesini yükseltmesi açısından biran önce faaliyete geçirilmesi gerekmektedir. Sahadaki yerleşim birimlerinin alt yapı yetersizliği çözümlenmesi gereken başlıca sorunlardandır.

Araştırma sahasında kullanılabilecek en önemli ekonomik kaynak turizm faaliyetleridir. Yeterli reklam ve donanımla sahanın turizm potansiyelinin geliştirilebileceği kanaatindeyiz.

Ortaya koymuş olduğumuz sorunların evveliyetle çözüme kavuşturulacak olması yörenin gelişerek yaşam için hem daha elverişli bir hale gelmesine hem de büyük şehirlere olan göçün önüne geçilmesine olanak sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- AKKAN, E.**, 1973, Doğu Karadeniz Bölgesinin Coğrafi Özellikleri Ankara Üniv., Rektörlüğü, Yay. No. 61, Ankara
- AKTAŞ, H.**, 1992, Orta Karadeniz Bölümünün Bitki Coğ. İstanbul
- AKYOL, İ. H.** 1947, Türkiye’de Akarsu Sistemleri ve Rejimleri Türk. Coğ. Derg. Sayı: IX-V, İstanbul
 , 1944, Türkiye’de Basınç, Rüzgarlar ve Yağış Rejimi, Türk Coğr. Derg. Sayı: 5-6, Ankara
- ALTINBAŞ, Ü.**, 2004, Toprak Bilim, Ege Üniv. Ziraat Fak. Yay., No: 1, İzmir
- ARDEL, A.**, 1961, Klimatoloji, İstanbul Üniversitesi, Coğr. Enst. Yay No.7, İstanbul
 , 1963, Samsun ve Hopa arasındaki Kıyı Bölgesinde Coğrafi Müşahadeler, İst. Ün. Coğrafya Enstitüsü Dergisi Cilt 7, Sayı 13, İstanbul
- ATALAY, İ., KOÇMAN, A.**, 1979, Kuzeydoğu Anadolu’nun Jeotektonik ve Morfoteknik Evriminin Ana Çizgileri, Jeomorfoloji Dergisi, Yıl 9, Sayı: 8 Ankara
- ATALAY, İ.**, 1987, Türkiye Jeomorfolojisine Giriş, Ege Üniv. Ed. Fak. Yay No. 9, İzmir
- BAYARTAN, M.**, 1996, Beşeri ve İktisadi Coğrafya Açısından Kapıdağ Yarımadasının Coğrafi Etüdü. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul
- DERENEL, İ.**, 1948-49 Memleket İklim ve Yağış İstasyonları Şebekelerinin 22 Yıllık Çalışmalarına Genel Bir Bakış, Türk Coğrafya Dergisi, Yıl: VI-VII, XI-XII, Ankara
- DİLEK, S.**, 1974, Tekkeköy Civarı Hakkında Jeolojik Rapor, Maden Etüd Şb. M. 244, Ankara,
- DOĞANAY, H.**, 1991, Demografya ‘Nüfus Bilimi’ İkinci Basım, (Fotokopi), Atatürk Üniv. Fen-Ed. Fak. Coğrafya Böl. Erzurum
 , 1992, Türkiye Beşeri Coğrafya (Coğ. Gazi Büro Kitabevi, Ankara
 , 1997, Türkiye Beşeri Coğrafyası, Milli Eğitim Bakanlığı Yay., 2982, Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi, 1877 Eğitim Dizisi:10, İstanbul
 , 1991, Türkiye Ekonomik Coğrafyası 1, Atatürk Üniv. Kazım Karabekir Eğt. Fak. Coğr. Eğt. Anabilim Dalı, Erzurum

- Doğu Karadeniz Toprakları.** 1981, Topraksu Genel Müdürlüğü Yayınları, No. 10, Köy İşleri ve Kooperatifler bakanlığı, Yay., No:230, Ankara
- EMİROĞLU, M.,** 1971, Coğrafi Bölgelere Göre Kırsal Yerleşmelerinin Yüzölçümü, Parsel Sayısı ve Genişlikleri İle İlgili Bir Araştırma. D.T.C.F.Coğ.Araşt.Enst.Yay.Sayı 3-4, Ankara
- ERGUVANLI, K., TARHAN, F.,** 1982, Doğu Karadeniz Kıyı Şeridinde Kütle Hareketlerinin Mühendislik Açısından Değerlendirilmesi Karadeniz Teknik Üniversitesi Jeoloji Derg. Özel Sayı. Trabzon
- ERİNÇ, S.,** 1987, Tatbiki Klimatoloji ve Türkiye'nin İklim Şartları, İstanbul Teknik Üniv. Hidrojeoloji Enst. Yay. Sayı 2, İstanbul
- , 1945 Kuzey Anadolu Kenar Dağlarının Ordu-Giresun Kesiminde Landşaft Şeritleri. Türk Coğr.Derg. Sayı: 7-8, İstanbul
- , 1960, Doğu Karadeniz Kıyılarında Fön ve Termik tesirleri Hakkında, İst. Üniv. Coğ. Enst. Derg. Sayı: 20, İstanbul
- , 1981, Klimatoloji ve Metodları, İst. Üniversitesi Deniz Bil. Ve Coğr. Enst. Yay. No:2, İstanbul
- , 1996, Jeomorfoloji, Özeğitim Yayınları, No: 12, İstanbul
- ERİNÇ, S., BİLGİN T,** 1956, Türkiye'de Drenaj Tipleri, İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi Sayı, 7
- GEDİKOĞLU,H.,** Dilaver,S.,Sümer,F.,Albayrak,H.,1993,Trabzon'un Tarihi, Trabzon Dergisi
- GEDİKOĞLU.H,** 1991,Akçaabat Tarihi,Trabzon
- GÖNEY, S.,** 1967, Mengen Havazısında Köy Meskenleri, İst.Üniv.Coğ.Enst.Derg.C.8, Sayı 16, İstanbul
- İLHAN.E.,** 1979, Türkiye Jeolojisi ODTÜ Mühendislik Yay. No: 51,17 Ankara
- İNANDIK, H.,** 1969, Bitkiler Coğrafyası, İstanbul Üniv. Coğ.Enst. Yay. No: 930, İstanbul
- İslam Ansiklopedisi , Trabzon maddesi,Cilt.11/1.İstanbul
- Jeoloji Mühendisleri Çalışma Grubu,** Arazi Eğitim Raporu, Trabzon.
- KARACA, S.,** 2000, Her Yönüyle Dünden Bugüne Ağasar, Şalpazarı Belediyesi Yayınları, No:1, Şalpazarı.

- KARADENİZ**, 1995, Trabzon ve Çevresi'nin İklimi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul
- KARAL, E.Z.**, 1943, Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı (1831). İ.G.M. Yay. Ankara Basımevi, Dünden Bugüne Ağasar, Ankara
- KURTER, A.**, 1971, Kastamonu ve Çevresinin İklimi, Üniv. Yay. No. 1627, Coğr. Enst. Yay. No. 62, İstanbul
- MATER. M.**, 2004, Toprak Coğrafyası, Çantaya Kitabevi. İstanbul
- Metropolitan Çevre Jeolojisi Projesi**, Trabzon Grubu, 1995-1996
- NİŞANCI, A.** 1989, Orta Karadeniz Bölümünde Mevsimlik Hava Tipleri Bakımından Önemli Devreler, Coğr. Araşt. Derg. Cilt:1, Sayı:1, Ankara
- OAKES. H.**, 1958, Türkiye Toprakları. Türk Yüksek Ziraat Mühendisleri Birliği Neşriyatı, No:18, Ege Üniv. Matbaası, İzmir
- RYAABCHKOV, A.**, 1976, The Changing of the Earth, 38, Moscow.
- SÖNMEZ, S**, 1985, Bitki Coğrafyası, İst. Üniv. Coğ. Enst. Yay., No.3213, 1984, İstanbul
- SÖNMEZ, Y.**,1991, Umumi Klimatoloji ve İklim Çalışmaları İst. Üniv. Coğ. Enst. Yay. No: 102, İstanbul
- SÖNMEZ,T.**, Bitki Coğ. İst. Üniv. Coğ. Enst. Yay., Gürsoy Mat. İstanbul
- TANDOĞAN. A.**, 1979, Çayeli ve Pazar İlçelerinin Ekonomik yapısı, Ank.Üniv.D.T.C.F.Derg.C.29, Sayı 1-4, Ankara
- TANOĞLU, A.**, 1969, Nüfus ve Yerleşme. İst. Üniv.Yay., No: 1183, Ed. Fak.Coğr.Enst.Yay., No:45, İstanbul
- The Republic of Turkey Mineral Researh and Exploration Instituteste Report on Geological Survey of Trabzon Area Northeastern Turkey, 1974, MM ydy
- TOLUN, Denker**,Yerleşme Coğrafyası,İst.Ünv.Coğr.Enst.Yay,No.93,İstanbul
- Trabzon Tarım Master Planı, 2002, Trabzon
- Trabzon Vilayeti Salnamesi**, 1877, Vilayet matbaası, Trabzon
- Trabzon Vilayeti Salnamesi**, M.1869, (H1286), Vilayet Matbaası, Trabzon
- TUNÇBİLEK,N.**, 1986,Türkiye'de Yerleşmenin Evrimi,İst.Ünv.Deniz Bil.ve Coğr.Ens.Yay.No.4,İstanbul
- TÜMERTEKİN, E.**, 1978, Beşeri Coğrafyaya Giriş, İst. Üniv. Yay., No: 2464, Coğrafya Enstitüsü Yay. No. 100, İstanbul

- , 1984 Beşeri Coğrafyaya Giriş, Erenler Matbaası, İstanbul
- TÜMERTEKİN, E., ÖZÇÜÇ, N.**, 2002, Beşeri Coğrafya, İnsan. Kültür, Mekan, Çantay Kitabevi, İstanbul
- YILDIZ, Ö.**, 1983, Doğu Karadeniz Bölgesin Cu-Pö 2 Çevreleşmelerinin Uzak Görüntülerinden Sağlanan çeşitli Yapılar ve İlişkiler, MTA/Erojerg Sayı, 99-100 Ekim 1982-Nisan 1998, Ankara
- ZAMAN, M.**, 1996, Tonya İlçesi Merkezi'nin Coğrafi Etüdü, Atatürk Üniv., Sosyal Bilgiler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum
- , 2001, Tonya İlçesi'nin Coğrafi Etüdü, Tonya Belediyesi Kültür Yayınları, No:1, Trabzon
- , 2004; Vakfıkebir İlçesi'nin Coğrafyası, Atatürk Üniv. Yay. No. 937, Erzurum

ÖZGEÇMİŞ

1980 yılında Frankfurt'ta doğdu. İlk ve orta öğrenimini Trabzon'da tamamladı.1997 yılında Erzurum Sağlık Meslek Lisesi'nden mezun oldu. Aynı yıl Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü'nde eğitime başladı. 2001 yılında mezun oldu aynı yıl Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı'nda yüksek lisansa başladı.

9 yıldır hemşire olarak görev yapmaktadır.